

P A M Á T K Y
A R C H E O L O G I C K É

R O Č N Í K L X 1 9 6 9 • Č Í S L O 2

Č E S K O S L O V E N S K Á A K A D E M I E V Ě D

K VÝZNAMU LABE JAKO SPOJOVACÍ A DOPRAVNÍ CESTY

Říční nálezy mezi Mělníkem a Pirnou

(Věnováno Ladislavu Hájkovi k šedesátinám)

MILAN ZÁPOTOCKÝ, Mus. Litoměřice

Předloženo 4. listopadu 1968

- Obsah: I. Historie labského obchodu.
II. Pravěké osídlení labského údolí (1. Geomorfologie. 2. Přehled osídlení).
III. Říční nálezy (A. Hromadný nález bronzů z České brány. B. Ostatní říční nálezy mezi Mělníkem a Pirnou — soupis a datování. C. Problematika a interpretace).
IV. Závěr.

Čtyři přílohy k pravěku litoměřického Polabí:

- I. Pravěké nálezy z vrcholu Radobýlu. Otázka interpretace nálezů pravěké keramiky a bronzových depotů z kopců Českého středohoří.
- II. Bronzové zbraně a nástroje z Litoměřicka.
- III. Nové nálezy z Libochovan a problém billendorfského zásahu v severozápadních Čechách.
- IV. Pravěké a raně středověké porfyrové lomy u Malých Žernosek.

I. HISTORIE LABSKÉHO OBCHODU

V ýznam Labe jako spojovací a dopravní komunikace je dán již zeměpisným reliéfem severního pohraničí Čech. Široká, těžko schůdná pásma Krušných a Lužických hor znesnadňovala styk se severními sousedy po pozemních cestách a jediný říční tok prorážející tento horský val byl proto, nehledě na specifické obtíže spojené s jeho splavností, cestou nejvýhodnější.

Dopravou a obchodem na Labi ve středověku a novověku se zabývala již řada historických prací.¹ Nejstarší údaje o labském obchodě obsahuje pamětní zápis o založení litoměřické kapituly z r. 1057, podle něhož kníže Svyatopluk II. věnoval kapitule mj. též osminu cla ze zboží plaveného po Labi.² Pro 13. století usuzuje *J. V. Šimák*, že „proudy labské od dávných dob a tím více za vzrostlého ruchu hospodářského byly tepnou všeho obchodu na českém severozápadě“.³ To byl též důvod, proč právě na březích Labe vyrostla nejstarší a nejvýznamnější královská města této oblasti —

1. *J. K. Hraše*, *Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách*, N. Město 1885, 74 n.; *A. Kirschner*, *Geschichte der Schifffahrt auf der Elbe zwischen Leitmeritz und der Landesgrenze*, Mitt. Ex. Cl. XXV 1902, 342—348; *F. Zoubek*, *O plavbě po Labi v 14. století*, Pam. arch. VIII 1868, 580 n.; *M. Volf*, *Labský zahraniční obchod před Bílou horou a po ní*, ČSPS LXVI 1958, 218—227; *J. Křivka*, *Podíl poddaných a velkostatku na tržní produkci a vývozu obilí po Labi v předbělohorské době*, Hist. sborník Ústecka II 1967, 7—22; *M. Košťál*, *Z dějin vltavsko-labské plavby*, Děčín 1969 (v tisku).

2. CDB I, Nr. 55. V tzv. textu C této listiny (falsu z 1. pol. 14. stol.) je podán i jmenný výčet těchto cel: „homutne, othodne, otroce, gostine, grnečne, sitne“.

3. *J. V. Šimák*, *Středověká kolonizace v zemích Českých*, České dějiny I—5, Praha 1938, 648.

Mělník, Litoměřice a Ústí. Říčním obchodu v 16. a 17. století a speciálním otázkám s ním spojeným jsou věnovány studie *M. Volfa a J. Křivky*.⁴ Hlavním vývozním zbožím ve středověku a na počátku novověku bylo obilí, dále pak dříví a dřevěné výrobky, ovoce, slad, hrnčířské výrobky a v menší míře i mnoho jiných druhů. Dovážena byla především sůl.

Položíme-li otázku, jaké byly osudy a význam labské komunikace v dobách před prvými zprávami historickými, očitáme se rázem na nejisté půdě více či méně odůvodněných dohadů. Názor, že cesty — a to zejména cesty dálkové — sledovaly v pravěké Evropě především toky velkých řek, je vcelku obecně zastáván.⁵ Labi je úloha nejdůležitějšího spoje Čech se severem přisuzována ve všech pravěkých obdobích, neolitem počínaje a dobou stěhování národů konče. Vedou k tomu jednak důvody kulturně historické (doklady úzkých styků českých a saských kulturních skupin, importy), jednak — a to především — důvody sídelně geografické (rozsah osídlení v českém a saském Polabí, prokazatelné migrace severojižním i opačným směrem).⁶ Posuzováno v širších, kontinentálních souvislostech je Labe vedle Moravské brány druhou nejvýznamnější spojnicí Českých zemí (a jejich prostřednictvím i Podunají) se severní polovinou střední Evropy a Pobaltím.

Úkolem této práce bude zjistit jak a nakolik mohou k této problematice přispět pozorování sídelně geografická, různé poznatky o řece a především pak rozbor říčních nálezů — tj. nálezů pocházejících přímo z řeky samé. Dnes jsou tyto nálezy rozptýleny většinou v muzeích polabských měst — Litoměřic, Ústí a Děčína — a dohromady tvoří soubor, nejednotný funkčně (nástroje, zbraně, šperky, mince ad.), materiálově (kámen, bronz, železo, zlato, dřevo) i chronologicky (neolit až středověk). K vyhodnocení tak různorodého souboru je ovšem možno přistoupit až po zvážení faktorů, které měly vliv na jeho složení.

II. PRAVĚKÉ OSÍDLENÍ LABSKÉHO ÚDOLÍ

1. Geomorfologie labského údolí

Charakter labského údolí podstatně ovlivňoval v dobách před regulací a kanalisací řeky podmínky osídlení i říční dopravy. Délka říčního toku mezi Mělníkem a Pirnou měří 135 km, z toho na české půdě 109 km. Na této trase Labe protéká dvěma výrazně odlišnými úseky:⁷

V *prvém úseku*, sahajícím od Mělníka k V. Žernosekám, Labe zahloubilo v měkkých křídových horninách široké, otevřené údolí, kryté z velké části několika plochými stupni pleistocenních teras

4. Srv. pozn. č. 1.

5. Kupř. *L. Niederle*, *Život starých Slovanů III—2*, Praha 1925, 410 n.

6. Úloha labské cesty je někdy chápána v širším smyslu: počítá se, že obtížný úsek mezi Ústím a Pirnou byl obcházen suchozemskou trasou od Ústí přes Nakléřovský průsmyk přímo na sever k Pirně, event. i trasou na Lauenstein a Dohnu, zvanou v hist. době Srbskou stezkou. Tak uvažuje kupř. *J. Böhm* (Základy hallstattské periody v Čechách, *OP X 1937*, 66) při řešení otázky zásahu lužické kultury do Čech. Podobně *J. Dobiáš* (Dějiny čs. území před vystoupením Slovanů, Praha 1964, 25) v partii o vpádu Kimbrů do bojských Čech vylučuje, že by se jejich postup dál „uzoučkou a ještě celé věky neschůdnou průrvou této řeky v pískovcovém bludišti Česko-saského Švýcarska“. Stejně i *B. Svoboda* (Čechy v době stěhování národů, Praha 1965, 222) předpokládá, že polabské skupiny pronikaly v d. stěhování národů do Čech průsmyky Krušných hor. — Jiní proti tomu počítají s užíváním labské cesty v pravěku v celé její délce. Pro starší d. bronzovou usuzuje posledně *I. Pleinerová* (Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství, *Pam. arch. LVII 1966*, 340—420, *LVIII 1967*, 14) na frekvenci jak krušnohorských průsmyků, tak i Labe. Lužická kultura se měla šířit na počátku ml. d. bronzové ze Saska do Čech právě labskou průrvou a údolí Labe se stalo také jádrem lužického osídlení severních Čech (*E. Plesl*, Lužická kultura v sz. Čechách, Praha 1961, 17, 98). Stejně se k této otázce vyslovuje ze saské strany *W. Coblentz* (Die Stellung der oberen Elbe bei der Ausbreitung der Lausitzischen Kultur, *PZ 34—35 1949—50*, 62—75; *týž*, Die Bedeutung des Pfaffensteins und der Dresden-Dobritzer Siedlung für die Kulturströme in der Jungbronzezeit Sachsens, in: *Dresdener wiss. Museen*, 1956, 99—130), když usuzuje na pravěké užívání chlumecko-nakléřovského průsmyku a snad i některých menších přechodů přes Krušné hory, ale „der wichtigste Durchgang dürfte aber doch zweifellos der Elbweg gewesen sein“.

7. Použitá lit.: heslo „Labe“ v *Ottově* slovníku naučném VI 1893, 39—40; *B. Balatka - J. Sládek*, Říční terasy v čes. zemích, Praha 1962, 176—194; *titiž* ve Vysvětlivkách k přehledné geol. mapě ČSSR 1 : 200.000, list Praha, 1963, 162—169 a *D. Louček* ve Vysvětlivkách — list Děčín, 1963, 128—132; *V. Král*, Geomorfologie střední části Českého středohoří, *Rozpravy ČSAV*, řada mat.-přír., 76 1966, sešit 5.

a dělí se na mělnickou a tereziňskou kotlinu. Šířka regulované řeky měří před soutokem s Vltavou kolem 100 m, pod soutokem u Mělníka 147 m (hl. 2,2 m), v Roudnici 133 m (hl. 2 m) a v Litoměřicích 165 m (hl. 2 m).

Druhý úsek začíná za V. Žernoseky, kde se ráz údolí náhle zcela mění. Řeka vstupuje z rovinného území do hornaté oblasti Českého středohoří a přetíná ji napříč meandry hlubokého průlomového údolí. Její zahloubení činí — měřeno od počedičové denudační úrovně — místy až 500 m. Tvar údolí ovlivnila geologická stavba Středohoří, což se projevuje střídáním míst zúžených s úseky rozevřenějšími, příp. s kotlinami. Hned v místě vstupu do Středohoří prořezává Labe práh tvrdých krystalických břidlic a vytváří imponantní soutěsku zvanou Česká brána (Porta Bohemica) —

Obr. 1. Labe u Litoměřic kolem r. 1840 (rytina z díla C. H. Semmlera - C. H. W. Münnicha, Der Elbstrom).

místo jednoho z nejvýznamnějších říčních nálezů. Za Českou bránou se údolí rozšiřuje v Libochovanskou kotlinu, dále pak mezi Sebusínem a Ústím je opět zúžený úsek, jehož vznik byl způsoben proříznutím čedičových lávových příkrovů až na křídové podloží. Za Ústím je další zúžení mezi Malým Březnem a Nebočady, následuje Děčínská kotlina, kde Labe opouští České středohoří a proráží si cestu křídovou tabulí Děčínského mezihoří. Mezi Děčínem a Pirnou má říční údolí tvar kaňonu se svislými pískovcovými stěnami, které se tyčí až 270 m nad hladinu řeky; dno údolí je zaříznuto až na tvrdé, krystalinické podloží. Směrem k Pirně se ráz údolí nemění, jen výška stěn zvolna klesá. Šířka regulované řeky měří v Ústí 167 m (hl. 1,98 m) a v Děčíně 170 m (hl. 1,6 m).

Průměrný spád řeky v úseku mezi Mělníkem a Středohořím je $0,28\text{‰}$, ve Středohoří se zvyšuje na $0,44\text{‰}$ a na některých velmi krátkých úsecích dokonce stoupá na $1\text{--}3\text{‰}$. Při státní hranici pak klesá na $0,13\text{‰}$. Průměrný průtok vody je $314\text{ m}^3/\text{vt}$.

2. Pravěké osídlení labského údolí

Pro správné vyhodnocení vlastního tematu práce — říčních nálezů — bude nutno přehlédnout alespoň stručně dosavadní stav poznatků o osídlení kraje, kterým Labe na svém dolním toku protéká.

Rozsah a intenzita pravěkého osídlení v labském údolí jsou přímo závislé na půdních, ale především na geomorfologických poměrech (srv. výše). Od Mělníka až k České bráně za V. Žer-

noseky řeka protéká starou sídelní oblastí osazenou nepřetržitě od počátku mladší doby kamenné. Ještě na posledních lokalitách před Českou bránou — u Lhotky, Malých a Velkých Žernosek — jsou zachyceny prakticky všechny pravěké skupiny včetně doby hradištní. Jinak tomu je v hornatém úseku mezi Českou bránou a Pirnou. Mapy na obr. 2 zachycují stav osídlení vně hranic staré sídelní oblasti ve třech dobách: v neolitu, mladší d. bronzové a v d. hradištní; registrují jen spolehlivé nálezy sídlištní a hrobové, ne nálezy ojedinělé, kupř. kamenné nástroje.⁸ V jednotlivých obdobích pak je obraz za dnešního stavu poznatků tento:

V neolitu se lokality k. volutové a vypíchané nedostávají na české straně dále než za Ústí (obr. 2A).⁹ Eneolitické nálezy se zatím omezují jen na stará sídelní území, tj. na dolní Polabí a severočeský hnědouhelný úval.¹⁰ Ve starší době bronzové je opět údolí Labe osídleno souvisleji až za Ústí, na saské straně je nejbližší k hranicím vysunuta lokalita Struppen vých. od Pirny.¹¹ Středobronzové nálezy se omezují, stejně jako v eneolitu, jen na stará sídelní území.¹² V mladší a pozdní d. bronzové se obraz podstatně mění. Na mapě obr. 2B vidíme, že pás lokalit sahá náhle souvisle až k Děčínu; sídlištní nálezy z Prackovic jsou patrně knovízské, zbývající lokality jsou všechny řazeny ke kultuře lužické.¹³ Údolí mezi Děčínem a Pirnou zůstává prázdné, pouze na německé straně je nález ze Schöny a stranou labského údolí, 2 km jižně od Königsteinu, leží výšinné sídliště na Pfaffensteinu.¹⁴ Ve starší d. železné je osídlení na české straně opět jen sporadické. Jde o nálezy pozdnělužického vývoje silně ovlivněné zásahem billendorfské skupiny ze Saska (Libochovany, Děčín), zatímco lokality bylanské kultury sahají nejdále jen k České bráně.¹⁵ V saském Polabí byly nově objeveny dvě stanice: Lilienstein a pak téměř na hranicích ležící Schrammtor u Bad Schandau.¹⁶ Laténské období skýtá nálezy dvojího druhu: 1. vlastní staro- až mladolaténské (keltské) lokality jsou na katastrech Libochovan, Ústí—Trmic a Střekova, Svádova a Děčína-Podmokel; 2. tzv. podmokelská skupina, představující patrně prvou vlnu germánských kmenů, je na českém Polabí známa z Děčína-Podmokel, Křešic a Neštěmic, na saské straně jí patří pohřebiště v Pirně.¹⁷ Z doby římské jsou v labském údolí pouhá dvě naleziště: Libochovany a Děčín-Podmokly.¹⁸ Konečně v době hradištní jsou labské břehy znovu, podobně jako v mladší d. bronzové, osazeny prakticky souvisle až po Děčín (obr. 2C). Sídliště a hrobové nálezy možno doplnit ještě osadami s místními jmény typu 1—5 a 6 podle *V. Šmilauera* a osadami doloženými prameny do r. 1200.¹⁹ Mezi Děčínem

8. Zákl. informace k pravěkému osídlení Ústecka, Děčína a Česko-saského Švýcarska jsou v pracích: *E. Simbriger*, Die Vorgeschichte des Aussig-Karbitzer Bezirkes, Reichenberg 1934; *J. Michel*, Die vorgeschichtlichen Funde des Bezirkes Tetschen, in: Heimatkunde des Elbegaues Tetschen, Děčín 1923; *E. Walther*, Vorgeschichte der Sächsischen Schweiz, Dresden 1931. Novější lit. pro jednotlivá období uvedena níže.

9. Lokality (od j. k s.): Libochovany, Prackovice, Zálezly, Ústí-Střekov, Krásné Březno. Srv. též *A. Stocký*, Pravěk země české I — Věk kamenný, Praha 1926, mapa I a II.

10. Srv. kupř. *E. Pleslová*, mapy na s. 379—381, 384—5 ve sborníku: L'Europe à la fin de l'âge de la pierre, Praha 1961, k osídlení k. nálevkovitých pohárů a kanelované; též v práci: *R. W. Ehrich - E. Pleslová-Štiková*, Homolka — An Eneolithic Site in Bohemia, Praha 1968, 201 n., mapa 1 a 2 pro k. řivnáčskou a kulovité amfory (řivnáčské lokality Zálezly a Quaderberg u Děčína jsou sporné). Pro k. šňůrovou: *M. Buchvaldek*, Die Schnurkeramik in Böhmen, Praha 1968. Mapy k neolitickému a eneolitickému osídlení Saska v člancích *H. Quitty*, *J. Preusse*, *U. Fischera* a *G. Neumanna* v AuF III 1958, 174, 191, 194, 201.

11. Lokality k. únětické: Libochovany, Sebusín, Ústí, Střekov, Mojžíř (*I. Pleinerová* l.c., 339 n., mapy I—III).

12. *E. Plesl*, Otázky středobronzového osídlení v sz. Čechách, Pam. arch. LVI 1965, 457 n., obr. 1, 4, 11, 19.

13. Lokality: Hrádek u V. Žernosek, Libochovany, Prackovice, Církvice, Ústí-Střekov, Boletice, Neštěmice, Mojžíř, V. Březno, Valtířov, Dobkovice, Choratice, Děčín-Podmokly, Rozbělesy (*E. Plesl*, Lužická kultura, 109 n., sídlištní mat. z Prackovic v mus. Lit., nepublik.).

14. *W. Coblenz*, PZ 34—35. 1949—50, 62 n.

15. *E. Plesl*, Vztahy severočeské sídelní oblasti k Sasku v mladší d. halštatské, Pam. arch. LI 1960, 539 n.; též, Převládání lužického základu do mladohalštatského období na pohřebišti v Libochovanech, okr. Litoměřice, Pam. arch. LII 1961, 219 n.; *M. Zápotocký*, Bylanské kostrové hroby na dolním Poohří, Pam. arch. LV 1964, 156 n.

16. *W. Coblenz*, Zur Besiedlung der Sächsischen Schweiz in der ältesten Eisenzeit, AuF VI 1961, 75—6; též, Zur frühesten Besiedlung des Liliensteines in der Sächsischen Schweiz, AuF XII 1967, 83—6.

17. *J. Filip*, Keltové ve střední Evropě, Praha 1956; *W. Mähling*, Die Bodenbacher Gruppe, Praha 1944.

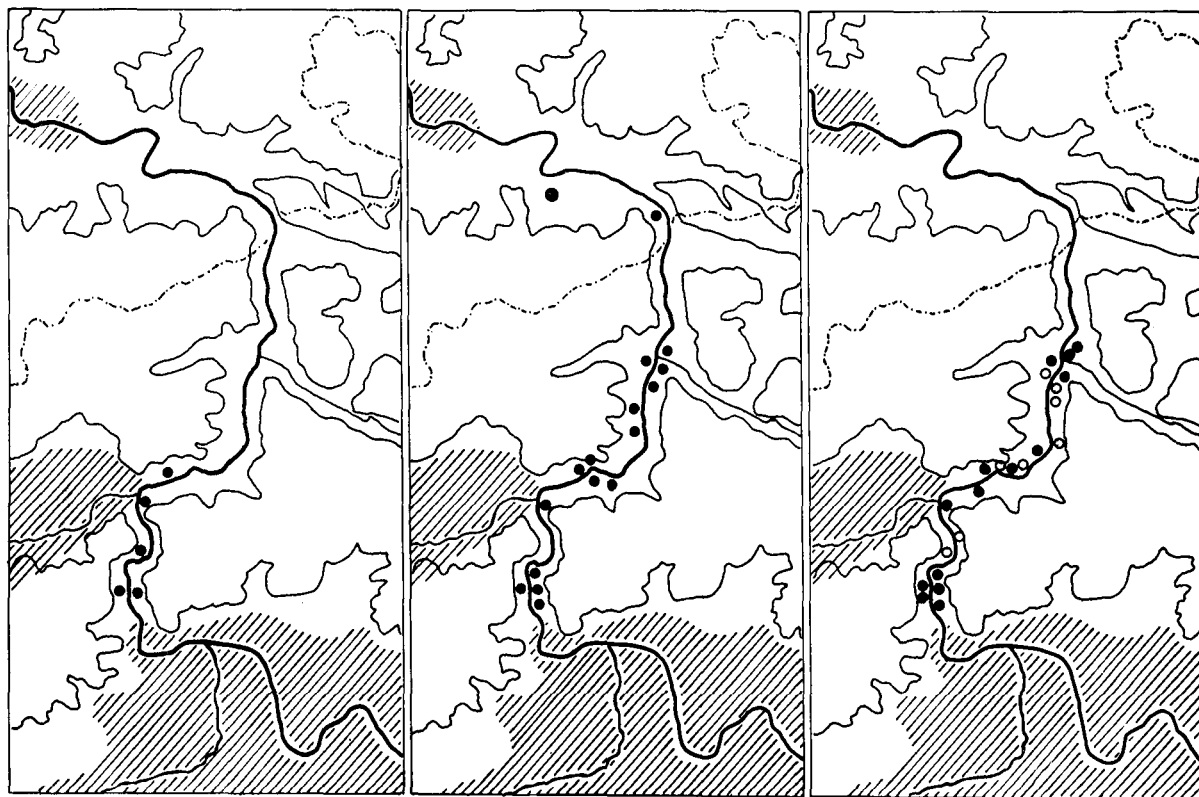
18. *K. Motyková-Šneidrová*, Die Anfänge der röm. Kaiserzeit in Böhmen, Praha 1963, 43; *B. Svoboda*, Čechy v době stěhování národů, Praha 1965, 251.

19. Lokality: Hrádek u V. Žernosek, Litochovice, Prackovice, Libochovany, Církvice, Ústí, Střekov, Svádov, Neštěmice, Neštědice, Roztoky, Rozbělesy, Podmokly, Děčín, vrch Kvádrovec (srv. lit. v pozn. č. 8 a pro Litoměřicko:

a krajinou kolem Pirny zůstává široký pás neosídleného území — hraniční hvozď mezi Děčany a Nížany.

Labský tok v hornatém terénu mezi Českou bránou a Pirnou možno dělit z hlediska sídelně geografického na tři úseky různé délky i odlišného rázu:

1. Úsek mezi Českou bránou a Ústím, dlouhý 17 km. Představuje vlastně jen v pravěku trvale frekventovanou spojnicí mezi dvěma oblastmi starého osídlení — dolním Polabím a úvalem mezi

Obr. 2. Osídlení labského údolí v neolitu (A), mladší době bronzové (B) a v raném středověku (C). Šikmo šrafovaná plocha — území staré sídelní oblasti. Soupis lokalit v pozn. č. 9, 13 a 19.

Krušnými horami a Středohořím. Labské údolí je v tomto úseku navíc ještě uprostřed zpřístupněno rozšířením v Libochovanskou kotlinu, sice nevelkou, ale s významnými nálezy od neolitu až po dobu hradištní.

2. Úsek mezi Ústím a Děčínem, dlouhý 26 km. Navazuje na osídlení podkrušnohorského úvalu, jehož je vlastně výběžkem. Jeho souvislé osídlení zjišťujeme prvně až v mladší d. bronzové, v obdobích pozdějších však slábne a je jen torzovitě. Teprve v d. hradištní se zde znovu vytváří souvislý řetěz osad.

3. Úsek mezi Děčínem a Pirnou, dlouhý 38 km. Zde jsou stopy pravěkého osídlení jen nepatrné (ml. d. bronzová, st. d. železná). Úzké, kaňonovité údolí bez větších ploch vhodných k zemědělskému obdělávání zůstalo prakticky neosídleno až do středověku a hrálo tedy jen roli průchodné, leč neosazené trasy.

M. Zápotocký, Slovanské osídlení na Litoměřicku, Pam. arch. LVI 1965, 205 n.). Osady se jmény typu 1—5: Chvalov, Těchlovice, Křešice; typu 6: Nebočady, Chrochvice; osady uváděné v pravých listinách *Friedrichova Codexu* do r. 1200: Brná, Ústí, Veselí, Povrly, Roztoky, Děčín — srv. *V. Šmilauer*, Osídlení Čech ve světle místních jmen, Praha 1960; *týž*, Jména osad na Děčínsku, ve Sborníku: Z minulosti Děčínska I 1965, 19—31.

III. ŘÍČNÍ NÁLEZY

A. Hromadný nález bronzů z České brány

1. Nálezová situace

Pod Tříkřížovým vrchem, též Kalvárií či Dreikreuzbergem zvaným, na hranici katastru obcí Libochovan a Malých Žernosek vtéká Labe do soutěsky České brány (*Porta Bohemica*). Řeka zde přetala svou mocnou erosivní silou pás tvrdých krystalinických hornin a vytvořila tak krátké kaňonovité údolí dlouhé 1,7 km a široké v nejužších místech pouhých 250—300 m. Příkré skalní stěny se zdvíhají nad hladinou řeky až do stometrové výše; na západním břehu to jsou okrajové skály náhorní plošiny pod vrchem Dobrým, na východním skalní stěny hradiště Hrádku (jehož je Tříkřížový vrch akropolí) a přilehlé náhorní pláně.

Původní situace v České bráně doznala, především v průběhu 19. století, některé změny, které zčásti pozměnily i ráz terénu. Na záp. břehu byla pobřežní cesta z Malých Žernosek do Litochovic rozšířena v silnici a vybudována zde železniční trať pražsko-podmokelská, na níž provoz zahájen v r. 1850. O dvacet let později postavena i na vých. břehu trať tzv. Severozápadní dráhy a nad ní otevřeno také ještě v min. století několik kamenolomů. Rytina z díla *Semmlerova* (obr. 4) je romantickým pohledem právě na úsek pod Tříkřížovým vrchem. Přes určité zkreslení je z ní zřejmá nepřístupnost a odlehlost této krajiny, neporušená dosud železničními tratěmi ani silnicí. Hlavním důvodem obtížné schůdnosti byly skály, spadající místy až do řeky. Tento dojem ostatně potvrzují i současní pozorovatelé. Kupř. *J. G. Sommer* píše kolem r. 1833: „Bei Gross Tschernosek wird die Elbe zu beiden Seiten von steilen Felswänden eingeschlossen, welche sich fast senkrecht ins Thal abstürzen und dieses auf eine lange Strecke, fast bis Libochovan, beinahe bis auf das Flussbett einengen.“²⁰ Podobně, i když mnohem barvitěji líčí stav též *J. Hoser* a *C. H. Semmler - C. Münnich*.²¹ Naproti tomu *J. Haudek* hovoří ve svých pracech z let 1887 a 1908 o značných změnách, způsobených odstředěním pobřežních skal při stavbě obou tratí.²²

Původní terénní situaci v soutěsce České brány lze tedy charakterisovat: 1. Obtížnou schůdností a místy (hlavně na vých. břehu, kde skály sahaly až k vodě) zřejmě až neprůchodností pro skály a zřícené balvany; navíc bylo celé dno údolí v dosahu velkých vod. — 2. Sevřením toku řeky pouze na úzký pruh údolí, které je pod samotným Tříkřížovým vrchem necelých 250 m a původně muselo být, před odlámaním úpatí skal při stavbě tratě, ještě užší. Koryto se proto zařezává hluboko do podloží a ve shodě s tím je i fakt, že v těchto místech nejsou a zřejmě ani dříve nebyly žádné peřeje nebo prahy. V dnešní době udržuje silný proud řeky koryto stále průjezdné; podle informací bagristů nebylo proto na tomto úseku nikdy zapotřebí udržovat dobré podmínky pro splavnost bagrováním. V pravěku musela být situace obdobná, tj. zdejší úsek musel být běžně splavný. Nebezpečné pro plavbu ovšem mohly být nánosy písku usazující se při záp. břehu a zřícené balvany.

20. *J. G. Sommer*, Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt, I — Leitmeritzer Kreis, Praha 1833, s. XXXVII.

21. *J. Hoser*, Der Elbestrom, pittoresk-topographisch geschildert, Praha 1841, 45—6 („Hier drängt sich auch das jenseitige Weingebirge heran, und nöthigt den Strom links in eine enge Schlucht einzulenken, die Gegend wird düsterer und an die Stelle lachender Gefilde tritt drückende Schwermuth. Schauerlich sieht es in diesem gewundenen Engpasse aus; . . . Steile Abschüsse, drohend überhängende Klippen, wild übereinander geschichtete Felsenblöcke . . .“ atd.); *C. H. Semmler - C. H. W. Münnich*, Der Elbstrom, von seinem Ursprunge bis zu seiner Mündung in die Nordsee, malerisch, topographisch und historisch dargestellt, Dresden 1845, 114—5.

22. *J. Haudek*, Heimatkunde des polit. Bezirkes Leitmeritz, Litoměřice 1887, 187 („Gegen Süden, und zumal nach der Elbseite, gibt es steile und felsige Abgründe von ungefähr 100 m Tiefe. Lange Jahre schon ist man dort thätig, diese starren Felsen unter dem Namen „Skallner Steine“ zum Wasserbau und zur Glasbereitung zu verarbeiten auch hat der Bau Nordwest- und Staatsbahn, verbunden mit grossartigen Felssprengungen, ganz gewaltige Aenderungen am sogenannten „Elbthore“ mit sich gebracht.“) — *Týž*, Vom Hradek bei Libochovan, Mitt. d. Verein f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen 46 1908, 199—200 („Die Felsen der Abhänge des Hradek, namentlich die Skallner Felsen an der Elbseite, werden abgesprengt und zu Bahn- und Wasserbauten, auch zur Glasbereitung verwendet. Auch am Fusse jenes nördlichen Bergvorsprunges, welcher auf seiner Koppe den Teufelstein trägt, wurden schon vor längerer Zeit Steine gebrochen.“ — tzv. Skallner Steine jsou pobřežní skály severně od Hrádku).

Při bagrování řečiště ve třicátých, čtyřicátých a padesátých letech se v těchto místech znovu a znovu nalézaly bronzové předměty. Počet těch, které byly zachráněny, či o kterých se podařilo získat informace vzrostl postupem času až na dnešních 86 revidovatelných kusů; jen několik z nich je nejistých, či nedostupných (srv. soupis, č. 1—90, z nich č. 8—10 a 43 jsou mladší náramky, k nálezům patrně až dodatečně omylem v museu přidané). Tento komplex, uložený až na několik výjimek v litoměřickém museu, se skládá vlastně z 5 souborů postupně získávaných a ukládaných původně v různých sbírkách. Část nálezů uveřejnili již *J. Kern*, *J. Hrala* (a podle něho *H. Müller-Karpe*), *E. Plesl* a *O. Kytlicová*,²³ většina však zůstala až dosud nepublikovaná. Dodatečným šetřením v létě 1968 se mi podařilo ještě získat údaje, které pomohou objasnit alespoň v hrubých rysech situaci kolem tohoto unikátního nálezů. Podáme nejprve přehled jednotlivých souborů, pak popis nálezů a nakonec se pokusíme o celkové zhodnocení.

a) *Sbírka E. Gattermanna*. V létě 1933 nalezena „bei der Baggararbeiten unterhalb des Dreikreuzberges“ růžicová spona (č. 1), kterou získal dne 15. X. 1933 do své sbírky *E. Gattermann*. V jeho sbírce dále bez bližších údajů o datu koupě, pouze s rámcovým označením „Elbe unterm Dreikreuzberg“, kopí a břitva (č. 2, 3).

b) *Sbírka býv. Českého muzea v Litoměřicích*. V květnu 1934 nalezen zde meč (č. 4), darovaný do muzea ředitelem školy *J. Rýglem* dne 30. V. 1934. Patrně z téhož roku (či předchozího?) jsou kopí a břitva (č. 5, 6), zakoupené od řídícího *J. Chramosty* z Čížkovic 13. XI. a 10. XII. 1934 („nalezeno pod Kalvárií“).

c) *Sbírka J. Kerna*. Někdy ve třicátých letech získal *J. Kern* do své rozsáhlé sbírky meč s číškovitou rukojetí (č. 7), pocházející „von der gleichen Baggerstelle unterhalb des Dreikreuzberges“ jako růžicovitá spona ze sb. *E. Gattermanna*. V *Kernově* sbírce jsou dále 3 náramky (č. 8—10) pocházející zřejmě také z Labe (šifra 21 = Labe), ale nejisto, zda také z těchto míst; k nálezům však chronologicky nepatří.

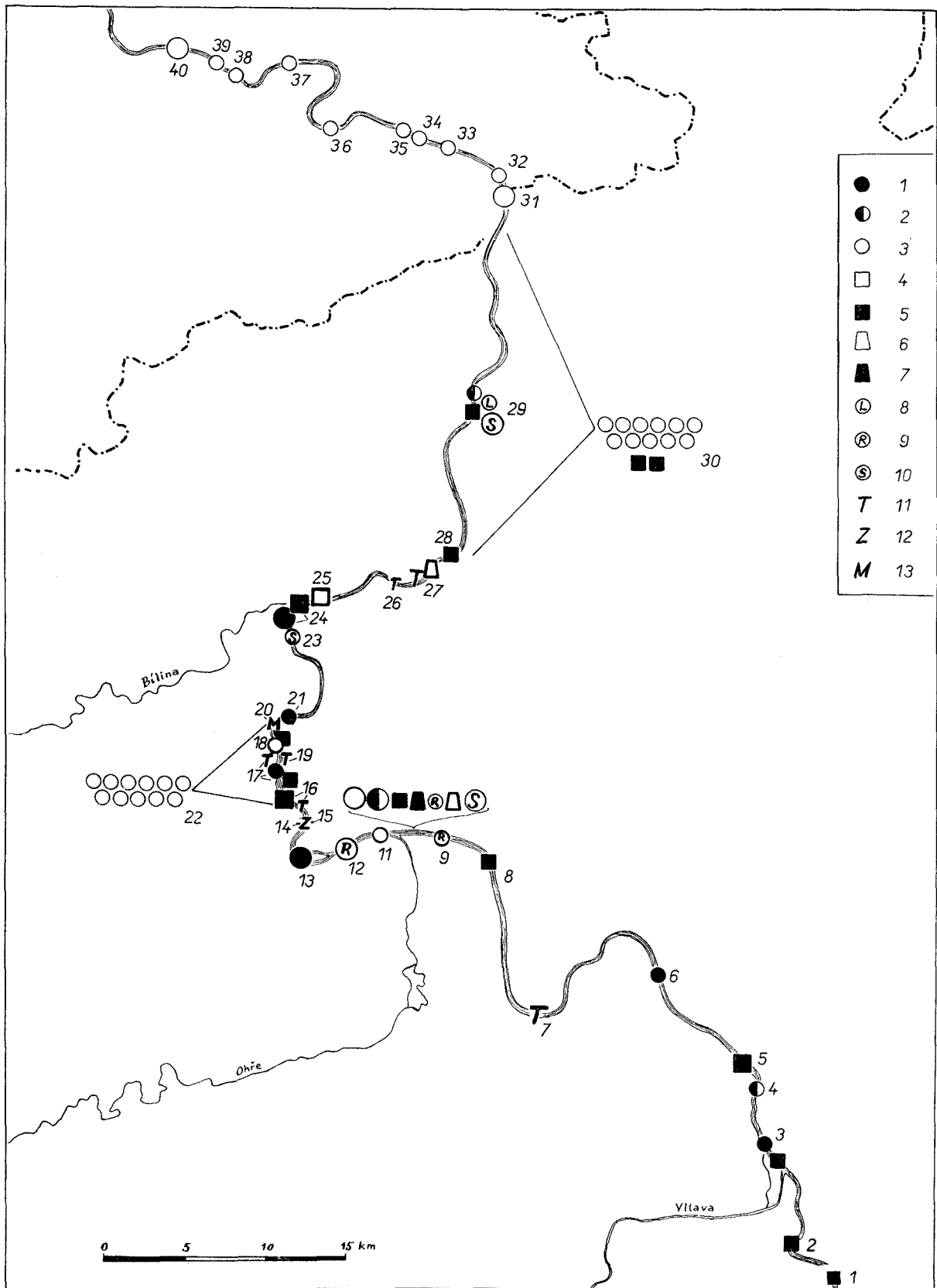
d) *Bagrování během druhé světové války*. Bagr firmy *Fr. Kratkai* z Dolních Zálezel zde těžil každoročně až do konce války. Revidovatelné nálezy jsou z let 1942 a 1943. Ze zprávy *H. Ritterové*²⁴ vyplývá, že v r. 1942 muzeum získalo po zásahu tehdejšího litoměřického zemského rady *Illinga* od p. *Kratkaie* (*Krátkého*) 6 předmětů (č. 11—16): „Diese Funde sind unterhalb des Dreikreuzberges aus der Elbe gebaggert worden“. O některých nálezích z r. 1943 jsou zprávy *F. Matiaska*, *J. Fleischmanna*, *H. Rühlinga* a *R. Gieseckeho*.²⁵ Tato druhá část kolekce z doby války se skládá jednak z předmětů, získaných od p. *Kratkaie*, jednak teprve po válce ze sbírky *H. Madera* z Litochovic. Čítá celkem 36 předmětů (č. 17—52); všechny je bylo možno identifikovat srovnáním se skicami *J. Kerna*, který několikrát navštívil *Krátkého* i *Madera* a jehož skicáře jsou dnes v litoměřickém museu. Navíc je nutno k této válečné kolekci připočítat 9 předmětů (č. 53—61), zčásti dnes nezvěstných.

Nálezové údaje k předmětům z doby války znějí buď „pod Tříkřížovým vrchem“, nebo „Porta Bohemica“. Shodou okolností se mi podařilo ještě v červnu 1968 nalézt přímého svědka nálezů

23. *J. Kern*, Der vorgeschichtliche Baggerfund aus der „porta bohemica“ — Ein neuer Beitrag für die Bedeutung der Elbe als vorgeschichtlicher Handelsweg, *Sudeta N. F.* I 1939/40, 58—67; *J. Hrala*, Otázka původu a rozšíření mečů liptovského typu a mečů s číškovitou rukojetí, *AR VI* 1954, 215—226; *E. Plesl*, Lužická kultura, 53, 155, t. LIII—LV; *O. Kytlicová*, České hromadné nálezy bronzů z knovízské kultury, kand. dis. Praha 1963, I—III.

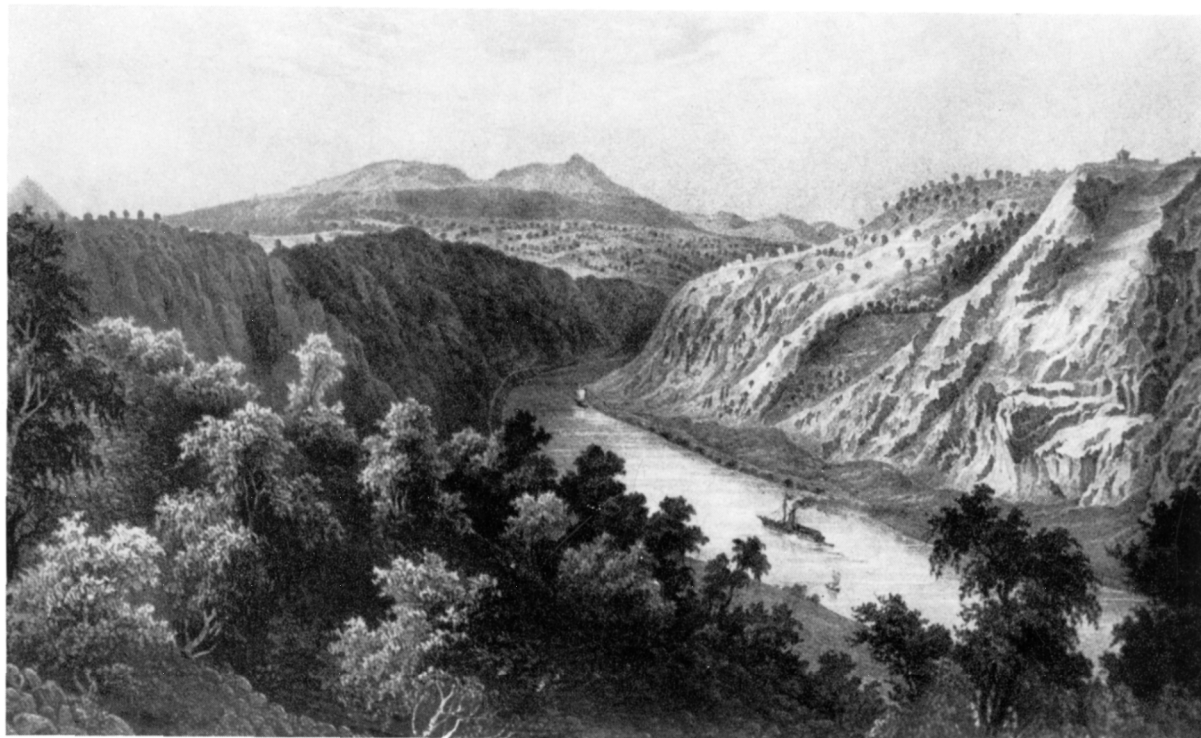
24. *H. Ritter*, zpráva ze dne 11. XII. 1942, archiv AÚ čj. 6435/50.

25. *F. Matiasko*, zpráva ze dne 23. VII. 1943, archiv AÚ neinv. (učitel F. M. ze Zálezel sděluje uč. *Fleischmannovi* z Ústí-Trmic, že kopí nalezené při bagrování předáno sběrateli *Maderovi* a malý bronz. meč *F. Krátkému*; dále, že bagrista *Liehmann* mu sdělil, že v min. roce (tj. v r. 1942) nalezli dělníci firmy Kiestransport Schwager z Vaňova bronz. nůž a bronz. puklici (Tschinelle), bez dalších údajů o uložení = č. soupisu 57—58). — *J. Fleischmann*, zpráva ze dne 28. VII. 1943, archiv AÚ čj. 4176/46 (sděluje býv. AfV, že 17. VII. přinesl dělník *A. Auer* do ústeckého muzea bronz. sekeru a náramek, nalezené asi před 6 týdny při bagrování „in der Elbe bei Litochowitz“ p. *Liehmannem*; dále, že dělník *E. Meissner* ze Zálezel má mít doma malý bronz. meč a kopí, a že další meč měl přijít někam do Ústí. Podle připojené kresby mohla být v ústeckém museu zjištěna sekera (č. 55), avšak náramek, stejně jako oba meče a kopí (č. 56, 59—61) neidentifikovány). — *H. Rühling*, zpráva o cestě dne 11. VIII. 1943, archiv AÚ čj. 4175/46 (sběratel *Mader* na dotazy o kopí uvedl, že o ničem neví; p. *Kratkai* že meč odevzdal do muzea v Litoměřicích). — *R. Giesecke*, zpráva o přírůstcích za r. 1943, archiv AÚ čj. 5272/52 (uvádí, že nálezy vybagrované v r. 1943 v České bráně získal dr. *Illing* pro litoměřické muzeum. Z připojeného seznamu 23 předmětů je část totožná se souborem č. 17—53, část se nedá s jistotou určit a bezpečně lze říci, že chybí puklice a srp (č. 54, 55).

Obr. 3. Nálezy z Labe mezi Mělníkem a Pírnou. Výklad značek: 1. kamenné nástroje neolitické, 2. dto eneolitické až starobronzové, 3. dto neurčené, 4. bronzové předměty ze střední d. bronzové, 5. dto z mladší až pozdní d. bronzové, 6. dto z d. laténské, 7. dto z d. římské, 8. mince keltské, 9. dto římské, 10. dto středověké, 11. železné předměty

— p. *Václava Fišera* z Děčína-Vilsnice, Ústecká 737. Pan *Fišer* byl nasazen v letech 1940—45 u p. *Kratkai* jako lodník. Uvedl, že se tehdy těžilo dvěma bagry: na novém pracoval on a kormidelník *Liehmann*, na starém *F. Kratkai*. S bagrováním, jehož cílem byla těžba písku a ne čištění řečiště, se začínalo každoročně vždy od Litochovic a postupovalo se proti proudu až do míst, kde na vých. břehu začínají žernosecké vinice, tedy ještě kus nad Tříkřížový vrch. Na bronzy se přicházelo vždy jen v úseku pod tímto vrchem a níže ani výše po proudu nenalézáno už nic. V místě nalezl se prý bagrovalo až do 13 m hloubky; silný proud vybagrovanou plochu opět

Obr. 4. Česká brána — Porta Bohemica kolem r. 1840 (rytina z díla C. H. Semmlera - C. H. W. Münnicha, Der Elbstrom). Pohled od jihu, na pravém okraji Tříkřížový vrch.

rychle zanášel pískem. Pan *Kratkai* jim přikazoval dávat na bronzy pozor; ukládal je do krabice v kabině a říkal, že je dá do muzea, ale *Liehmann* prý *Fišerovi* prozradil, že s nimi obchoduje, že prý je prodává do muzeí v Drážďanech a Berlíně. Sběrateli *Maderovi* prý dával jen drobnosti. Bagrovacím prostorem pod Tříkřížovým vrchem byl pás řečiště mezi korytem, táhnoucím se při vých. břehu, a záp. břehem. Těžilo se jen v místech, kde byl dobrý písek a kde chyběly kameny a balvany. Během roku se vytěžená místa znovu zanesla a napřesrok se mohlo těžít znovu.

e) *Bagrování v r. 1951*. V létě toho roku dostal prof. *J. Fiala* z litoměřického muzea zprávu o nových nálezech. Při jeho prvním průzkumu stál bagr již malý kus nad Tříkřížovým vrchem. Od bagristů tehdy získal pro muzeum 14 předmětů (č. 70—83). Při dalších jeho návštěvách bagr těžil několik desítek metrů výše proti toku, kde se již nic nenalezlo. Další 8 předmětů z téhož roku se dostalo prostřednictvím ředitelství střední školy v Lovosicích do býv. Paříkova muzea

---

středověké až novověké, 12. žernovy, 13. monoxyl. Menší značka — 1 předmět, větší značka — 2 a více předmětů. — Lokality (souhlasí s číslováním v soupisu): 1. Neratovice, 2. Obříství, 3. Mělník, 4. Dolní Bečkovice, 5. Liběchov, 6. Štětí, 7. Roudnice, 8. Křešice, 9. České Kopisty, 10. Litoměřice, 11. Mlékojedy, 12. Žalhostice, 13. Lovosice, 14. Malé Žernoseky, 15. Velké Žernoseky, 16. Česká brána — Porta Bohemica, 17. Litochovice, 18. Prackovice, 19. Libochovany, 20. Libochovany-Církvice, 21. Sebužín, 22. Labe mezi V. Žernoseky a Sebužínem, 23. Ústí n. L.-Střekov, 24. Ústí n. L., 25. Ústí n. L.-Krásné Březno, 26. Velké Březno, 27. Malé Březno, 28. Povrly, 29. Děčín-Podmokly, 30. Děčínsko, 31. Schöna, 32. Schmilka, 33. Postelwitz, 34. Schandau, 35. Wendischfähre, 36. Königstein, 37. Wehlen, 38. Obervogelsang, 39. Posta, 40. Pirna.

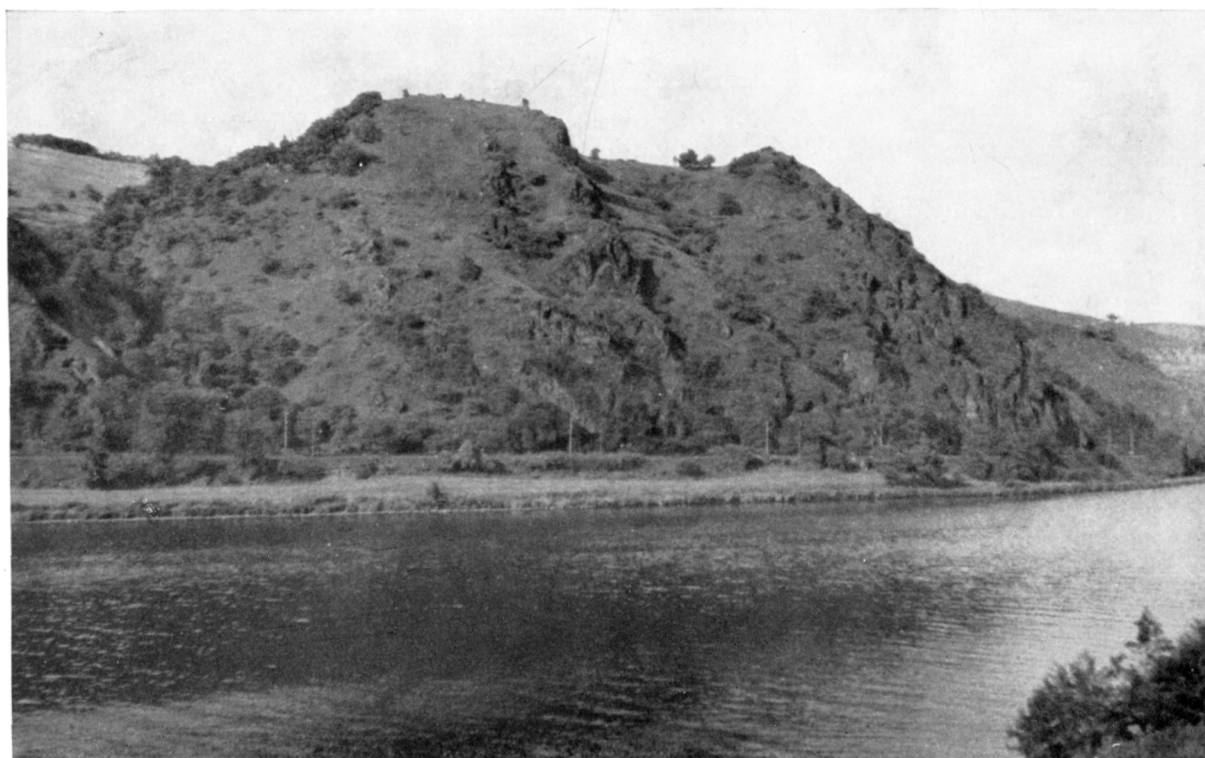
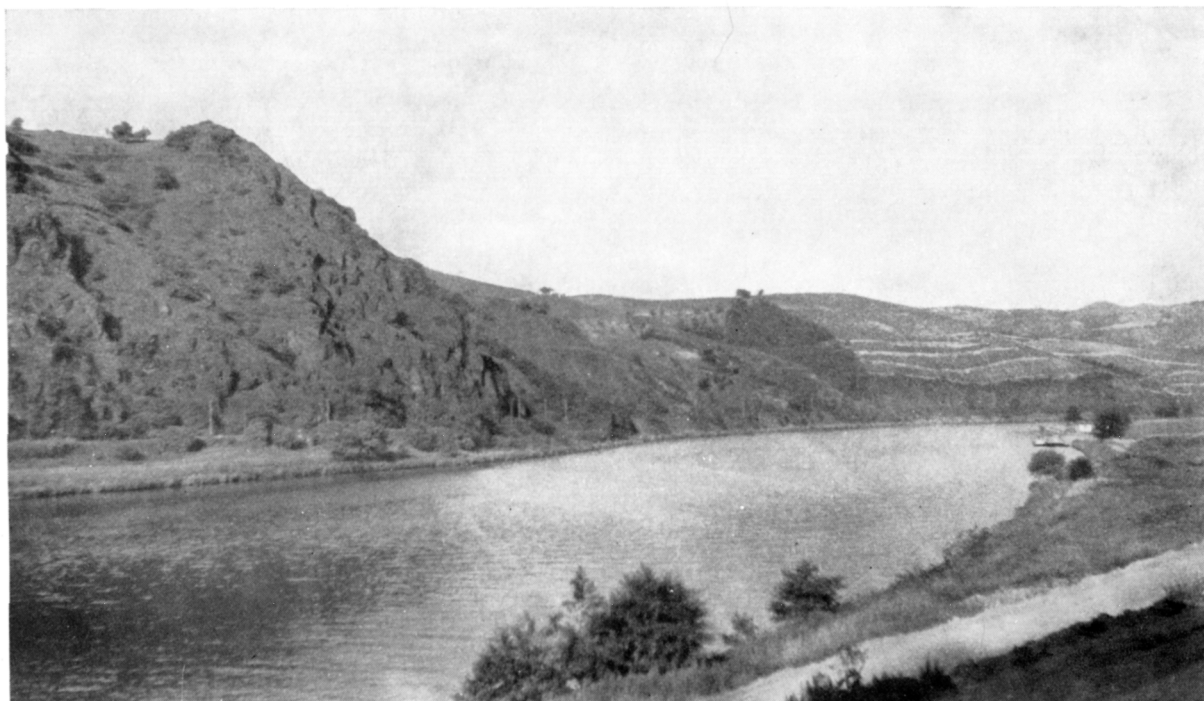
v Třebenicích (kde omylem jako rok nálezů zapsán rok 1949); později byly také předány muzeu v Litoměřicích (č. 62—69). O rok později bylo vypuštěno střekovské zdymadlo a hladina na zdejším úseku tím klesla o 3 m. Řečiště, až na koryto, bylo vyschlé a prof. *Fiala* tak mohl prohlédnout obnažené dno, ale bezvýsledně. V létě 1968 jsem získával informace o nálezích z r. 1951 jednak od prof. *Fialy*, jednak od někdejších zaměstnanců, které se mi podařilo vyhledat prakticky všechny; ovšem časový odstup sedmnácti let od doby nálezů smazal u většiny z nich bližší podrobnosti. Nejpřesnější a zcela jednoznačné údaje poskytl *F. Semerád* z Litoměřic, Zahradnická ul., tehdy kapitán parníku, který odtahoval naložené pramice do vaňovské Prefy. Podle něho se bagrovalo asi do hloubky 8 m (z toho 3 m vody vzduté střekovským zdymadlem) a to ve středním pásu řečiště, širokém asi 50 m a ohraničeném na jedné straně okrajem hlubokého říčního koryta, které jde při vých. břehu a nezanášá se, a na druhé (západní) straně čtyřicetimetřovým pásem podél břehu, kde byla těžba zakázána. V tomto středním pásu, v délce prý asi 90 m se nacházely po dobu asi 1 týdne při těžbě bronz. Uvedený úsek se nacházel přímo proti žlabu, dělicímu Tříkřížový vrch na dvě poloviny — východní vrchol se třemi kříži a západní s viničným domkem. Později zde bagrováno ještě jednou, ne však až do té hloubky a proto prý bez nálezů. Údaje ostatních zaměstnanců jsou podobné (ač získávány vždy nezávisle na výpovědích ostatních), i když ne tak přesné.²⁶

f) *Posledních 7 čísel soupisu* jsou nálezy buď nekontrolovatelné, nebo nejisté: č. 84 — dláto vyrobené ještě u *E. Plesla*, později však zcizené, č. 85 — meč s plnou rukojetí, darovaný *V. Kociánem* do školy v Lukavci a dnes nezvěstný, č. 86 — meč s jazykovitou rukojetí darovaný *J. Hujou A. Veselému* a dnes nezvěstný, č. 87—88 — dvě čepele z kanceláře ve Vaňově, dnes nezvěstné, a konečně č. 89—90 — dvě sekery uherského typu z roudnické sběrný starých kovů, o kterých lze důvodně předpokládat, že také patří k labskému nález.²⁷

Závěrem ještě k otázce, kolik vlastně bronzů bylo vybagrováno. Zatímco prof. *Fiala* soudí, že určitý větší počet se jich dostal do soukromých rukou (a to ani ne tak mezi bagristy, jako prý mezi různé úředníky z Ústí a Teplic, z vedení tehdejšího podniku, kteří sem služebně zajížděli), nemohl mi nikdo z bagristů dotazovaných v létě 1968 říci k této věci nic bližšího. Podle jejich výpovědí se zdá, že velká většina předmětů vybagrovaných v r. 1951 se dostala tam, kam patřila, tj. do muzea. V tomto směru nepřineslo nic ani pátrání na podniku ve Vaňově, ani uveřejnění článku o labském nález s výzvou o poskytnutí informací v krajském deníku *Průboj*. V každém případě však nutno počítat s tím, že se v budoucnu ještě tu a tam mohou nějaké bronz z tohoto nález objevit; dá se předpokládat, že by je bylo možné identifikovat i podle dvou charakteristických rysů, vlastních předmětům z České brány: vodní patiny (která se však někdy časem ztrácí, resp. je nahrazována patinou normální) a jihovýchodního (středodunajského) charakteru.

26. Bagrmistr *V. Kocián* (Lukavec č. 48): bronz se našel v krátkém úseku pod Tříkřížovým vrchem, v krátkém časovém období; bagr těžil šterkopisek z hl. 8—12 m; přinesl si domů bronz. meč nepoškozený, s plnou rukojetí, zdobený „smyčkami“ a dal ho do lukavecké školy, odkud se ztratil (v r. 1968 už nezjištěn = č. 85 soupisu). — Strojník *M. Závodský* (Dol. Zálezly č. 24): bronz nalézány v krátkém úseku snad 200 m dlouhém, pod Tříkřížovým vrchem. — Pomocník bagrmistra *J. Huja* (Vchynice č. 27): bronz nalezeny přímo pod Tříkřížovým vrchem, spíše však asi 100 m po proudu dolů od východního vrcholu se třemi kříži; přinesl si domů 2 meče, z nich jeden dal do litoměřického muzea a druhý, s jazykovitou rukojetí, daroval p. *A. Veselému* z Vchynic (= č. 86 soupisu). — Býv. národní správce *J. Libich* (Žalhostice č. 116): bronz nalezeny v krátkém úseku pod Tříkřížovým vrchem; 2 čepele mečů (bez rukojetí, deformované = č. 87—8 soupisu) se dostaly do kanceláře podniku Labský písek ve Vaňově.

27. Srv. pozn. č. 26. K sekeře č. 9243: do muzea ji předala 16. II. 1966 pí *Plimeková* z Roudnice. Při dodateč. šetření 2. VII. 1968 zjištěno, že nalezena chlapci spolu s druhou, údajně zcela stejnou sekerou (kterou však ztratili) a to na pozemku býv. sběrný starých kovů p. Kaňky v Roudnici-Hracholuskách, při silnici do Klenče. Majitel sběrný neznal nic bližšího, jeho sběrna byla otevřena jen asi do počátku 50. let, pak zrušena; oblastí sběru byl celý býv. roudnický okres. S ohledem na toto časové vymezení funkce sběrný, dále řídkost výskytu tohoto typu seker („uherských“), vodní patinu a shody v orn. i velikosti se sekerami z labského nález se domnívám, že obě sekery patří také k labskému nález.

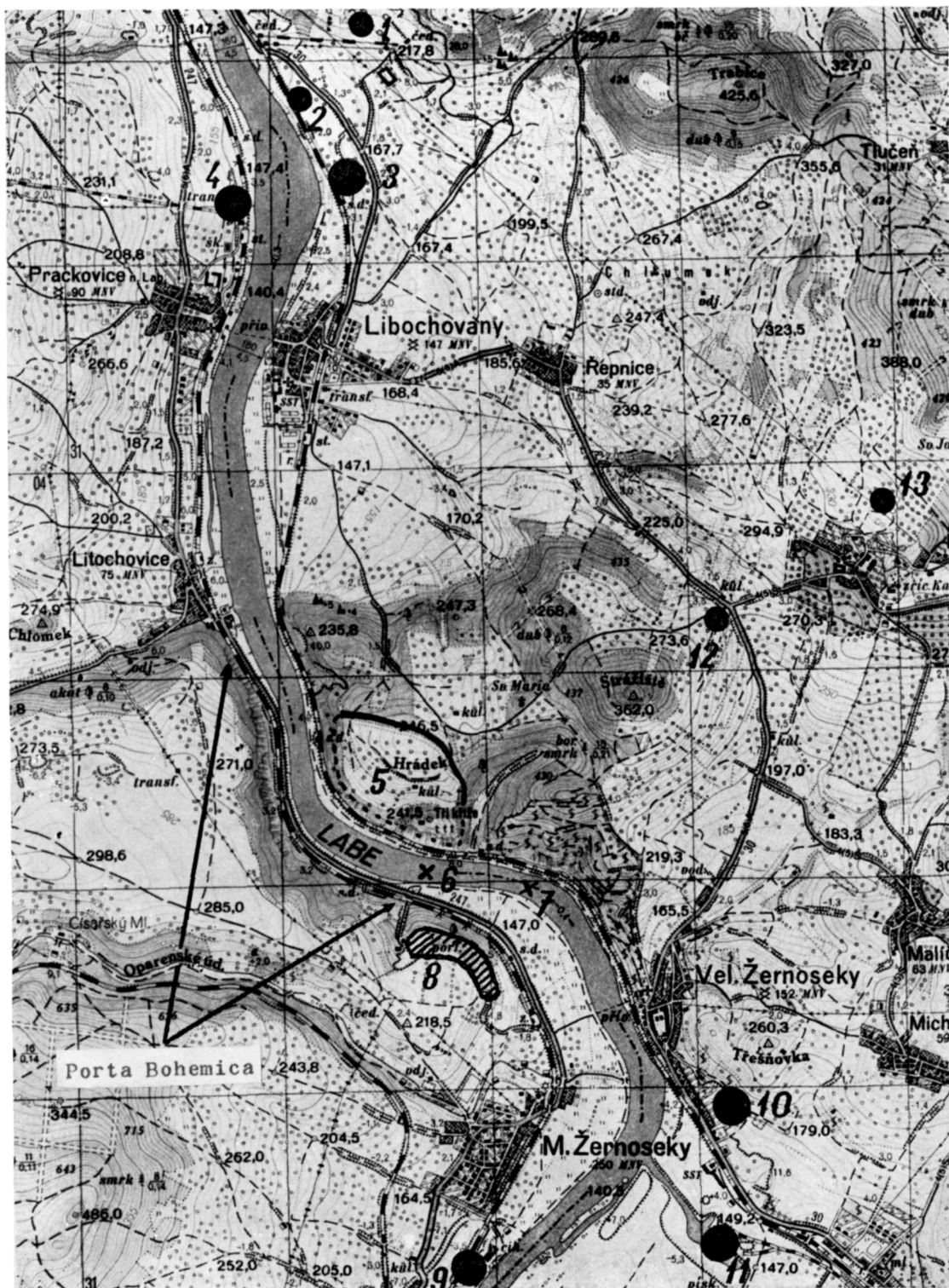

Obr. 5. Česká brána — Porta Bohemica. Nahoře: pohled ze záp. břehu na jižní ústí brány, vlevo Tříkřížový vrch.
Dole: Tříkřížový vrch od jz.; pod jeho střední částí, ve středním pásu řečiště místo, kde bronzy vybagrovány.

2. Popis nálezů

1. *Růžicovitá spona jednodílná*: velká čelní spirála, vinutí a jehla zhotoveny z 1 drátu čtverc. průřezu, dva okrajové závity spirály tordovány, zbývající na vnější horní hraně jemně přesekávané; další dvě části tvoří dvě dvojice spirál. růžic, z nich obě přední s vnějším závitem tordovaným, s vnitřními závity na hor. hraně přesekávanými,

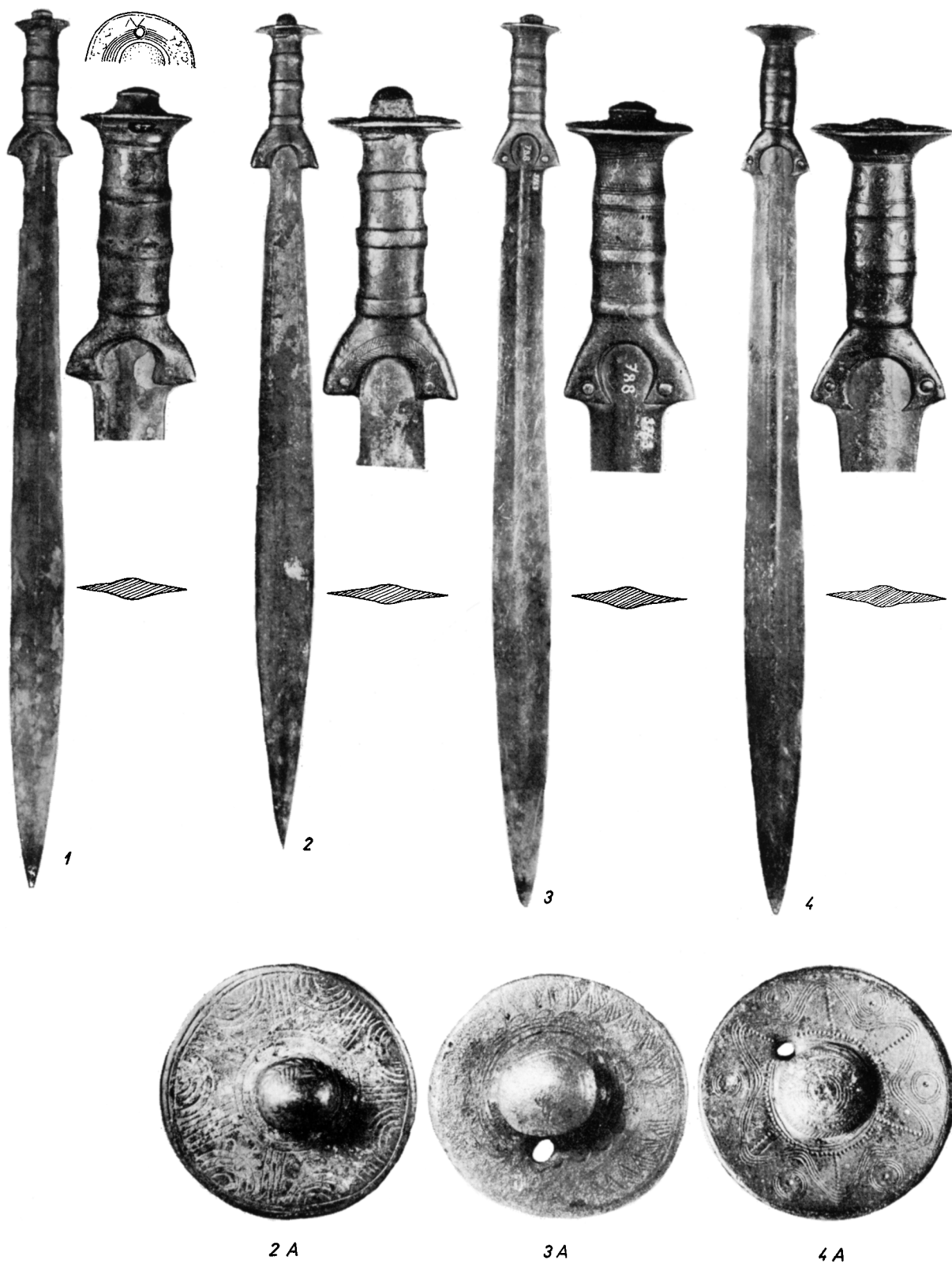
- obě zadní spirály jsou jen jemně přesekávané. Připojeny jsou k osovému drátu šesti svorkami obdélníčkovými s ptačími hlavičkami nahoře a kroužky dole; v kroužcích navlečeny drátěné kroužky a na nich dvojice závěsků úzce listovitého tvaru s kruh. otvorem nahoře (zachov. však jen 1 dvojice); p. hnědý až nepatinovaný, d. 35,5 cm; mus. Litoměřice inv. č. 3770 (sb. Gat. č. 1086); obr. 8 : 7.
2. *Hrot oštěpu*: úzký list s poškoz. ostrím, tulej kruh. průřezu prostupuje až do hrotu, pod nasazením listů v ní 2 protilehlé otvory; p. vodní patina; d. 14 cm; sb. Gat. č. 1120 (dnešní uložení neznámo, kresba a popis podle J. Kerna, Skizzenbuch III); obr. 10 : 13.
  3. *Břítva nožovitá*: hřbet esovitě prohnutý, lemovaný po obou stranách řádkem bodů; tyčinkovitá rukojeť kruh. profilu ukončena kroužkem, na jehož vrcholu lichoběžníkovitý nálitek; p. hnědočerná vodní patina; d. 17 cm; inv. č. 3769 (sb. Gat. č. 1121); obr. 10 : 2.
  4. *Meč s jazykovitou rukojetí*. Řap téměř rovnostranný s úzce oválným výřezem, okrajové lišty vybíhají nahoře v krátké rozevřené výčnělky. Záštit s lehce obloukovitými rameny, pod nimiž na každé straně po dvou ovál. výřezech (oba spodní jsou protřžené). Čepel úzce listovitá s oblým středovým žebrem, dvakrát zlomená, hrot chybí, ostří korodovaná; v dol. části slabě znatelné pásy rýh podél ostří. P. hnědavě šedá vodní patina; zach. d. 59,5 cm; inv. č. 103; obr. 9 : 6.
  5. *Hrot oštěpu*: list s vykrojenými břity prostupuje až do hrotu kónické tuleje se 2 otvory pro upevnění. Břity lemovány dvojicí rýh. P. vodní patina; d. 18,5 cm; inv. č. 466 (z muzea odcizen někdy před r. 1960, obr. podle Kernovy kresby, foto i u E. Plesla na tab. 55 : 1). Obr. 10 : 10.
  6. *Břítva dvojbřitá — lumula*. Dva tenké listy břitu mají tvar širokého kruhu uprostřed s nepravidelně oválným výřezem. Rukojeť kešotvercovitá, prolamovaná, ukončena kroužkem. P. zlatavý, větš. ale už leskle tmavozeleně patinovaný; d. 12,5 cm; inv. č. 467. Obr. 10 : 4.
  7. *Meč s čiškovitou rukojetí* (zachov. jen hor. část). Litý jílec s hlavicí ve tvaru kruh. kotouče se slabě konkávní hor. plochou zdobenou strmou vlnovkou s koncentric. kroužky ve vnějších a tečkovanými liniemi ve vnitřních obloucích; uprostřed knoflík na prožlábnutém krčku, vedle něho v kotouči je kruh. otvor. Dřík špičatě ovál. průřezu nahoře i dole zúžený, se třemi sotva znatelnými žebry, orn. pásy horiz. rýžek a oběžných spirál. Záštit se šikmými raménky má kruh. výřez a je orn. rovnými a obloukovitými pásy rýžek, nahoře náznak pásku ze šraf. trojúhelníků. Listovitá čepel s hladkým ricassem pod záštitou a oblým středovým žebrem připevněna k jílcí 2 nýty. P. na jílcí slabě, na čepeli silněji kryt vodní patinou; výzdoba je sotva znatelná až zcela nezřetelná; zach. d. 39,5 cm; inv. č. 3762. Obr. 8 : 1.
  8. *Náramek otevřený*, ohnutý do oble trojúhelníkovitého tvaru, z tyčinky špičatě oválného průřezu. Orn.: klikatková páska silně otřelá. P. světle zlatavý, nepat.; $\varnothing$ 6,3 $\times$ 4,3 cm; inv. č. 3783. Obr. 13 : 11.
  9. *Náramek oválný*, z tyčinky špičatě ovál. průřezu ke koncům zeslabené až do oblého hrotu. P. zlatavý, nepat.; $\varnothing$ 5,9 $\times$ 5,0 cm; inv. č. 3784. Obr. 13 : 12.
  10. *Náramek otevřený*, kruhovitý, z tyčinky kruh. průřezu s 2,4 mm, konce oblé. P. zlatavý, nepat.; $\varnothing$ 6,2 $\times$ 5,7 cm; inv. č. 3785. Obr. 13 : 13.
  11. *Meč líptovského typu*. Plný jílec s plochou, široce ovál. hlavicí s knoflíkem uprostřed, jehož krček prožlábnutý, vedle něho kruh. otvor; orn. hlavice: ovál ze 6 rýžek kolem knoflíku a nejas. stopy trojúhelníkovit. vzoru při obvodu. Dřík špičatě ovál. průřezu se 3 žebry; jeho povrch. vrstvička zach. jen místy — patrně, že pod hlavicí a podél žeber pásy horiz. rýžek. Záštit s nízcí oblouk. rameny, dvěma nýty a polokruh. výřezem v základně. Čepel listovitá s hladkým ricassem a oble lomeným středovým žebrem, orn. pásem rýh podél obou ostří, hrot odlomen. P. vod. patina, větš. bez povrchové vrstvičky; d. 67,2 cm; inv. č. 25. Obr. 7 : 1.
  12. *Meč líptovského typu* obdobného tvaru jako předchozí, avšak s odchylnou výzdobou; knoflík na hlavicí má krček válcovitý a otvor v hlavicí je jen nepatrný. Orn. knoflíku: šraf. trojúhelníčky, obvodová rýha na vnější straně obrubná. Orn. hlavice: obvodové rýžky kolem knoflíku a při okraji, v poli mezi nimi se střídají vícenásobné půloblouchy a pásy rýh. Na ploše žeber pásy šikmých rýžek vstřícně kladené, na záštitě 2 souběžné obloukovité pásy uvnitř šikmo rýžkované. P. hnědočerná vod. patina, na rukojeti zlatavá; d. 64,6 cm; inv. č. 52. Obr. 7 : 2.
  13. *Meč s jazykovitou rukojetí*. Řap uprostřed lehce rozšířený, okraje lištvité; jeho plocha dělena příčnými žeběrky na 4 čtverc. políčka s nepravidel. otvory pro nýty. Záštit se svisle oblouk. rameny a 2 kruh. otvory pro nýty na každé straně. Čepel úzce listovitá s oblým žebrem, při ostří po dvou dvojicích rýžek, které se v hrotu sbíhají, špička chybí. P. vodní pat.; d. 69,2 cm; inv. č. 64. Obr. 8 : 4.
  14. *Meč s jazykovitou rukojetí*. Rovnostranný řap vybíhá nahoře v obdélníčkový jazýček d. 3 cm (ohnutý), okrajové lišty vybíhají v rozevřená křídélka; opatřen 4 otvory pro nýty. Záštit se svisle obloukovit. raménky po 2 kruh. otvorech, v jednom ještě nýt s rozšíř. hlavičkami, d. 1,8 cm. Čepel rovná, úžící se k hrotu, se středovým žebrem ohraničeným žeběrky; recentně přelomena a znovu svařena. P. vodní pat.; d. 81,5 cm; inv. č. 67. Obr. 9 : 2.
  15. *Čepel meče* (pův. nejspíše s plnou rukojetí): listovitá, s oblým středovým žebrem, podél ostří z každé strany po 1 hlubší rýze a pásu 13 jemných rýžek, sbíhajících se v hrotu; špička odlomena. P. hnědavě až sv. zelenavě pat.; zach. d. 43 cm; inv. č. 59. Obr. 8 : 8.
  16. *Hrot oštěpu*. Úzký list prostupuje až do hrotu kónická tulej, v níž dosud zbytek dřeva ratiště a v otvorech pro upevnění zbytky hřebů. P. vodní pat.; d. 17 cm; inv. č. 58. Obr. 10 : 14.
  17. *Meč s jazykovitou rukojetí* (dva na sebe nenavazující fragmenty: jílec s hor. částí čepel a středová část čepel). Řap uprostřed lehce rozšířený, vytažen nahoře v lichoběžník. výčnělek, okrajové lišty rozevřené v krátká křídélka; na vnitř. ploše 5 otvorů pro nýty různ. velikosti. Záštit slabě obloukovitá se 2 otvory na každé straně. Čepel zdá

Obr. 6. Pravěké lokality v oblasti České brány a Libochovanské kotliny. 1. Libochovany, poloha „Pecník“ pod Deblíkem — bronz. depot (srv. přílohu I); 2—3. Libochovany, sídliště a pohřebiště z ml.-pozd. d. bronzové, halštatu a latěnu (srv. přílohu III); 4. Prackovice, žel. stanice — neolitické a mladobronzové sídlištní objekty; 5. Hrádek-Tříkřížový vrch, hradiště s pravěkým (též mladobronzovým) a raně středověkým osídlením; 6. nález bronzů z přelomu ml. a pozd. d. bronzové; 7. místo, kde vybagrován větší počet žernovů a zachyceny zbytky přístavní (?) hráze (jen přibližná poloha, srv. též přílohu IV); 8. porfyrové lomy nad Malými Žernoseky — na záp. okraji šrafované plochy býv. Maderův lom (srv. přílohu IV); 9. Lhotka, Schwarzenberská cihelna — sídliště z neolitu až d. římské (mladobronzové osídlení chybí); 10. Velké Žernoseky, kamenolomy — dto (včetně mladobronz. osídlení); 11. Velké Žernoseky, pískovna — dto; 12. Kamýk, křižovatka — žárové hroby k. lužické; 13. Kamýk, „am Lasken“ — depot z pozdní d. bronzové (srv. přílohu I). Měřítko = kilometrová síť.

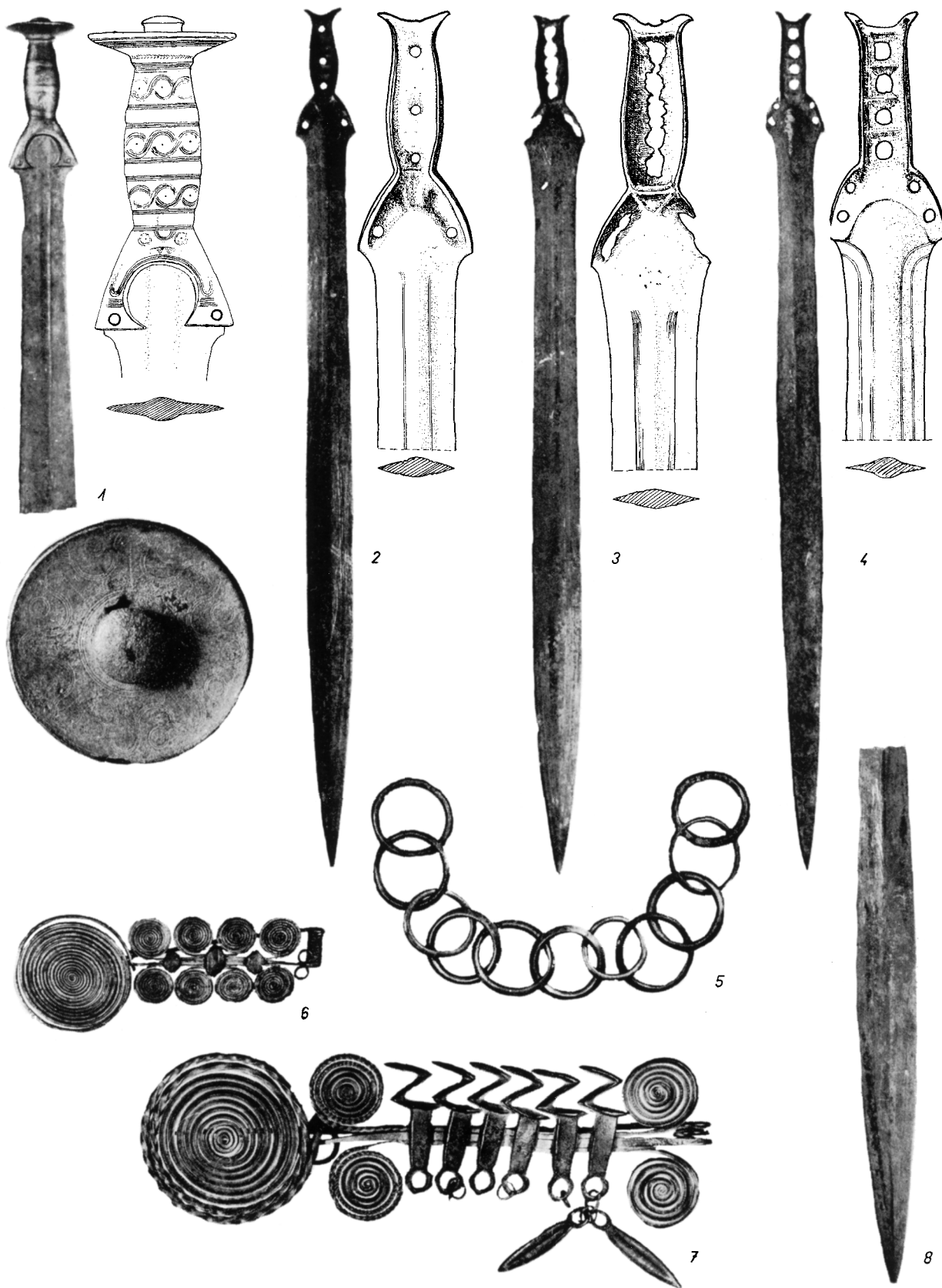
- se že pův. téměř rovná, nerozšířená, rhombic. průřezu, se dvěma středovými rýhami. P. zlatavý a černě pat.; d. zlomků 16,5 a 17,5 cm; inv. č. 3786. Obr. 9 : 3.
18. *Meč s jazykovitou rukojetí.* Řap uprostřed lehce rozšířený, okrajové listy vybíhají nahoře v krátká rozevřená křídélka, vnitřní prohlubeň ohraničena na hor. straně příč. žebérkem, níže pak 5 spojených (protržených) nepravidelných otvorů pro nýty. Záštitka s lehce obloukovit. raménky, v hor. části s trojúhelníkovou ploškou vytvořenou 3 žebérky, při stranách po dvou nepravidelných propojených nýt. otvorech po každé straně. Čepel listovitá, rhombic. profilu, se střed. žebrem vytvořeným 2 pásy rýžek; v dol. třetině čepel navíc rýhy při ostří. P. vodní pat.; d. 69,1 cm; inv. č. 3787. Obr. 8 : 3.
  19. *Meč s jazykovitou rukojetí,* krátký. Jílec jako u meče č. 17, v řapu však jen 4 otvory. Čepel listovitá, rhombic. průřezu, se střed. žebrem vymezeným 2 žlábkovými rýhami, v dol. čtvrti navíc ještě rýhy při ostří. P. zlatavý až černě pat.; d. 50,2 cm; inv. č. 3788. Obr. 9 : 4.
  20. *Meč s jazykovitou rukojetí* poškozenou. Chybí horní část řapu opatřeného ovál. výřezem a také úzce ovál. výřez pod téměř rovnými rameny záštity jsou oba protržené. Čepel široce listovitá, rhombic. průřezu, se žlábk. rýhou podél ostří. P. vodní pat.; zach. d. 56,5 cm; inv. č. 3789. Obr. 9 : 7.
  21. *Hrot oštěpu.* Úzký táhlý list prostupuje až téměř do hrotu kónická tulej se 2 protilehlými otvory pro upevnění. P. zlatavý až černě pat.; d. 25,8 cm; inv. č. 3790. Obr. 10 : 16.
  22. *Hrot oštěpu.* Krátký list s lehce prohnutými břity prostoupen až do hrotu dlouhou kónic. tulejí na bocích žebrovitě zesílenou a opatřenou hned pod nasazením listu 2 otvory. P. zlatavý až vodní pat.; d. 20,3 cm; inv. č. 3791. Obr. 10 : 12.
  23. *Hrot oštěpu.* Velmi úzký, táhlý list prostupuje skoro až do hrotu kónická tulej na obou stranách v délce listu zploštěná, těsně pod nasazením listu 2 protilehlé otvory. P. zlatavý až vodní pat.; d. 18,5 cm; inv. č. 3793. Obr. 10 : 15.
  24. *Sekera s tulejí* a postranním ouškem. Tulej oválného až oble obdélníkovitého průřezu s plast. žebrem na okraji, z něhož vybíhá ouško. Na bocích vislé švy. Na těle z obou stran shod. výzdoba z žeberek: 3 horiz. linie, pod nimi 3 zavěšené trojúhelníky, od nichž dolů spuštěny 3 linie vislé. Ostří nízce obloukovité, obdélníkovitého průřezu, odsaz. od těla slabým schůdkem. P. vodní pat.; d. 13,8 cm; inv. č. 3792. Obr. 11 : 12.
  25. *Sekera s tulejí* shodného typu a se stejnou výzdobou jako předchozí, avšak větší. Silně recentně poškozena a zdeformována údery. P. zlatavý, jen slabě hnědavě pat.; d. 15,6 cm; inv. č. 3798. Obr. 11 : 16.
  26. *Dláto s tulejí.* Tulej ovál. průřezu má okraj zesílený v žebro, které recentně poškozeno údery a zčásti zdeformováno. Vlastní dláto má čtverc. průřez se zkosenými hranami, ostří rozevřené, nízce obloukovité. P. zlatavý až černě pat.; d. 17,8 cm; inv. č. 3797. Obr. 11 : 8.
  27. *Nůž s jazykovitou rukojetí.* Hřbet sl. esovitě prohnutý, řap s listovitě rozšířenými stranami a 3 otvory pro nýty. P. zlatavý až tmavohnědě pat.; d. 22,8 cm; inv. č. 3794. Obr. 10 : 6.
  28. *Nůž s jazykovitou rukojetí.* Hrot čepel chybí, zesílený hřbet nízce obloukovitý, orn. na hor. straně i bocích skupinami rytých i lomených příčných rýžek a půlobloučků se středovou tečkou. Rukojet se 3 ovál. otvory oddělena od břitu válečkovitou částí, členěnou na 5 kruh. žeber. Na ploškách okrajových listů rukojetí rytý a tečkovaný orn. P. zlatavý, místy hnědá vodní pat.; zach. d. 18,4 cm; inv. č. 3795. Obr. 10 : 5.
  29. *Dýka.* Hlavice obloukovitá s 5 nýt. otvory, orn.: 2 horiz. pásy rýh a mezi nimi jednoduchá klikatka, níže nezřetelná výzdoba. Čepel pod hlavicí zúžená, úzce listovitá, se středním zesílením. P. vodní pat.; d. 25 cm; inv. č. 3796. Obr. 10 : 8.
  30. *Nákrčník* z tordovaného drátu. Tyčinka kruh. průřezu o síle 4—4,5 mm na koncích zesílená, roztepaná a svinutá v očka. P. zlatavý, silně otřelý; $\varnothing$ 14,7 $\times$ 13,9 cm; inv. č. 3799. Obr. 12 : 2.
  31. *Puklice.* Kruhovitá, ploše kónického tvaru, z plechu při okraji roztepaného, na spod. straně ouško ve tvaru širokého hranatého U. Orn. sotva znatelný: na obvodu 2 tenké linie, na vnitř. ploše nad nimi 4 nízké půlobloučky taktéž ze 2 linií plných a 1 tečkované, uvnitř půloblouček nejasná klikatka. P. černá vodní pat.; $\varnothing$ 7 cm; inv. č. 3813. Obr. 11 : 4.
  32. *Náramek* oválný, otevřený (lehce deformovaný), z tyčinky kruh. průřezu s. 4 mm se zesílenými přihrocenými konci. P. zlatavý; $\varnothing$ 12,4 $\times$ 9,2 cm; inv. č. 3800. Obr. 13 : 5.
  33. *Dto.* Tyčinka kruh. průřezu s. 5 mm, se zesílenými přihrocenými konci. P. zlatavý až černě pat.; $\varnothing$ 12,8 $\times$ 10,1 cm; inv. č. 3801. Obr. 13 : 6.
  34. *Fragment náramku* shod. s předchozím, s jedním koncem odlomeným a ploše roztepaným (původní poškození?) Tyčinka nepravidelně kruh. průřezu s. 6 mm. P. zlatavý; $\varnothing$ 10,5 $\times$ 9 cm; inv. č. 3802. Obr. 13 : 4.
  35. *Náramek* deformovaný do spirálovitého závitů. Tyčinka nepravidelně kruh. až hranatě ovál. průřezu, s. 5—6 mm. P. zlatavý až černě pat. — stejný pak i u následujících náramků; $\varnothing$ 7,5 $\times$ 7 cm; inv. č. 3803. Obr. 12 : 4.
  36. *Dto.* Z tyčinky kruhovitého až oválného průřezu, s. 5,6 mm, $\varnothing$ 5,2 $\times$ 4,6 cm; inv. č. 3804. Obr. 12 : 5.
  37. *Náramek* oválný, otevřený s přesahujícími konci. Z tyčinky kruh. až ovál. průřezu, s. 5,5 mm, $\varnothing$ 11,4 $\times$ 10,8 cm; inv. č. 3805. Obr. 12 : 11.
  38. *Dto,* s. tyčinky 6 mm, $\varnothing$ 11 $\times$ 10,5 cm; inv. č. 3806. Obr. 12 : 12.
  39. *Dto,* s. tyčinky 5 mm, $\varnothing$ 11 $\times$ 10,7 cm; inv. č. 3807. Obr. 12 : 13.
  40. *Dto* zdeformovaný, s. tyčinky 5 mm, $\varnothing$ 9,8 $\times$ 8,1 cm; inv. č. 3808. Obr. 13 : 1.
  41. *Dto* zdeformovaný, s. tyčinky 4,5 mm, konce zesílené, silně otřelý orn.: spirálovitě vnutý svazek rýžek ukončen na obou stranách pásem příčných rýžek a 2 řádky šikmých, vstřícně kladených čárek; $\varnothing$ 9,3 $\times$ 8,5 cm; inv. č. 3809. Obr. 11 : 7.

Obr. 7. Česká brána — Porta Bohemica. Bronzy vybagrované z Labe pod Tříkřížovým vrchem.

42. *Dto* otevřený se zahrocenými konci, zdeformovaný. Z tyčinky ovál. až obdélníkovitého průřezu s. 4 mm, $\varnothing$ 7,3 × 6,3 cm; inv. č. 3810. Obr. 11 : 2.
43. *Dto* otevřený, nepravidelně oválný, s kuličkovitými konci přeloženými. Z tyčinky ovál. průřezu s. 5 mm. P. na rozdíl od ostatních bronzů má světle zlatou barvu, bez patiny; $\varnothing$ 6,7 × 6,1 cm; inv. č. 3811. Obr. 13 : 14 Chronologicky k nálezu nepatří — patrně k němu omylem přidán až v muzeu.
44. *Dto* oválný, otevřený. Jeden konec zploštělý, druhý odlomený; z tyčinky kruh. průřezu s. 5 mm; $\varnothing$ 12 × 10,5 cm; inv. č. 3814. Obr. 13 : 7.
45. *Dto* kruhový, otevřený, konce přeložené. Z tyčinky s. 4 mm, $\varnothing$ 9,6 × 9,2 cm; inv. č. 3815. Obr. 13 : 3.
46. *Dto* kruhový, otevřený, s tupými přeloženými konci, s. tyčinky 5 mm, $\varnothing$ 11,9 × 11,5 cm; inv. č. 3816. Obr. 13 : 8.
47. *Dto* nepravidelně kruhovitý, otevřený. Jeden konec hrotitý, druhý odlomený. Tyčinka ploše oválného průřezu s. 4,5—5 mm, poškozena tepáním (původním ?); $\varnothing$ 9,7 × 9,1 cm; inv. č. 3817. Obr. 12 : 7.
48. *Dto* kruhový, otevřený, hrotité konce přeložené. Z tyčinky oble čtverc. průřezu s. 4,5 mm, $\varnothing$ 6,9 × 6,7 cm, inv. č. 3818. Obr. 11 : 6.
49. *Dto* kruhový, otevřený, jeden konec oble hrotitý, druhý plochý. Tyčinka kruh. až špičatě ovál. průřezu s. 3,5 mm; $\varnothing$ 7 × 6,9 cm; inv. č. 3819. Obr. 11 : 5.
50. *Hrot oštěpu* kónický. Rovně kónické tělo s oblým hrotem a 2 protilehlými otvory k upevnění je zároveň tulejí. Výzdoba silně otřelá: 4 pásy horiz. rýh a mezi nimi 3 pole, z nichž horní je volné, ve středním je krokvice z pásů rýh a v dolním motiv negativní klikatky a šrafovaných trojúhelníků. P. žlutavý až černě pat.; d. 13 cm; inv. č. 9242. Obr. 10 : 9 (ornament ne tak výrazný, jako na obr.).
51. *Sekera s tulejí* a postranním ouškem, shod. tvaru i výzdoby jako č. 24. P. šedočerná vodní pat.; d. 12,8 cm; inv. č. 9240. Obr. 11 : 13.
52. *Břítva nožovitá*. Hřbet esovitě prohnutý, ostří korodované, tyčinkovitá rukojeť ovál. průřezu zdobena skupinami půlobloučků a ukončena kroužkem s lichoběžníkovitým nálitkem na vrcholu. P. zlatavý až hnědoč. pat.; d. 16,5 cm (břit zprohýbaný, přelomený a recentně svařený); inv. č. 9241. Obr. 10 : 3.
53. *Puklice* kruhová, z tenkého plechu. Široká obvodová plocha je hladká, střední část členěna pěti soustřednými žlábkami. Vlastní střed puklice chybí, stejně jako i část obvodové plochy; $\varnothing$ 18,5 cm. Nezjištěna — popis a kresba podle skicy a poznámek *J. Kerna* v sešítku „Baggerfunde Kratkai 1943 Dreikreuzberg“. Obr. 11 : 9.
54. *Srp* „mit verstärkten plast. Leisten am Rücken“ měl být mezi přírůstky z České brány z r. 1943 podle zprávy *R. Giesecke* (srv. pozn. 25). Nezjištěn.
55. *Sekera s tulejí* a postranním ouškem shod. tvaru a výzdoby jako č. 24 (odchylka v ornamentu: horní dvě linie visících trojúhelníků nejsou lomené, ale obloukovité). P. černá vodní pat.; d. 13,2 cm; mus. Ústí n. L. neinv. Obr. 11 : 14.
56. *Náramek* oválný otevřený, z tyčinky ke koncům přihrocené (rozlomený), měl se dostat společně s předchozím č. 55 dne 17. VIII. 1943 do muzea v Ústí n. L., kde však nezjištěn. Skica při čj. 4176/46 v archivu AÚ.
57. *Nůž* nalezený dělníky firmy Kiestransport Schwager z Vaňova — podle zprávy *F. Matiaska* ze dne 23. VII. 1943. Nezvěstný.
58. *Puklice* (Tschinelle), snad jako 53? Nezvěstná (srv. údaj u č. 57).
59. *Meč* („ein längeres Schwert ist angeblich irgendwohin nach Aussig gekommen“) podle zprávy *J. Fleischmanna* ze dne 28. VII. 1943. Nezvěstný.
60. *Meč* („ein kleines Bronzeschwert“) se dostal do majetku *E. Meissnera* ze Zálezel podle zprávy *J. Fleischmanna* ze dne 28. VII. 1943. Nezvěstný.
61. *Hrot oštěpu* („eine bronzene Lanzespitze“). Nezvěstný (srv. údaj u č. 60).
62. *Meč lipovského typu*. Plný jílec s plochou kruhovitou hlavicí, uprostřed které je knoflík se žlábkovitým krčkem a vedle něho kruh. otvor. Orn. hlavice: pás soustřed. rýh kolem knoflíku s řádkem půlobloučků na vnější straně, po obvodu šrafované trojúhelníčky; na knoflíku dvojice obvodových rýh. Na dřívku špičatě oválného profilu 3 žebra ohraničená pásy rýžek vně obrvených šikmými rýžkami, na ploškách žeber skupiny svislých rýžek prokládané překříženými ve tvaru X; na krčku pod hlavicí pás 2 řádků vstříc. rýžek a řádek půlobloučků. Záštitka s nízcí obloukovitými rameny, 2 nůty a kruh. výřezem. Čepel listovitá, s hladkým ricassem pod záštitou a oblým žebrem, na její dol. části při ostří po pásu čtyř rýh sbíhajících se u odlomeného hrotu. P. zlatavý až černě pat.; d. 68,6 cm; inv. č. 3763. Obr. 7 : 3.
63. *Srp* s plochým, rovně zakončeným řapem. Obloukovité tělo na jedné straně ploché, na druhé hřbet zesílen žebrem. Druhé žebérko lemuje vnitř. stranu řapu a je rovně protaženo až k hřbetu; nad řapem na vnější straně nálitek; recentně přelomen. P. vodní pat.; pův. d. asi 13,5 cm; inv. č. 3766. Obr. 11 : 10.
64. *Břítva nožovitá* stejného tvaru jako č. 52, avšak s nezdobenou rukojetí. P. zlatavý, téměř nepatinovaný; d. 17,1 cm; inv. č. 3768. Obr. 10 : 1.
65. *Nákrčník* oválný (hřivna). Z tyčinky kruh. průřezu (max. s. 1 cm) ke koncům zeslabené, konce roztepané a svinuté v očko; přelomená. P. vodní pat.; $\varnothing$ 14,5 × 13,5 cm; inv. č. 3774. Obr. 12 : 6.
66. *Náramek* otevřený s překříženými konci, zdeformovaný do srdcovitého tvaru; z drátu kruh. průřezu (max. s. 3 mm) ke koncům zeslabeného, konce ostře hrotité. P. zlatavý až hnědavá vodní pat.; $\varnothing$ 10,6 × 8,5 cm; inv. č. 3775. Obr. 13 : 2.
67. *Náramek* oválný otevřený, z hladké tyčinky kruh. průřezu (max. s. 6 mm) ke koncům zeslabené, konce oblé. P. zlatavý, jen místy pat.; $\varnothing$ 13,4 × 11,5 cm; inv. č. 3776. Obr. 13 : 9.

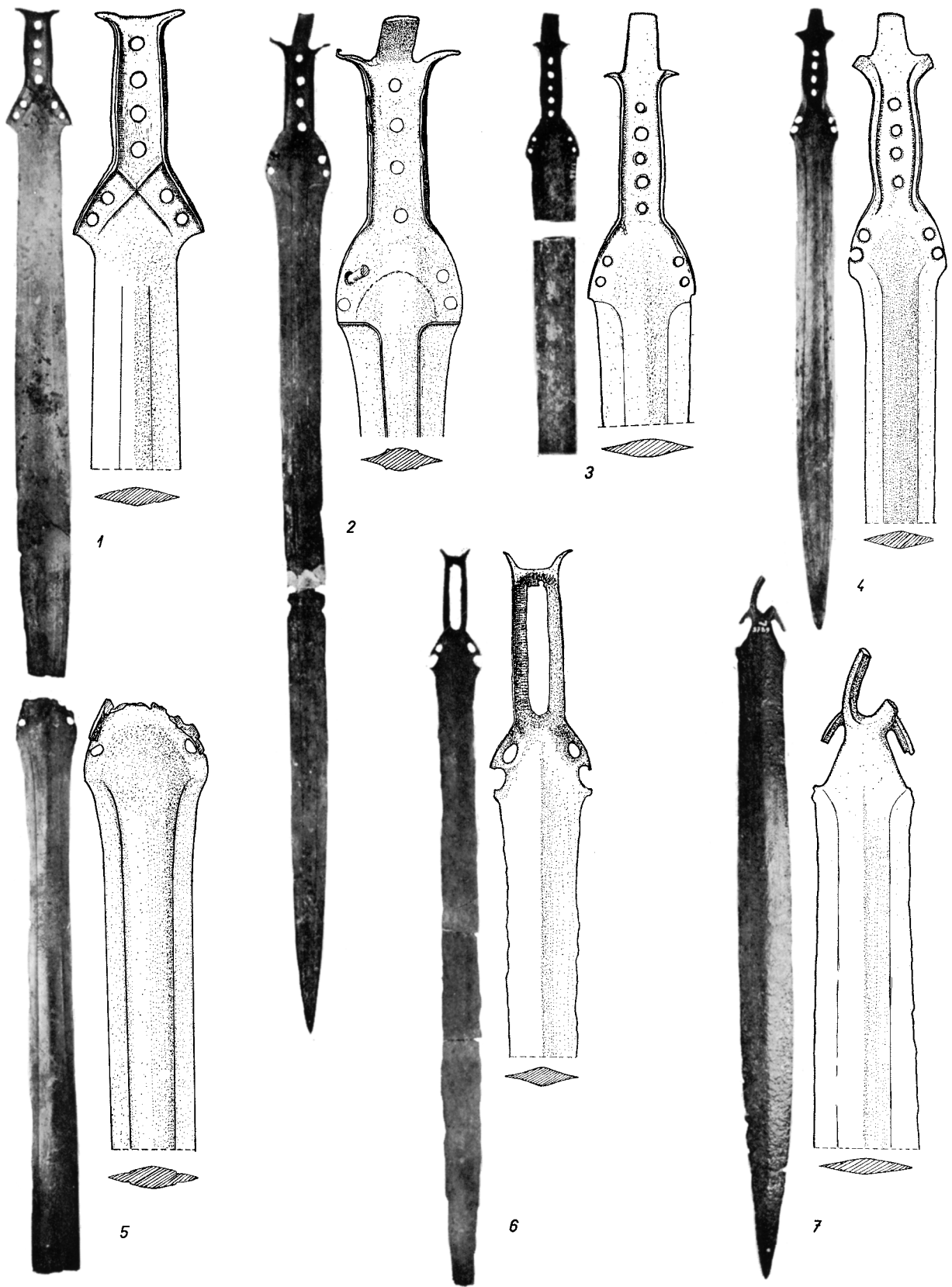

Obr. 8. Česká brána — Porta Bohemica. Bronzy vybagrované z Labe pod Tříkřížovým vrchem.

68. *Dto*, s. tyčinky 5 mm, $\varnothing$ 11 $\times$ 9,8 cm; inv. č. 3777. Obr. 12 : 8.
69. *Dto*, tyčinka ovál. průřezu s. 5 mm, $\varnothing$ 11 $\times$ 9,8 cm; inv. č. 3778. Obr. 12 : 9.
70. *Meč s číškovitou rukojetí*. Plný jílec s kruhovitou hlavicí má slabě konkávní horní plochu s nízkým středovým knoflíkem, jehož krček je prožlábnutý a vedle něhož je nepravidelně čtvercový výřez. Orn. hlavice: analog. jako u meče č. 7; orn. knoflíku: soustředné kružnice se šikmo rýžkovaným obvodovým páskem. Dřík špičaté ovál. průřezu se 3 žebry, orn.: pásy rýžek ohraničující žebra, na nichž šrafované trojúhelníčky, v polích mezi žebry soustředné kružnice spojené. Záštitka se šikmými raménky, 2 nýty a polokruh. výřezem, orn.: přímé a spirálovité pásy rýžek. Čepel listovitá s hladkým ricassem pod záštitou a oblým středovým žebrem, orn.: 2 pásy rýžek souběžně s ostřím. Hrot odlomen. P. leskle tmavohnědá vodní pat., místy též zelené pat.; d. 68,3 cm; inv. č. 3758. Obr. 7 : 4.
71. *Meč s jazykovitou rukojetí* (bez dol. části čepel). Řap uprostřed rozšířený, se 4 kruh. otvory pro nýty; okrajové lišty vybíhají nahoře v rozzevřená křídélka. Záštitka se šikmými, téměř rovnými raménky opatřena 2 dvojicemi otvorů pro nýty, na její středové ploše dvě šikmá překřížená žebérka. Čepel listovitá, rhombic. průřezu se žlábk. rýhou podél obou ostřím, v dol. části čepel zdvojenou. P. již recentně nazelenale pat.; zach. d. 52,8 cm; inv. č. 3759. Obr. 9 : 1.
72. *Meč s jazykovitou rukojetí*. Řap uprostřed rozšířený se 3 kruh. otvory pro nýty, okrajové lišty vybíhají nahoře v rozzevřená křídélka. Záštitka s nízce obloukovitými rameny, po 1 kruh. otvoru pro nýty na každé straně. Čepel úzce listovitá, rhombic. průřezu se středovým žebrem naznačeným jen dvojicí rýžek, v dol. třetině čepel zdvojené; hrot chybí. P. hnědočerná vodní pat.; d. 68,5 cm; inv. č. 3760. Obr. 8 : 2.
73. *Meč s jazykovitou rukojetí* (zach. jen fragment horní části čepel). Ve zbytku nízce obloukovitě záštitě po 1 nepravidelném otvoru pro nýt na každé straně. Čepel téměř rovná, směrem dolů jen slabě rozšířená, rhombického průřezu s ostřím od středové části stupňovitě odsazeným, dol. část čepel chybí. P. vodní pat. tmavohnědá; zach. d. 45 cm; inv. č. 3761. Obr. 9 : 5.
74. *Řetěz* složený z 11 kroužků dvojího typu: 1) z 9 ks. uzavřených kroužků hraněných, kosočtverec. průřezu o $\varnothing$ 5 až 6 cm; 2) ze 2 spojovacích kroužků s přeloženými konci o $\varnothing$ 4,4—4,6 cm, z tyčinky kruh. průřezu. P. hnědočerná vod. patina až nepat.; inv. č. 3764. Obr. 8 : 5.
75. *Udice* z tyčinky čtverc. průřezu, hor. konec svinut v očko, dolní obloukovitý, ukončen hrotem se zpětným háčkem. P. téměř bez pat.; d. 12,2 cm; inv. č. 3765. Obr. 10 : 7.
76. *Hrot kopí*. Širší krátký list je při jedné straně poškozený, tulej v dol. části kruh. profilu, výše z obou stran zploštělá, s protilehlými postranními žebérky na dol. části a 2 otvory k upevnění. P. vodní pat.; d. 15,8 cm; inv. č. 3767. Obr. 10 : 11.
77. *Růžicovitá spona* jednodílná. Velká čelní spirál. růžice, vintutí a jehla zhotoveny z jednoho drátu kruh. průřezu, na středovou osu pak přichyceny třemi špičaté oválnými svorkami další 4 části, tvořené z každé strany dvěma menšími růžicemi seřazenými tak podél osy do dvou řad. P. zlatavý, místy hnědočerná vodní pat.; d. 19,8 cm; inv. č. 3771. Obr. 8 : 6.
78. *Nákrčník* z tordovaného drátu čtverc. průřezu (s. 3,5 mm) s hladkými konci roztepanými a svinutými v očko. P. vodní pat.; $\varnothing$ 17,4 $\times$ 15,5 cm; inv. č. 3772. Obr. 12 : 1.
79. *Dto* z drátu čtverc. průřezu (s. 5 mm), tordování hustší a výraznější než u předešlého. P. jen zčásti pokryt hnědočernou vodní pat.; $\varnothing$ 16,2 $\times$ 15 cm (lehce deformovaný); inv. č. 3773. Obr. 12 : 3.
80. *Náramek* oválný, otevřený, z hladké tyčinky kruh. až oble hraněného profilu (max. s. 6 mm) ke koncům zaoblené, konce oble hrotité. P. zlatavý až hnědý pat.; $\varnothing$ 12,9 $\times$ 11,8 cm; inv. č. 3779. Obr. 13 : 10.
81. *Dto* nepravidelně kruhovitý s přeloženými konci, z tyčinky nepravidelně kruh. průřezu (max. s. 4 mm), jeden konec táhle zašpičatělý, druhý oblý. P. jako předchozí; $\varnothing$ 7,5—7,7 cm; inv. č. 3780. Obr. 11 : 1.
82. *Dto* kruhovitý, otevřený. Z tyčinky kruh. průřezu s. 4 mm, jeden konec zahrocený, druhý rovný. P. jako předchozí; $\varnothing$ 8 $\times$ 7,3 cm; inv. č. 3781. Obr. 11 : 3.
83. *Dto* kruhovitý, otevřený, konce krátce přeložené. Z tyčinky kruh. průřezu, s. 6 mm, s konci zeslabenými, rovnými. P. šedě až sv. zelené pat.; $\varnothing$ 10,7 $\times$ 10,2 cm; inv. č. 3782. Obr. 12 : 10.
84. *Dláto s tulejkou*, d. asi 20 cm (vyobrazuje E. Plesl l.c., 155, t. 55 : 10, někdy před r. 1960 zcizeno z musejní vitriny). Obr. 11 : 11 (skica podle obr. E. Plesla).*
85. *Meč s plnou rukojetí*, zdobený rytým ornamentem („smyčkami“) daroval bagrmistr V. Kocián v r. 1951 do školy v Lukavci. Dnes nezn. uložení.
86. *Meč s jazykovitou rukojetí* daroval bagrista J. Huja v r. 1951 p. A. Veselému z Vchynic. Nezn. uložení.
- 87.—88. *Dvě čepel mečů* (bez rukojetí, zdeformované), údajně zdobené „rytinami“, byly v r. 1951 v kanceláři podniku Labský písek ve Vaňově. Nezn. uložení.
89. *Sekera s tulejí* a postranním ouškem, shod. tvaru i výzdoby jako č. 25. P. zlatavý až černý, místy i zelenavě pat.; d. 12,8 cm; inv. č. 9243. Obr. 11 : 15. Srv. pozn. č. 27.
90. *Dto*, údajně shodná plně s předchozí, nalezena chlapci Landovými spolu s předchozí a ztracena v nedalekém vodním bazénu (srv. pozn. č. 27).

* *Poznámka redakce*: Podle sdělení O. Kytlicové dláto č. 84 nepochází z labského nálezů, ale z depotu z Kunderatic (č. st. sbírky 5); je v litoměřickém museu uloženo společně s kunderatickým depotem.

Obr. 9. Česká brána — Porta Bohemica. Bronzy vybagrované z Labe pod Tříkřížovým vrchem.

3. Datování

Detailní rozbor celého souboru může zodpovědně zvládnout pouze badatel specialisovaný na mladobronzovou industrii, což tedy není náš případ. V této partii se proto pokusíme pouze o předběžné zhodnocení.

Mečů je celkem 22 kusů: z toho 6 s litou rukojetí, 11 s jazykovitou rukojetí a 5 neurčitelných (čepelí), či nerevidovatelných.

Meče s plnou rukojetí. Ze 6 exemplářů 1 nezjištěn, se zbývajících jsou 3 liptovského typu a 2 s číškovitou rukojetí.²⁸

Liptovské meče (č. 11, 12, 62, obr. 7 : 1, 2, 3) se všechny řadí k vlastnímu typu Liptov *H. Müllera-Karpeho*, a to mezi jeho mladší formy, datované rámcově do stupně Ha A2.²⁹ Hlavní soustředění typu Liptov je ve slovensko-hornouherské oblasti, ojedinělé nálezy jsou pak též ze záp. Maďarska, Čech a Slezska; meče z České brány jsou spolu s mečem z Wroclawi (z Odry) nejsevernějšími nálezy.

Meče s číškovitou rukojetí (č. 7 a 70, obr. 8 : 1, 7 : 4) se datují do per. Ha B1.³⁰ Varianta I typu Königsdorf, ke které patří meč č. 7, je rozšířena od Isaru po horní Odru a Váh. Typ Wörschach, kterému je příbuzný meč č. 70, je znám hlavně z jihobavorsko-východoalpské oblasti, ale právě o našem meči *H. Müller-Karpe* soudí, že pochází z jiného dílenského okruhu.³¹

Mečů s jazykovitou rukojetí je celkem 11 (č. 4, 13, 14, 17—20, 71—73, 86, obr. 8 : 2—4, 9 : 1—7). Podobně jako v předchozí skupině nenacházíme ani zde exempláře tvarově zcela shodné. Chronologicky důležité jsou u nich tyto prvky: 1) čepele mají vesměs listovitý tvar, 2) u všech chybí ricasso (které zde mají všechny meče s plnou rukojetí) a rytá výzdoba (s výjimkou podélného rýhování na čepeli). Mají tedy charakter typů per. Ha A; tak jsou datovány i meče typu Erbenheim, blízké až shodné s našimi meči s jazyk. výčnělkem na horní straně rukojeti č. 14, 17 a 19, jakož i meče *Cowenovy* východní (ennsdorfské) varianty.³²

Hrotů oštěpů je 8: č. 2, 5, 16, 21—23, 61, 76 (obr. 10 : 9—16). Jsou opět, podobně jako tomu bylo u mečů, každý jiného tvaru: od formy s dlouhou tulejí a krátkými listy, přes tvary dlouhé, úzce listovité i krátké, široce listovité, až po hrot č. 5 s prohnutými břity lemovanými dvojicí rýh. *Kónický hrot* (bez listu, vlatně jen pouhá tulej) je unikátní svou výzdobou, ke které jen těžko hledáme paralely; nejbližší období tvarové i ornamentační jsou mi známy z oblasti jihoněmecké (hl. v depotu z Mnichova-Widenmayerstrasse, datovaném do Ha B 1)³³ a vzdálenější z Karpatské kotliny.³⁴ Podobné ze „Saalemündungsgruppe“ jsou nezdobené; jejich původ je hledán ve východoalpské oblasti i v Čechách³⁵ a nález z České brány je tedy jakoby spojovacím článkem k této středoněmecké skupině.

Dýka je zde jediná (č. 29, obr. 10 : 8), s nepřilíš zřetelnou výzdobou ve výřezu rukojeti.

Sekery (6 kusů — č. 24—25, 51, 55, 89, 90, obr. 11 : 12—16) mají všechny shodný tvar a výzdobu, i když nebyly odlity z téhož kadlubu. Jde o jeden z typů tzv. uherských seker; je-li správný Holsteho předpoklad o chronologickém významu stupínkovitě odsazeného ostří,³⁶ pak všechny patří k mladší

28. *J. Hrala* l.c. (uvádí, že odtud 4 meče liptovského typu a 1 s číškovitou rukojetí, tj. omylem počítá meč č. 7 za liptovský).

29. *H. Müller-Karpe*, Die Vollgriffschwerter der Urnenfelderzeit aus Bayern, München 1961, 23 n., Taf. 22 : 4, 24 : 4, 45 : 7, na s. 36 v pozn. č. 2 hodnocení nálezů z České brány: „Die vier oder gar fünf Vollgriffschwerter, die aus der Elbe bei Velké Žernoseky, nahe der Porta Bohemica, gebaggert wurden, sind zwar nicht als ein geschlossener Fund aufzufassen; doch scheinen sie sich nicht auf einen allzu langen Zeitraum zu verteilen (spätes Ha A und frühes Ha B).“

30. *H. Müller-Karpe* l.c., 36 n., Taf. 37 : 4, 39 : 10.

31. *H. Müller-Karpe* l.c., 35.

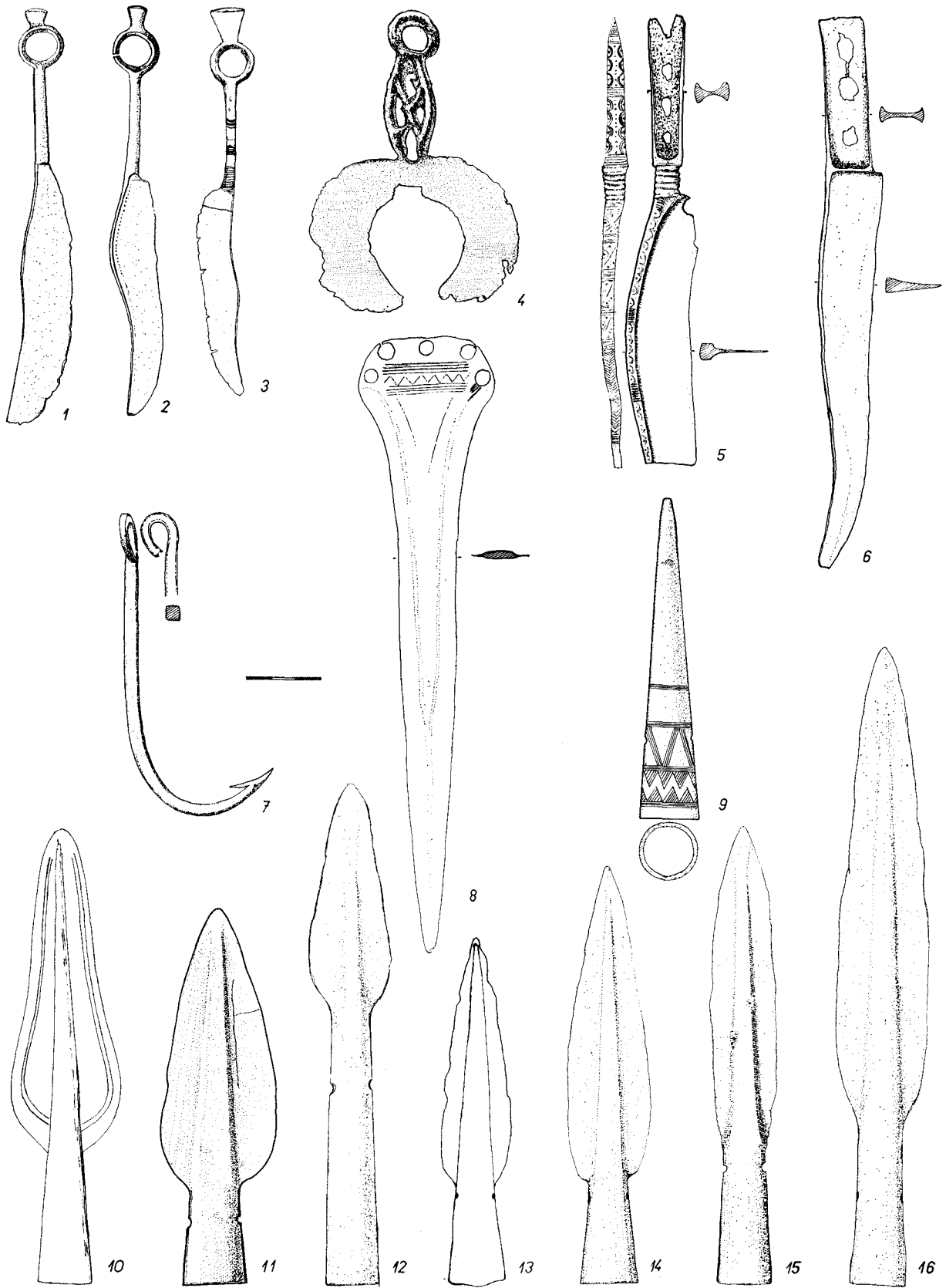
32. *J. D. Cowen*, Eine Einführung in die Geschichte der bronzenen Griffzungenschwerter in Süddeutschland und den angrenzenden Gebieten, 36. Ber. RGK 1955, 72 n.

33. *H. Müller-Karpe* l.c., 48, Taf. 47.

34. *F. Holste*, Hortfunde Südosteuropas, Marburg 1951, t. 11 : 17, 49 : 21.

35. *E. Sprockhoff*, Jungbronzezeitliche Hortfunde Norddeutschlands (Per. 4), Mainz 1937, 30 n.; *W. A. v. Brunn*, Steinpackungsgräber von Köthen, Berlin 1954, 35.

36. *F. Holste*, Zur jüngeren Urnenfelderzeit, PZ XXVI 1935, 58 n.; *S. Foltiny*, Zur Chronologie der Bronzezeit des Karpatenbeckens, Bonn 1955, 88.

Obr. 10. Česká brána — Porta Bohemica. Bronzy vybagrované z Labe pod Tříkřížovým vrchem.

variantě, pro kterou by tento znak měl být příznačný a která je datována do per. Ha B. V českých i jihoněmeckých depotech je výskyt středodunajských seker zcela ojedinělý.³⁷

Dvojbřítá břitva — lunula (č. 6, obr. 10 : 4) odpovídá tvarem břitu i prolamované rukojeti formám Ha A 2; jde o typ, považovaný za příznačný především pro oblast západního okruhu popelnicových polí.³⁸

Nožovité břítvy (č. 3, 52, 64, obr. 10 : 1—3) jsou shodného tvaru, s lichoběžníkovitým nálitkem na kroužku rukojeti. *O. Kytlicová* je označuje jako „italské“ a datuje do per. Ha B 1; tento typ nechybí ani v Karpatské kotlině.³⁹

Srpy jsou dva, první však nezjištěn (č. 54), druhý (č. 63, obr. 11 : 10) představuje formu, jejíž nejpočetnější výskyt je na středním Podunají. V depotech tam vystupují často v kombinaci s typy zastoupenými výrazně též v nález z České brány (liptovské meče, uherské sekery).⁴⁰

Nože. Ze tří zachovány jen první dva (č. 27, 28, 57, obr. 10 : 5, 6). Nezdobený nůž je rukojetí i prohnutím čepele blízký ještě noži ze Středokluk; podobné tvary se datují do průběhu Ha A. Zdobený nůž má rukojeť odsazenou od čepele žebrovaným mezičlánkem a náležel by tedy do 2. pol. této periody.⁴¹

Z nástrojů zbývají ještě 2 *dláta s tulejí* (č. 26, 84, obr. 11 : 8, 11), patřící každé jinému typu, a *rybářský háček* (č. 75, obr. 10 : 7).

Růžicové spony jsou dvě (č. 1 a 77, obr. 8 : 6, 7). Období k těmto unikátním šperkům nalezneme ve větším počtu v Karpatské kotlině, mimo ni jen vzácně. Velká spona se svorkami na lučsku a závěsky je datována ještě do per. Ha A, menší spona růžicová, která je zatím jediným exemplářem z Čech, je hodnocena jako mladší, její analogie se řadí do Ha B 1.⁴²

Nákrčníky z tordovaného drátu (č. 30, 78—79, obr. 12 : 1—3) jsou v Čechách typické pro depoty jenišovického horizontu (Ha B 1) a to pro oblast lužické kultury. V téže době se však řídce vyskytují i v Karpatské kotlině.⁴³ Čtvrtý nákrčník (č. 65, obr. 12 : 6) má tvar hřivny, zhotovené ze silné hladké tyčinky.

Zbývají ještě: 1 *řetěz* (č. 74, obr. 8 : 5), 3 *puklice* (č. 31, 53, 58, obr. 11 : 4, 9) a 26 *náramků* (č. 32—42, 44—49, 56, 66—69, 80—83, obr. 11 : 1—3, 5—7; 12 : 4, 5, 7—13; 13 : 1—10; ostatní náramky (č. 8—10, 43, obr. 13 : 11—14) mají mladší ráz — č. 8 a 43 jsou latéské — a byly k nálezu přidány zřejmě omylem až v muzeu.

Celý soubor bronzů z České brány tedy můžeme datovat shodně s dosavadním hodnocením do období stupňů Ha A 2—B 1, snad kamsi na rozhraní obou period.⁴⁴ Jsou zde zastoupeny typy obou stupňů, přičemž u části z nich nelze vyloučit, že by se nemohly setkat v jednom nálezovém celku, u ostatních je takový společný výskyt doložen už v depotech. Pokud se týče původu, jde převahou o předměty vystupující v českém prostředí jen sporadicky a považované za jihovýchodní importy.^{44a} Za oblast jejich provenience lze označit střední Podunají v širším smyslu; převažují typy pocházející z Karpatské kotliny, vedle nich tu jsou však i formy jihoněmecko-východoalpské a konečně i takové, které mohou být též domácí, české výroby.

37. *O. Kytlicová*, Hromadné nálezy, I, 286 n.

38. *O. Kytlicová* l.c., 224.

39. *O. Kytlicová* l.c., 138; *S. Foltiny* l.c., 100, t. 69 : 17.

40. Kupř. *F. Holste*, Hortfunde Südosteuropas, t. 1, 22, 40; *S. Foltiny* l.c., t. 65 : 1, 8, 10.

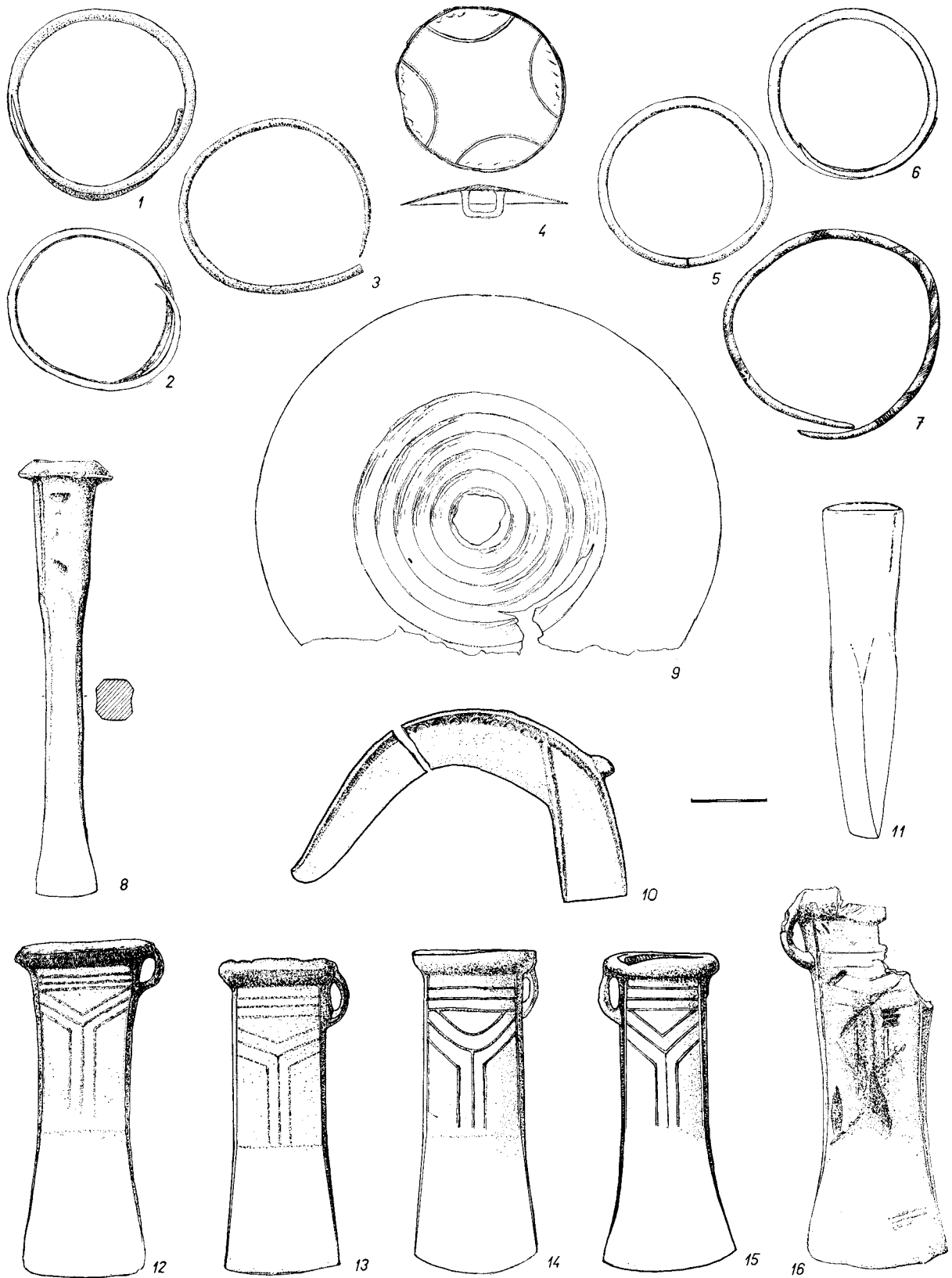
41. *O. Kytlicová*, Příspěvek k otázce bronzových tepaných nádob z mladší a pozdní doby bronzové, Pam. arch. I 1959, 128; *táž*, Hromadné nálezy I, 227; *K. H. Wagner*, Nordtiroler Urnenfelder, Berlin 1943, 48.

42. *S. Foltiny* l.c., 39; *J. Filip*, Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách, Praha 1936—7, 150; *O. Kytlicová*, Hromadné nálezy I, 137—8; *J. Paulík*, Ružicové spony zo Slovenska, Slovenská archeológia VII—2 1959, 328.

43. *O. Kytlicová* l.c., 95.

44. *O. Kytlicová*, Die Beziehungen der jung- und spätbronzezeitlichen Hortfunde südwärts und nordwärts des Erzgebirges, Arbeits- u. Forschungsberichte zur sächs. Bodendenkmalpflege 16/17 1967, 158 n. soudí, že nález může být o něco starší, než jenišovický horizont.

44a. *O. Kytlicová* l.c., 160 („meistens Formen ausgeprägten südöstlichen Charakters, welche sonst in ihrer Mehrzahl auf dem böhmischen Gebiet ganz fremd sind.“)

Obr. 11. Česká brána — Porta Bohemica. Bronzy vybagrované z Labe pod Tříkřížovým vrchem.

4. Interpretace

Přehlédněme nejprve ty momenty, které nám mohou při řešení této otázky pomoci:

a) *Nálezové okolnosti.* Z údajů, které se až dosud podařilo zjistit vyplývá, že bronzы byly vybagrovávány vždy na stejném místě: pod Tříkřížovým vrchem, podle *F. Semeráda* pak přímo pod proláklou střední částí vrchu, a to v krátkém, snad stometrovém úseku (celková délka labské fronty vrchu přitom měří asi 250 m). Ležely zde, kdesi ve středním pásu řečiště, širokého dnes 130—140 m, pod mohutnými nánosy říčního štěrku a písku ve hloubce asi 8—12 m. Odečteme-li 3 m, o které zvyšuje vodní hladinu v tomto místě střešovská přehrada, vychází nám původní hloubka uložení při normálním vodním stavu na 5 až 9 m. Normální stav při sklopených jezích v úseku České brány (tj. mezi 55. a 56. km plavební dráhy) měří dnes 2,5—3,5 m; při velkých povodních, tzv. stoletých vodách ovšem několikanásobně stoupá, kupř. při povodni v r. 1890 až na 11—12 m.^{44b} Z okolnosti, že při bagrování se na jednotlivé předměty přicházelo vždy po několik dní až týden lze usoudit, že neležely pohromadě, ale že byly rozptýleny na určité ploše. Jen zcela přibližně je možno odhadovat délku této plochy rozptylu podle výpovědi na max. 90—100 m.⁴⁵ Šířku rozptylové plochy nelze odhadnout; maximálně mohla měřit asi 50 m, ovšem stejně dobře mohla mít jen podobu úzkého pruhu ve směru toku.

Bronzы tedy ležely ve středním pásu řečiště, v úseku dlouhém nanejvýš 90—100 m a v pův. hloubce asi 5—9 m. Tyto okolnosti: 1) činí nepravděpodobnou možnost, že by předměty byly do řeky naházeny ze břehu; mohly být buď svrženy z lodi, nebo potopeny na dno i s plavidlem. — 2) hloubka v níž nalezeny naznačuje, že zde v době potopení nebylo zřejmě přirozených zábran — mělčin či peřejí — které by mohly způsobit ztroskotání, ale naopak hluboká voda.

b) *Místo nálezů* leží přímo pod Tříkřížovým vrchem, přesněji pod jeho střední částí. Na tomto vrchu je střepovým materiálem doloženo mladobronzové osídlení. Navíc byla již vyslovena domněnka, že také imposantní opevnění celého Hrádku, jehož je Tříkřížový vrch akropolí, je též pravěké (a ne slovanské) a to, s ohledem na analogické mohutné kamenné valy na jiných dvou hradištích ve Středoohoří — Hradištaněch a Štěpánovské hoře — také z mladší doby bronzové.⁴⁶ Je tedy pravděpodobné, že hrádecké hradiště bylo osazeno v době potopení bronzů, že tedy celý nálezy byl potopen přímo pod akropolí mladobronzového hradiště.

c) *Kulturně-geografická situace* má též svůj specifický ráz. Od Libochovanské kotliny až ku Mělníku je Labe víceméně ostrou hranicí dvou kultur, žijících v severočeské oblasti vedle sebe po několik staletí: knovízské a lužické.⁴⁷ I když tato hraniční úloha Labe nemusela být trvalá a důsledná (jak naznačují nálezy lužického charakteru ze záp. břehu řeky), lze už dnes s jistotou říci, že právě v době rozkvětu střední fáze knovízské kultury a stř. fáze severočeské skupiny lužické kultury (fáze Libochovany II), do kdy je datován labský nálezy, byl celý kraj na záp. břehu řeky v okolí Lovosic v moci kultury knovízské, žijící zde pak i ve své pozdní (štitarské) fázi. Nelze ovšem vyloučit krátkodobé, dosud nezachytitelné posuny hranic mocenských sfér. Za dnešního stavu výzkumu se tedy situace jeví tak, že zatímco Tříkřížový vrch s hrádeckým hradištěm ležely na území lužickém, byla lovosická oblast za řekou již knovízská. Platila-li tato situace i v době labských bronzů, došlo k jejich potopení vlastně na samé hranici dvou kultur (i když nelze vyloučit, že právě v tomto místě lužická oblast opřená o hrádecké hradiště ovládala i protilehlý břeh).

d) *Chronologické závěry* zatím nemohou dát odpověď na otázku, zda jde o nálezy jeden, jednorázově potopený, nebo o více komplexů, potopených v širším rámci per. Ha A 2—B 1. Cizí proveniencie většiny předmětů však indikuje jako značně pravděpodobné jednorázové potopení.

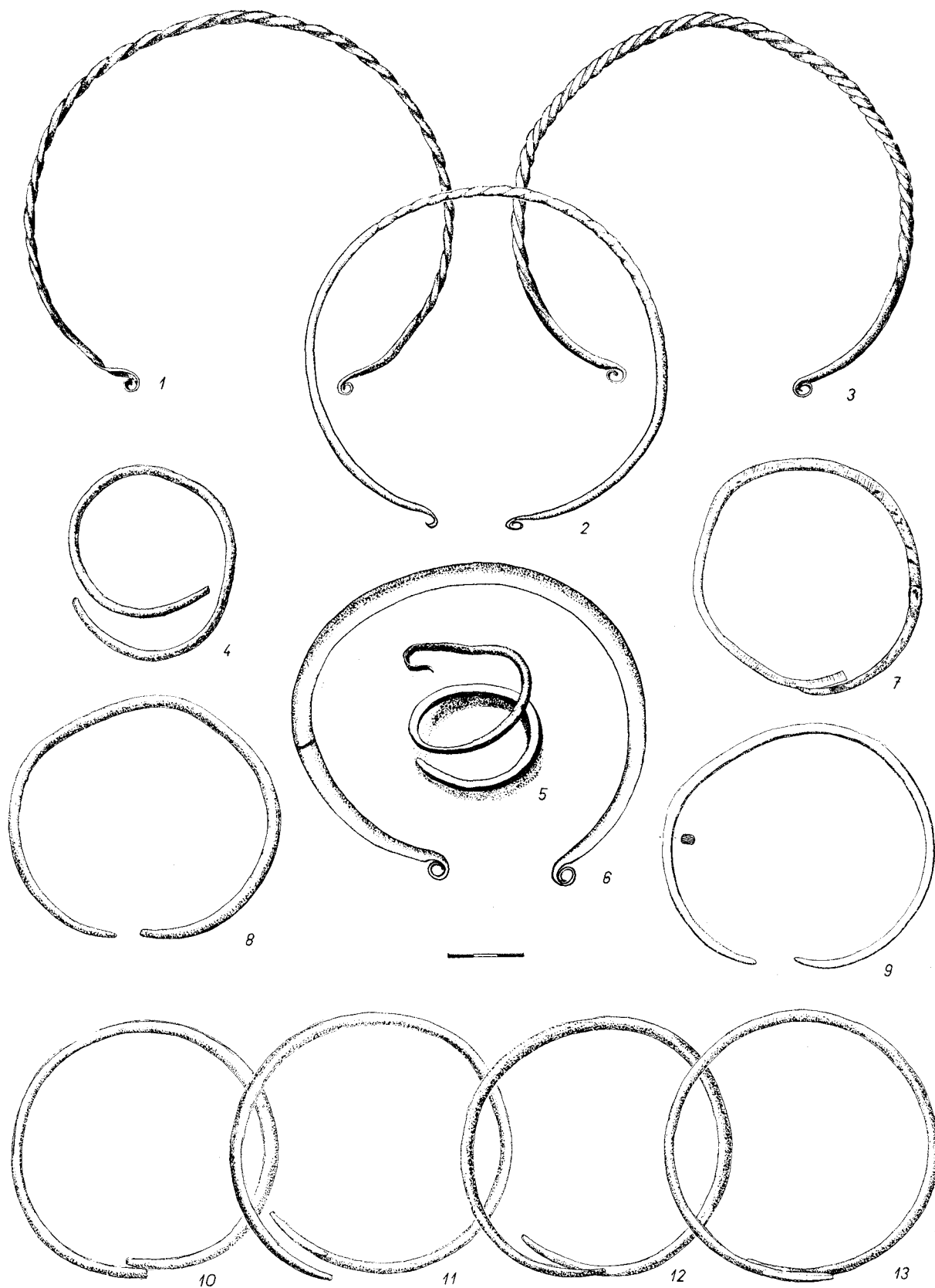
e) *Stopy užívání, opotřebování či poškození* předmětů. Povrch bronzů je buď pokryt hnědavou až černou vodní patinou, nebo je zčásti či vůbec nepatinovaný a pak je i silněji otřelý. Uložení

44b. *Z. Schwarz*, Plavební dráha Vltavy a Labe z Prahy na hranici, Praha 1925, příloha č. 2 (podélný profil toku).

45. Kupř. podle výpovědi *V. Kociána* urazil bagr denně při kyvadlovém pohybu jen asi 10 m.

46. *M. Zápotocký*, Slovanské osídlení na Litoměřicku, Pam. arch. LVI 1965, 210, 310.

47. *J. Bouzek*, Knovízská kultura v severozápadních Čechách. Stav a úkoly bádání, Sborník Severočeského musea (v tisku); *týž*, kap. V (The history of the Knovíz settlement) in: *J. Bouzek - D. Koutecký - E. Neustupný*, The Knovíz Settlement of North-West Bohemia, Praha 1966, 100—107.

Obr. 12. Česká brána — Porta Bohemica. Bronzy vybagované z Labe pod Tříkřížovým vrchem.

v říčním písku způsobilo omletí povrchu u řady předmětů tak, že kupř. u náramků zčásti vůbec nelze říci, zda nebyly původně zdobené. Podobně je někdy i výzdoba na rukojetích mečů téměř až zcela nečitelná. Mnoho předmětů nese různá poškození, některé jsou dokonce zlámané či zohýbané (hl. meče). U většiny těchto defektů je ale zřejmé, že k nim došlo až při bagrování, event. že byly poškozeny bagristy. U zbývajících jsou sice poškozená místa patinována, ale ani tehdy myslím nelze vyloučit až recentní poškození, kupř. při nějakém starším bagrování, event. při pohybech kamenů na dně. Nelze proto říci s jistotou, zda některá poškození mohou být už primární, z doby potopení, není to však — zejména u mečů — vyloučeno. Jedině zbytek dřevěného ratiště ve hrotu č. 16 dokazuje, že tento — a snad i ostatní hroty — byl při potopení nasazen.

f) *Funkční složení.* Z celkového počtu 86 bronzů tvoří: zbraně 37,2% (22 mečů, 1 dýka, 9 hrotů oštěpů), nástroje 21% (6 seker, 2 dláta, 2 srpy, 3 nože, 4 břitvy, 1 udička), ozdoby a šperky 41,8% (2 růžicové spony, 1 řetěz, 3 puklice, 4 nákrčníky, 26 náramků). Vysoký počet zbraní a nástrojů (z nichž sekery a nože mohly být též výzbrojí) dává celému nálezu výrazně mužský, s ohledem na množství mečů dokonce vojensko-aristokratický ráz. Tomu nebrání ani značný podíl ozdob a šperků: řetěz a puklice mohou souviset s mužskou výstrojí a spony, nákrčníky a náramky též.⁴⁸

Závěry, vyplývající z bodů a—f nemohou být (už s ohledem na větší či menší pravděpodobnost našich premis) jednoznačné. Vyjdeme-li z maximálně pravděpodobného předpokladu, že jde o potopený lodní náklad (resp. jeho zbytek) či o náklad z lodí svržený, pak příčiny jeho potopení lze dělit na 1) intencionální (a. záměrné potopení, kupř. při pokusu o zadržení; b. dto z důvodů votivních) a 2) neintencionální (náhodné ztroskotání).

Ad 1. Dva momenty posilují možnost intencionálního potopení: jednak výše uvedené nálezové okolnosti (místo a hloubka uložení v řečišti), jednak to, že se tak stalo přímo pod akropolí hrádeckého hradiště. Přitom fakt, že ve hrotu kopí č. 16 zůstal ještě zachován zbytek dřeva kopí, mluví proti možnosti, že by šlo o bronzы převážené jako zboží, protože v takovém případě by hroty kopí sotva byly nasazené. Tím je zároveň nepravděpodobná i možnost 1a; lze totiž usoudit, že při pokusu o úmyslné zadržení lodě by hl. roli hrála právě touha získat její náklad — zboží.

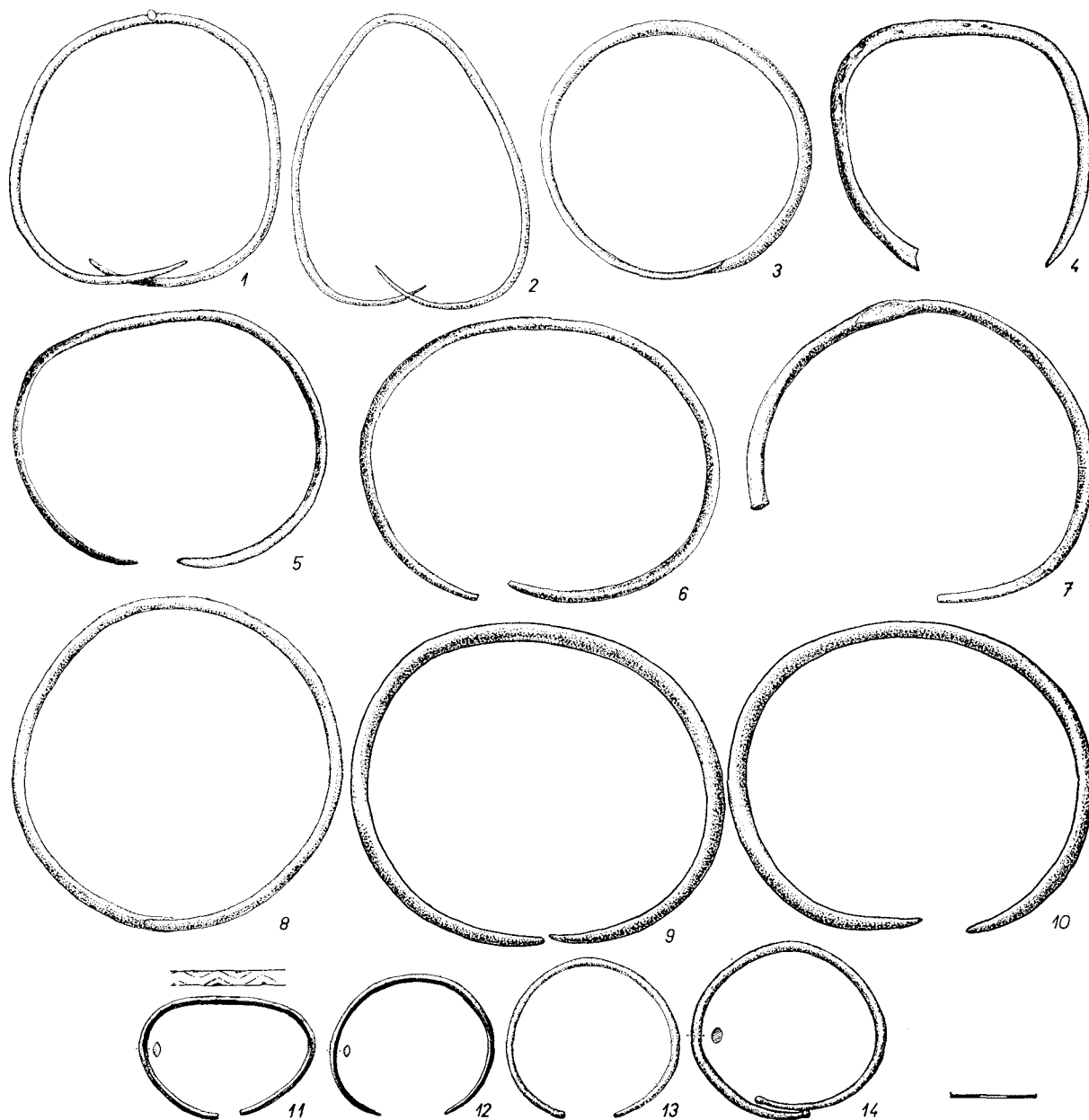
Ad 2. Nálezová situace napovídá, že zde v době potopení nebylo přirozených zábran, které by mohly způsobit náhodné ztroskotání. Proti této možnosti lze použít i fakt u uvedeného výše: ptáme-li se totiž, co by to bylo za loď (či lodě), při jejichž náhodném ztroskotání by kleslo na dno takové množství bronzů, je myslím jen jedna odpověď: loď s nákladem bronzů jako zboží. V nálezů je sice od určitých typů větší počet kusů, nejde však o série shodných exemplářů, ale naopak je charakteristickým rysem individuální charakter každého předmětu. Dojem série by mohla dát snad jen řada seker, bylo však již řečeno, že nejde o odlitky z téhož kladu.

Naše dosavadní poznatky tedy nepodporují interpretaci souboru vybagrovaných bronzů jako náhodně či záměrně potopeného nákladu zboží. Pravděpodobnější se naopak zdá výklad, podle kterého by se jednalo o nález votivního charakteru. Jen zcela krátce zde můžeme připomenout některé ze známých případů, které by mohly sloužit jako paralely. Jsou to především proslulé nálezy ze severských rašelinišť, které mají s naším případem určité společné rysy (velké množství předmětů — hlavně zbraní, ale i nástrojů, ozdob, částí oděvů atd. — potopených na poměrně malé ploše, a to někdy i s lodí). Nejstarší takový nález je z rašeliniště u Hjortspringu na dánském ostrově Als, datovaný do II. per. d. železné (tj. asi do 3. stol. před n. l.): kolem lodi zde rozeseto 8 mečů, 138 želez. a 31 kost. kopí i četné zlomky jejich ratišť, asi 150 štítů, zbytky dřev. nádob a další.⁴⁹ O několik staletí později nastupuje v d. římské vlna dalších nálezů obdobného charakteru (Nydam I, Thorsbjerg, Vimose ad.) a krátce nato znovu v období 400—600 n. l. (Kragehul,

48. Náramky se objevují v hrobech bojovníků v kombinaci s meči již ve střední d. bronzové (kupř. hroby ze Solan, Tachlovic, Vrhavče: *J. Böhm*, *Základy*, obr. 4,9; *J. Felcman*, *Pam. arch.* XVIII, 246 n.) i později (kupř. *J. D. Cowen*, 36. Ber. RGK 1955, Taf. 18—19, kde — podobně jako v „*Katzenecim*“ hrobě II z mohyly v Čace — spolu s mečem i velká bronz. spona s osmičkovitým lučikem: *A. Točík - J. Paulík*, *Slov. arch.* VIII 1960, obr. 13—14). Stejně nechybí v těchto hrobech s meči ani typy nástrojů zastoupené i v nálezů z Porty: sekery, dláta, srpy, nože a břitvy (srv. i *H. Müller-Karpe*, *Vollgriffschwerter*, Taf. 8 B, 13 B).

49. *J. Brøndsted*, *Nordische Vorzeit III*, Neumünster 1963, 31 n.

Nydam II, Proskaer ad.).⁵⁰ I tentokrát jde o rozsáhlé komplexy, sestávající především ze zbraní, dále z různých součástí výbroje, drobných předmětů osobního vlastnictví, ozdob, nástrojů, zbytků vozů, nádob a další, znovu se vyskytnou i potopené lodě (Nydam). Pro tyto severské případy jsou ovšem příznačné též rysy, které u labského nálezu chybí, event. nemohly být za-

Obr. 13. Česká brána — Porta Bohemica. Bronzy vybagrované z Labe pod Tříkřížovým vrchem. Č. 11—14 k nálezu přiřazeny patrně omylem.

chyceny, jako: četné stopy boje i záměrného poškozování, uložení někdy jednorázové, většinou však postupné, dále zde nejde obvykle o potopení lodí s nákladem, ale o postupné ukládání na vyhrazené posvátné ploše rašeliniště či louky. Zmíněné severské případy jsou spolehlivě vykládány jako hromadné kolektivní oběti válečné kořisti, zasvěcené již před vítěznou bitvou bohu války.

50. *J. Brøndsted* l.c., 208n., 227, 287; srv. i *G. Behm-Blancke*, *Germanische Mooropferplätze in Thüringen*, AuF II 1957, 129—135.

Oporou takového výkladu jsou též zprávy z děl antických autorů. Stejně tak je zvyk hromadných obětí válečné kořisti a jejich ukládání na posvátných místech (též do vod a tůní) doložen u Keltů.⁵¹

Budeme-li labský nález interpretovat obdobně — tj. jako *votivní dary*, obětované po jakémsi střetnutí, nebudeme už moci ovšem zjistit, zda se tak stalo svržením z lodě, či potopením zároveň s plavidlem, najednou, či na vícekrát, při jedné příležitosti, či v průběhu delšího časového úseku. Na případnou námitku, proč je zde tak výrazný cizí, podunajský podíl možno odpovědět poukazem na obdobný jev pozorovaný ve starší skupině výše uvedených severských nálezů z doby římské (hl. v Thorsbjergu a Vimose), kde jsou také silně zastoupeny předměty v tamním prostředí cizí (římsko-provinciální) provenience. U labského nálezu bychom tento moment mohli theoreticky vysvětlovat dvěma způsoby: buď by mohlo jít o kořist získanou mimo území Čech (kdesi v Podunají), nebo při střetnutí s cizí ozbrojenou skupinou jihovýchodního původu.

B. Ostatní říční nálezy mezi Mělníkem a Pirnou (soupis a datování)

1. Neratovice (o. Mělník)

U Spolany, asi 50—100 m nad ústím Košáteckého potoka nalezen při bagrování do hl. 5 m v korytu řeky (tj. při vých. břehu):⁵²

Bronz. meč s jazykovitou rukojetí, „se 3 nýty ve svislé řadě a 2 nýty pod rameny příčky. Čepel pod příčkou zúžena a při okrajích ozubená, po celé délce provázena středovým zesílením. Nepatinovaná.“ D. 63,6 cm; Nár. mus. inv. č. 106.088. Obr. 18 : 1.⁵³

Lit.: *O. Kytlicová*, Hromadné nálezy II, 91 (vychází z chybného inv. údaje o společ. lokalitě s mečem z Obříství).

Dat.: pozdní doba bronzová (Ha B).

2. Obříství (o. Mělník)

Asi 1/2 km pod jezem, v místech, kde se do dnešního řečiště vlévá směrem od Dušníků staré rameno (a někdejší hlavní tok) vybagrován uprostřed řeky z hl. asi 4—4,5 m:⁵⁴

Bronz. meč s jazykovitou rukojetí, „zachovanou jen ve spodní třetině se 6 nýty. Čepel, ve středu střechovitě zesílená, je při okrajích provázena rýhami. Ve spodní třetině je rozšířená a zužuje se v ostrou špičku. Nepatinovaný.“ Zach. d. 65 cm; Nár. mus. inv. č. 106.087. Obr. 18 : 2.⁵⁵

Lit.: srovnej lokalitu č. 1 — Neratovice.

Dat.: pozdní doba bronzová (Ha B).

3. Mělník

a) Z Labe u Mělníka někdy před r. 1894:

Bronz. meč liptovského typu (sb. Lanna).^{55a}

51. *J. Filip*, Keltská civilizace a její dědictví, Praha 1959, 141.

52. V Národním muzeu je tento meč uložen spolu s mečem z Obříství (srv. lokalitu č. 2) s nálezu údajem: „vyloveno z Labe u Neratovic, zakoupeno od ing. *K. Pazdery* z Byškovic č. 35 v r. 1956“. V září 1968 mi ing. *Pazdera* (dnes v Neratovicích č. 678) mohl říci jen tolik, že oba meče dostal od p. *Červeného*, sám že přesné nálezu okolnosti nezná. *Jar. Červený* (Neratovice č. 671) mi pak sdělil, že meče nejsou z jednoho, ale ze dvou různých míst. Jeho informace jsou zcela hodnověrné: pracoval tehdy jako bagrista a na oba meče si ještě dobře pamatuje, i na místa, kde byly vytaženy z vody. Vzpomněl si ještě, že na úseku Neratovice-Obříství byly dále vybagrovány nějaké střepy, celá nádoba a provrtaný kam. sekeromlat.

53. Popis a obr. podle ne zcela přesného inv. záznamu.

54. Srv. pozn. č. 52.

55. Srv. pozn. č. 53.

55a. Jeden bronz. meč liptovského typu (d. 62,5 cm) vybagrován u Mělníka zjistil *L. Jisl* v instalaci hamburského Musea f. Kunst u. Gewerbe, inv. č. 1916 : 250 (zpráva čj. 4081/68 v AÚ ČSAV ze dne 7. VIII. 1968 — za informaci děkuji kol. *V. Mouchovi*); původně byl ve sbírce hr. Lanny a v r. 1916 byl pro museum vydražen při aukci této sbírky za 300 M. Tento meč je však jiný, než meč publikovaný s týmiž nálezu. údají *J. Schránilem* (srv. lit.): rukojeť je uprostřed rozšířená, žebra hladká, rámovaná pásy horiz. rýh a v polích mezi nimi vícenásob. spirály, na záštitě es. smyčka a soustř. kroužky, hladké zúžení listovité čepele pod záštitou je kratší. Vysvětlení může být dvojitý: buď se do Lannovy sbírky opravdu dostaly z Labe od Mělníka meče dva, anebo (což je méně pravděpodobné) je meč vyobrazený u Schránila z jiné lokality a byl za mělnický označen omylem. (Nutno mj. brát v úvahu, že dosud kupř. nevíme, jak vypadá meč z Labe od Prackovic).

Lit.: *J. Woldřich* v díle: Die öster.-ung. Monarchie in Wort u. Bild, Wien 1894, 217, 220. — *J. Schráníl*, Vorgesichte Böhmens u. Mährens, Berlin-Leipzig 1928, t. XXX : 1.

Dat.: mladší doba bronzová (Ha A—B 1).

b) Mělník-Pšovka, břeh Labe:

Sekeromlat kopytovitý, d. 16,6 cm; mus. Mělník č. 703 (st. č. 2023).

Lit.: *K. Sklenář*, Vlastivědné museum v Mělníku — katalog pravěké sbírky, Praha 1966, 9, t. II : 42.

Dat.: mladší neolit.

Obr. 14. Labe pod Střekovem kolem r. 1840 (rytina z díla C. H. Semmlera - C. H. W. Münnicha, Der Elbstrom).
Na obr. je dobře patrný ráz břehů před regulací.

4. Dolní Beřkovice (o. Mělník)

Z Labe r. 1901:

Kam. sekeromlat široce lancetovitého tvaru se zúženým plochým tělem, profil čtvercový; d. 8,6 cm; mus. Mělník č. 764 (st. č. 2489).

Lit.: *K. Sklenář* l.c., 10, t. IV : 111.

Dat.: mladší eneolit — starší doba bronzová.

5. Liběchov (o. Mělník)

V Labi poblíž obce vybagrovány 2 bronzы, předané v květnu 1959 do AÚ zaměstnancem elektrárny *B. Kremlíčkou*. Podle *J. Hraly* „není vyloučeno, že jde o roztroušený hromadný nález, za jaký se považují např. předměty postupně nalázané v Labi u *V. Žernosek*“:

1. *Bronz. srp* s chybějícím hrotem, při hřbetu zesílen dvěma příčně přesekávanými žebry, v jazyk. řapu otvor; zach. d. 27,6 cm.

2. *Bronz. jehlice* veslovitá, pocházející ze štítové spony, d. 27,6 cm.

Lit.: *J. Hrala*, Archeol. nálezy z Podřipska, AR XVIII 1966, 134, obr. 49 : 3, 5.

Dat.: mladší doba bronzová.

6. Štětí (o. Litoměřice)

V r. 1891 vybagrován z Labe:

Kam. sekeromlat kopytovitý, štíhlého těla, se šikmým týlem, d. 17 cm; Nár. mus. č. 19651.

Dat.: neolit.

7. Roudnice n. Lab. (o. Litoměřice)

Při stavbě mostu a zdymadla v r. 1907 byly ing. *B. Tolmanem* podrobně ohledány a zakresleny zbytky původního roudnického mostu. V jímce zřízené pro založení jedné části jezu byly prozkoumány základy dvou mostních pilířů, založených na dřevěných rostech. Při této příležitosti byla ze dna řeky získána celá kolekce železných nástrojů, o jejichž bližších náleзовých okolnostech se dovídáme jen z několika vět *Tolmanovy* zprávy: „Nedostatečnost založení starých pilířů byla z nalezených zbytků zcela patrna — oba pilíře byly podemlety a nakloněny. Mezi zbytky nalezena celá sbírka starých řemeslných nástrojů, které odevzdány rovněž jako všechny jiné památky ze starého mostu roudnickému muzeu.“ A na jiném místě přesněji: „Mezi zbytky pilířů nalezeno bylo množství starých řemeslnických nástrojů, jako: dláta, různé sekery, kamenická kladiva, železné sochory atd., mezi jiným i dobře zachované kružidlo.“ V roudnické sbírce bylo po jejím převzetí litoměřickým muzeem indentifikováno z této kolekce celkem 12 nástrojů: 8 seker, 1 mlat s křížovým ostřím, motyka, sochor a hák; ze srovnání s *Tolmanovými* údaji tedy vyplývá, že se nepodařilo nálezy do dnešní doby zachovat všechny — z typů, které on jmenuje, chybí dláta, kamenická kladiva a kružidlo.

1. *Sekera-širočina*. Ostří sl. obloukovité, spuštěné; hřbet úzký, plochý; na břitu jetelovitý výřez; násadní tulej oble sedmiúhelníkovitého profilu; týl kladivovitý, oválného profilu, s plochou týlovou ploškou. D. 15,1 cm; mus. Lit. č. H 6871. Obr. 21 : 5.

2. *Sekera-bradatice*. Ostří sl. obloukovité, spuštěné; hřbet lehce prohnutý; násadní tulej ovál. profilu má přední plochu střechovitou, násadní otvor oble obdélníkovitý; týl kladivovitý, ukončený čtverc. ploškou. D. 16,8 cm; inv. č. H 6872. Obr. 21 : 6.

3. *Sekera-širočina*. Ostří sl. obloukovité protaženo dolů ve špici, krček obdélníkovitý, hřbet plochý, rovný; násadní tulej sedmiúhelníkovitého profilu s rovnou týlní plochou (uvnitř zbytky dřev. násady); na pravé bočníci slabě znatelná kovářská značka ve tvaru štítku (?). D. 24, 5 cm; inv. č. H 6873. Obr. 21 : 7.

4. *Sekera*. Ostří obloukovité, spuštěné, krček na spod. straně střechovitý, hřbet plochý, prohnutý; násadní část má oploštělý týl, sešikmenou spod. stranu a oble lichoběžníkovitý násadní otvor. D. 23,5 cm; inv. č. H 6874. Obr. 22 : 1.

5. *Sekera-bradatice*. Ostří obloukovité, spuštěné, krček obdélníkového profilu s náznakem střechovit. lomu na spod. straně, hřbet plochý, sl. prohnutý; násadní část s plochým obdélník. týlem, otvor podkovovitý se zbytky dřev. rukojeti zaklínované želez. klínkem. D. 17,5 cm; inv. č. H 6875. Obr. 21 : 1.

6. *Sekera*. Ostří níže obloukovité, spuštěné, krček čtverc. profilu (spod. strana silně korodovaná), hřbet plochý, sl. prohnutý; násad. část má plochý čtverc. týl a podkovovitý otvor. D. 17,8 cm; inv. č. H 6876. Obr. 21 : 3.

7. *Sekera-bradatice*. Ostří níže obloukovité, spuštěné, krček obdélník. průřezu, hřbet plochý, lehce prohnutý; násad. část má plochý obdélník. týl a lichoběžníkovitý násadní otvor. D. 18,4 cm; inv. č. H 6877. Obr. 21 : 2.

8. *Sekera-širočina*. Ostří vějířovitě, nahoru vytažené, krček obdélníkovit. profilu, násadní část s úzce obdélník. týlovou ploškou a úzce obdélníkovitým násadním otvorem. D. 15,5 cm; inv. č. H 6878. Obr. 21 : 4.

9. *Sekeromlat s křížovým ostřím*. Svislé ostří sl. oboustranně rozšířené, tělo čtverc. profilu, týl roztepán v rozšířené příčné ostří; násadní otvor obdélníkovitý se zbytkem dřev. rukojeti. D. 28,8 cm; inv. č. H 6879. Obr. 22 : 4.

10. *Hák vorašský*. Jeden hrot rovný, druhý zpět zahnutý (oba obdélník. profilu); násadní tulej kruhovitěho průřezu se 2 protilehlými otvory a se zbytkem dřev. násady (hor. část tuleje chybí). D. 26 cm; inv. č. H 6880. Obr. 22 : 2.

11. *Sochor*. Dlouhá, tyčovitá násada oble čtverc. profilu je nahoře rozšířena v tulej ovál. profilu, na jedné straně otevřenou, dole vybíhá v ploché, lopatkovité ostří. D. 63 cm; inv. č. H 6881. Obr. 22 : 5.

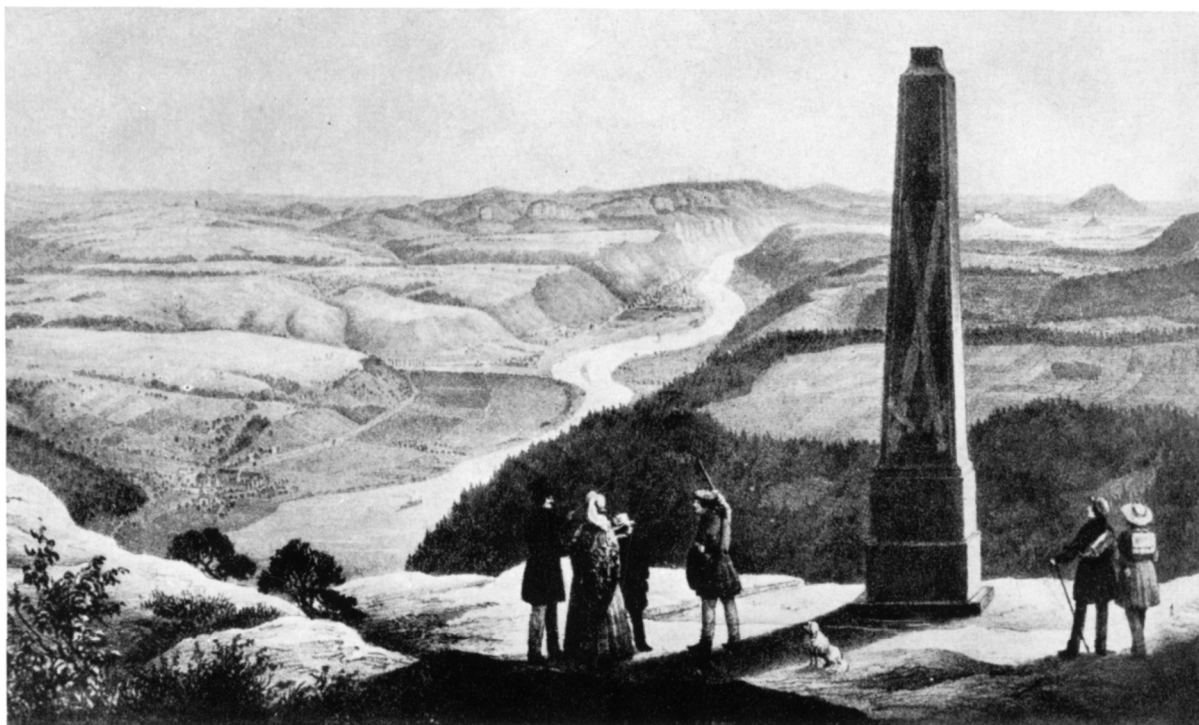
12. *Motyka*. Ostří obloukovité, rozšířené; krček obdélníkového profilu; násadní část se sešikmenou spod. plochou a sl. vypuklým obdélníkovitým týlem. D. 27,5 cm; inv. č. H 6882. Obr. 22 : 3.

Lit.: *B. Tolman*, Stavba zdymadla a mostu v Roudnici, Podřipský musejník IV 1907—9, 30. — *Týž*, Starý kamenný most přes Labe v Roudnici, zvl. ot. z *Technického obzoru* 1909, 22. — Zpráva o činnosti Podřipského musea v Roudnici v letech 1907—9, Podřipský musejník IV 1907—9, 86 („Také nálezy v řečišti labském při stavbě mostu byly do sbírek našich dohlédací správou vodních staveb odevzdány.“)

Datování

Význam popsaného souboru železných nástrojů tkví jednak v jeho jednoznačném funkčním určení, jednak v možnosti alespoň rámcového datování. Z náleзовých okolností je zřejmé, že jde

vesměs o řemeslnické — většinou tesařské — nástroje, používané při stavbě, event. též při opravách mostu. Tento původní roudnický most byl třetím nejstarším kamenným mostem v Čechách. Vystavěn byl za vlády biskupa Jana IV. z Dražic stavitelem Vilémem z Avignonu. Se stavbou bylo započato v r. 1333 a dílo dokončeno za sedm let, v r. 1340. V následujících staletích byl most, mající velký význam pro hospodářský život celého kraje, často poškozován povodněmi a proto jej vícekrát opravovali. Přímé zprávy o opravách jsou však až ze 16. a 17. stol.: z r. 1540, pak někdy před r. 1587 a z let 1621—23. V r. 1634 byl most pobořen vojskem Bannerovým a přes mnohá jednání o jeho opětném vybudování zůstal už natrvalo v troskách.⁵⁶ Uvedených údajů

Obr. 15. Průtok Labe Děčínskými stěnami (rytina z díla C. H. Semmlera - C. H. W. Münnicha, Der Elbstrom). Pohled z Lilliensteinu na jv., uprostřed Bad Schandau.

můžeme použít k datování celého souboru do údobí od r. 1333 do dvacátých let 17. století; je však pravděpodobné, že jeho hlavní těžiště spadá do doby nejpilnějších prací, tj. do doby vlastní stavby ve třicátých letech 14. století. Jde ovšem o typy nástrojů většinou dlouhodobé. Tak kupř. širočina s dlouhou tulejí shodná s obr. 21 : 7 byla na semonické tvrzi, zaniklé na přelomu 13. a 14. stol. a podobné jsou též z průběhu 14. a 15. století.⁵⁷ Sekery s prodlouženou tulejí jsou pak vůbec považovány za charakteristické pro 14. a 15. stol.; analogie pro naše nálezy na obr. 21 : 5, 6 uvádí kupř. B. Novotný.⁵⁸

8. Křešice (o. Litoměřice)

Z Labe u jezů:

Bronz. náramek otevřený, z tyčinky kruh. průřezu s. 6—7 mm ke koncům zeslabené; orn.: skupiny příčných rýžek uprostřed a při koncích, jen slabě znatelné. P. leskle zlatavý, bez pat.; $\varnothing$ 5,5 cm; mus. Lit. inv. č. 3812. Obr. 20 : 2.

Dat.: mladší doba bronzová.

56. V. Chaloupecký, Dějiny starého mostu v Roudnici n. Lab., Podřípský musejník V 1910, 5—17.

57. V. Huml, Zaniklá tvrz Semonice, Hradec Králové 1967, 36 a pozn. 56; E. Wagner - Ž. Drobná - J. Durdík, Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské, Praha 1956, I-t. 41, V-t. 19, XI-t. 2 : 3, 4; A. Liška, Vltava nalezištěm pražských památek, Pražskou minulostí II 1958, 12.

58. B. Novotný, Tausované sekerky z Čech, Pam. arch. XLVII 1956, 344, obr. 8 : 1, 2.

9. České Kopisty (o. Litoměřice)

V písku řeky:

1 *Římská mince* (billonový antoninian Valeriana st. z let 253—259 n. l.); Numismatické odd. Nár. musea. Lit.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I—2, Praha 1955, 151 (*E. Pochitonov*).

10. Litoměřice

a) Z Labe u města získalo muzeum v r. 1880:

Kamenné „rádlo“ — patrně sekeromlat (Pflugschar); mus. Lit., nezjištěno.

Lit.: *H. Ankert*, Prähistorisches im Leitmeritzer Gewerbemuseum, Mitt. Ex. Cl. XXVI 1903, 370.

Dat.: neolit?

b) V Labi u města vybagrovány (bez bližších údajů):

1. *Dýka* z bělošedého pazourku. List úzce trojúhelníkovitý s kratší řapovitou rukojetí šestihrného průřezu, d. 14,6 cm.

2. *Sekeřa* z šedého pazourku. Ostří sl. kopytovité, spod. strana konkávně vybroušená; stěny vyhlazené, bočnice a tyl jen ploše oštipané; d. 10,4 cm.

3. *Srpek* s nízce obloukovitým hřbetem a téměř přímým ostřím, z tmavohnědé, bíle prokvetlé horniny; d. 13,2 cm.

Všechny tři předměty jsou z býv. *Bergerovy* sbírky a mají shodné označení, nelze však zjistit, zda nal. společně či každý zvlášť. Uloženy v Nár. museu č. A 1059—1061.

Lit.: *A. Stoký*, Čechy v době kamenné, Praha 1924, t. XXXVII : 3, 6, 14. — *M. Zápotocký*, Severské zbraně a nástroje starší d. bronzové v Čechách, Pam. arch. LII 1961, 167 n., obr. 3.

Dat.: pozdní eneolit — starší doba bronzová.

c) V Labi u starého jezu nalezen „před několika lety“ a v r. 1936 předán muzeu:

Bronz. nárameček nezdobený, p. leskle omletý, $\varnothing$ 5 cm, s. tyčinky 3—5 mm; mus. Lit. st. č. 606 (nezjištěn).

Dat.: ?

d) Při stavbě mostu přes Labe, v říčním písku:

1 *Římská mince* — sestercius z doby vlády Antonia Pia a Marca Aurelia, z let 139—161 n. l.; soukr. sbírka.

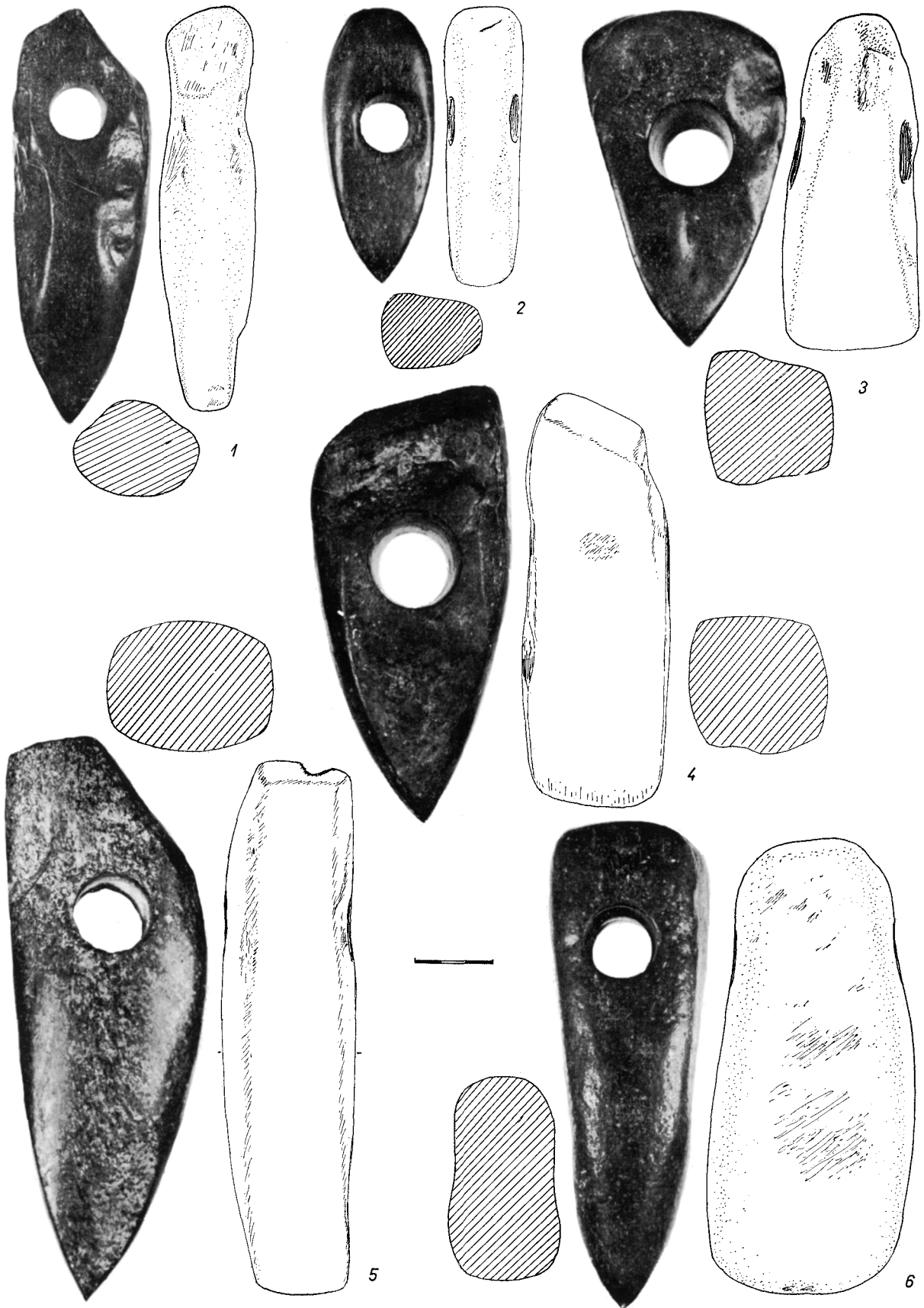
Lit.: *H. Preidel*, Die germanischen Kulturen I, 351, II, 218. — Nálezy mincí I—2, 1955, 122.

e) Při „nejhlubším“ bagrování Labe nad špicí starého jezu, tj. přibližně uprostřed řečiště a asi u úrovni dnešního nákladového nádraží, nalezeno v blíže neurčené době:

Bronz. vědro s deformovaným hrdlem a silně zohýbaným a poškozeným spodkem. Hrdlo nízké, prohnuté rozevřené a ostře nasazené, okraj na vnější straně obvodu ústí zesílený na 3 mm. Pod okrajem 2 protilehlé dvojice kruhových, zevnitř ven probitých otvorů, určených pův. k upevnění bronz. ataší, které však v době potopení už zřejmě chyběly: na okraji jednoho z otvorů je slabý zbytek korodovaného železa naznačující, že ataše byly nahrazeny želez. držadlem. Situlovité tělo s výraznou, vysoko položenou výdutí a kónickým spodkem, jehož spodní okraj je krátce přehnut dovnitř a na něj z vnitřní strany přichyceno ploché dno, přichycené krátkými nýtky (jde zřejmě o druhotnou úpravu — opravu, pův. výška nádoby tedy musela být nejméně o 1,5—2 cm větší). Síla plechu 0,8—1,0 mm. P. se zbytky hnědé vodní patiny, nově sv. zeleně patinován; zach. v. 23,5 cm; mus. Lit. č. K 2299 (na nálezovém lístku v Kernově pozůstalosti údaj: „Elbe bei Leitmeritz, bei tiefster Baggerung über der alten Wehrspitze — röm. Bronzeimer“ a skica naleziště). Obr. 20 : 6.

Datování: Popsané situlovité vědro (Eggersův typ 20) je prvním nálezem tohoto typu z Čech. Na území severně od Dunaje a východně od Rýna bylo zatím známo 6 exemplářů, z toho 5 ze žárových hrobů (2× z dol. Polabí, 2× ze sever. Polska, 1× z dánského Seelandu) a 1 ze sz. německého kastelu Haltern. Typické pro ně jsou bronz. trapezovité ataše s kruh. uchem; můžeme se proto domnívat, že stejnými atašemi bylo původně opatřeno i vědro z Litoměřic. Jejich datování je jednoznačné: pozdně laténský stupeň (st. A podle Eggerse), v našem prostředí tedy přechodné laténsko-římské období, spadající ještě před zlom letopočtu. Jsou považována za importované zboží bezpečně italské provenience, patrně přímo z capujských dílen.⁵⁹

59. *H. J. Eggers*, Das römische Import im freien Germanien, Hamburg 1951, 40, Taf. 4, Abb. 20, Karte 15; *W. Wegewitz*, Die Langobarden an der Niederelbe, in: Vorgeschichte d. deutschen Stämme II 1940, 780, Taf. 345 : 3.

Obr. 16. Kamenné nástroje z Labe. 1. Lovosice; 2. Litoměřice-okolí; 3, 5. Ústí n. L.; 4. Sebzubín; 6. Prackovice.

f) V materiálu vybagrovaném z koryta řeky pod litoměřickým starým jezem a deponovaném při starém labském rameni u Střeleckého ostrova nalezena v r. 1911:

Želez. sekera-širočina. Ostří obloukovité, oboustranně rozšířené a výrazně dolů spuštěné, protáhlý krk zřejmě pravouhelníkovit. profilu, po stranách otvoru trojúhelníkovité trny, tyl krátký, kladivovitý. D. 17 cm (ztracena). Obr. 23 : 2.
Lit.: *J. Kern*, Frühmittelalterliche Fremdeinflüsse im Raume der „porta bohemica“, Altböhmen u. Altmähren III (rkp. z r. 1943, nevydáno), 5, obr. 1 : 3.

Datování: Tvar této sekery je blízký jednak typu III A moravských bradatic, především ale severským a západním širočinám. Zatímco moravské nálezy uved. typu se datují do 7.—9. stol., event. ještě na počátek 10. stol.,⁶⁰ byly na severu širočiny podob. typu užívané po celé vikinské období.⁶¹ Náš ojedinělý nález tedy můžeme zařadit jen rámcově do doby hradištní; jde o desátý exemplář sekery z tohoto období, nalezený na Litoměřicku,⁶² zatím zde bez analogií.

g) Při bagrování řeky u Litoměřic:

Želez. sekera-širočina. Ostří téměř rovné, spuštěné, hřbet úzký, plochý, na břitu jetelovitý výřez; dlouhá násadní tulej šestiúhelník. profilu, tyl kladivovitý, na profilu osmiúhelníkovitý. D. 24,5 cm; mus. Lit. č. H 6870. Obr. 23 : 4.
Lit.: *J. Kern*, Gerät u. Waffe, 10, obr. 1 : 1.

Dat.: středověk (nejspíše 14.—15. stol.).

h) Z Labe u Litoměřic:

Želez. sekera dvojbrtitá. Hřbet plochý, přímý, násadní otvor obdélníkovitý, se zbytkem dřev. topůrka. P. hl. korodovaný, místy zcela korosí zdeformovaný; d. 20,5 cm; mus. Lit. č. K 423. Obr. 20 : 5.
Dat.: středověk — novověk?

ch) Konrádův mlýn. Při kopání základů nalezeny ve hl. 6 m dne 5. VII. 1933 majiteli mlýna bratry Blochovými:

1. *Želez. podkova* zadní na 8 (?) hřebů, s drážkou a klínovými ozuby, 13,7 × 12,5 cm; mus. Lit. č. H 7142.
2. *Želez. meč* se širokou čepelí zcela rozpadlý korosí (skartován).

Dat.: středověk — novověk?

i) Při bagrování Labe u města:

3 *pražské groše* Karla IV. a Václava IV. (mincovna Kutná Hora); mus. Lit. č. H 2215—2217 (převzato ze sb. býv. Stadtmusea).

j) Z Labe v okolí města (bez bližších údajů):

1. *Kam. sekeromlat.* Ostří souměrné, tyl oble zploštělý, profil oble obdélníkovitý až lichoběžníkovitý; z horniny černé barvy, p. leskle vodou omlétý; d. 10,5 cm; mus. Lit. č. K 746 (obr. 16 : 2).

Dat.: eneolit?

2. *Kam. sekerka* úzce obdélníkovitého půdorysu, se souměrným ostřím a slabě zúženým týlem, profil obdélníkovitý; z horniny zelenožluté; d. 9,2 cm; mus. Lit. č. K 747 (nezjištěna).

Dat.: eneolit.

3. *Bronz. háček-udička.* Vykovaný z drátu oble čtverc. profilu, který je na jedné straně zeslabený a zavnutý v očko, na druhé vybíhá ve hrot se zpětným háčkem; d. 10,6 cm; mus. Lit. č. K 422. Obr. 19 : 5.

Lit.: *J. Kern*, Geröllkeulen, Sudeta IX 1933, Abb. 12 : 1.

Dat.: mladší doba bronzová (srv. zcela shodný háček mezi bronzoy z České brány).

4. *Bronz. kroužek* po obvodu ozubený, s pravouhelníčkovými nálitky po obou stranách. P. místy sv. zelenavý, na zbytku rezavě hnědá vodní pat.; ø 4,9 cm; mus. Lit. č. K 630. Obr. 20 : 4.

Dat.: mladý latěn — srv. celou sérii analogických kroužků z Hradiště u Stradonic, či z nálezů z Kerestúru u Trnavy.⁶³

60. *J. Poulík*, Staroslovanská Morava, Praha 1948, 36 n.; *B. Dostál*, Slovanská pohřebiště ze střední d. hradištní na Moravě, Praha 1966, 71.

61. *P. Paulsen*, Axt und Kreuz bei den Nordgermanen, Berlin 1939, 18 n.; *A. Nadolski*, Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII w., Łódź 1954, 43 n. (srv. jeho typ II, datovaný do 11. stol.).

62. *M. Zápotocký*, Slovanské osídlení, 226 n.

63. *J. L. Píž*, Starožitnosti země České II—2, Praha 1903, t. XI : 17—19, 21—22; *J. Filip*, Keltové ve střední Evropě, Praha 1956, 418—9, t. CIV : 11, 12, 18, CXXVII : 31—35.

5. Přezka z bílého kovu tvaru plochého kroužku, zeslabeného v místě, kde pův. jazýček, v kruhovitou tyčinku. Orn. na obou stranách pásem složeným z obloučků a krátkých přímek technikou připomínající tremolový vpich, doplněných trojúhelníkovými body; $\varnothing$ 3,5 cm, s. 2,9 mm; mus. Lit. č. K 631. Obr. 20 : 3.

Dat.: středověk?

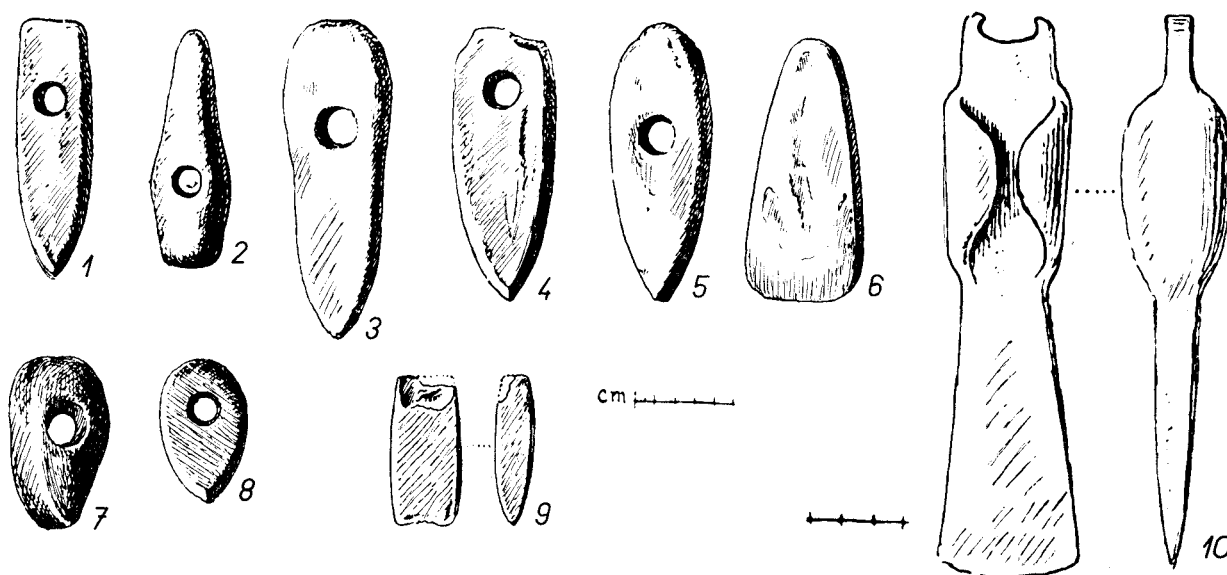
11. Mlékojedy (o. Litoměřice)

V Labi u obce nalezena někdy před r. 1903:

Kam. sekera, mus. Lit. (nezjištěna).

Lit.: H. Ankert, Prähistorisches im Leitm. Gewerbemuseum, Mitt. Ex. Cl. XXVI 1903, 370.

Dat.: neolit — eneolit?

Obr. 17. Kamenné nástroje a bronz. sekera z Labe na Děčínsku (podle J. Michela, Die vorg. Funde des Bezirkes Tetschen, t. I : 15—18, 21—24, VI : 1).

12. Žalhostice (o. Litoměřice)

Při bagrování Labe během regulačních prací v r. 1908 nalezeno:

10 římských mincí (z nich 1 z doby Hadriána, 117—138 n. l., ostatní z konce 3. a z průběhu celého 4. století).

Lit.: H. Preidel, Die germ. Kulturen I, 339, II, 195. — Nálezy mincí I—2, 182 (E. Pochitonov). Podle těchto pramenů se měly uvedené mince nacházet v nejmenované soukr. sbírce. V inventáři býv. litoměřického Stadtmusea pak pod dvěma inv. čísly uvedeno 15 mincí: inv. č. 328 — 9 říms. mincí (Kupfer), koupeno od Fr. Hirtela 27. I. 1934 (nal. v Ž. při bagrování pro regulač. práce vedené firmou Lanna v r. 1908); inv. č. 332 — 5 říms. mincí bronz. a 1... bronz. mince (opět Lanna-Bau 1908 a koupeno od p. A. H. ... nečitel.). Těchto 15 mincí dnes v lit. muzeu nezjištěno a není proto jasné, zda se alespoň zčásti shodují s oněmi uváděnými H. Preidlem.

13. Lovosice (o. Litoměřice)

a) Při stavbě plavební komory (Schleusenbau):

2 kam. sekeromlaty; mus. Lit. sb. Mader č. 80/203 a 93/143 (nezjištěno).

Dat.: neolit — eneolit?

b) Z Labe vybagrován:

Kam. sekeromlat kopytovitý. Úzké ostří souměrně sbroušené, tělo nepravidelně ovál. profilu, týl z obou stran sešikmený; pův. poškození patrna hl. při vývrtu. Z horniny zelenavě šedočerné, p. leskle vodou omlutý; d. 15,5 cm; mus. Lit. č. 1035 (z Píčovky sb.). Obr. 16 : 1.

Dat.: neolit.

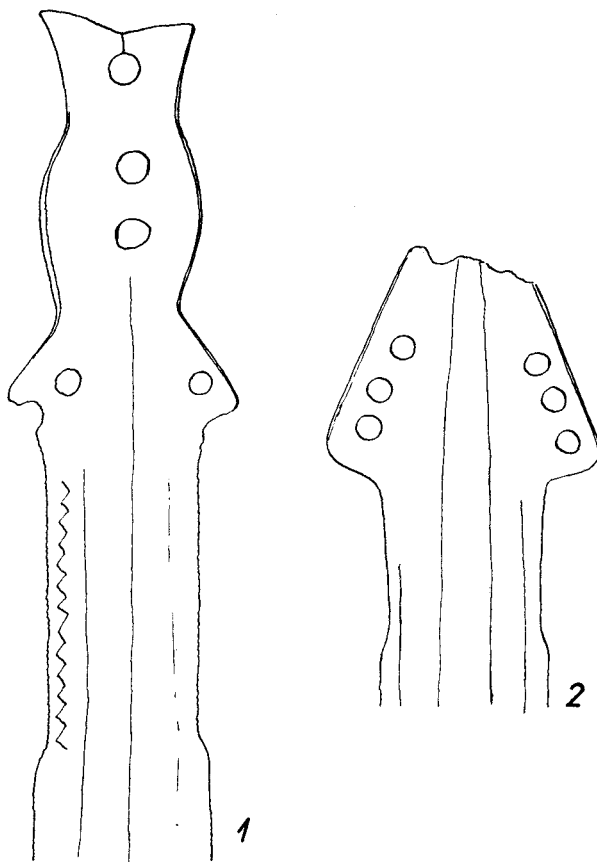
14. Malé Žernoseky (o. Litoměřice)

a) Z Labe u obce:

Želez. sekera. Ostří slabě spuštěné, nízce obloukovité, krček čtverc. průřezu se zkosenými stranami, násadní část v týlu nahoru i dolů rozšířená, tyl oblý, násadní otvor kapkovitý (patrno sváření ze dvou částí); d. 20 cm; mus. Lit. č. H 7273 (ze sb. Madera č. 167). Obr. 23 : 5.

Lit.: *J. Kern*, Gerät u. Waffe, 11, obr. 1 : 11.

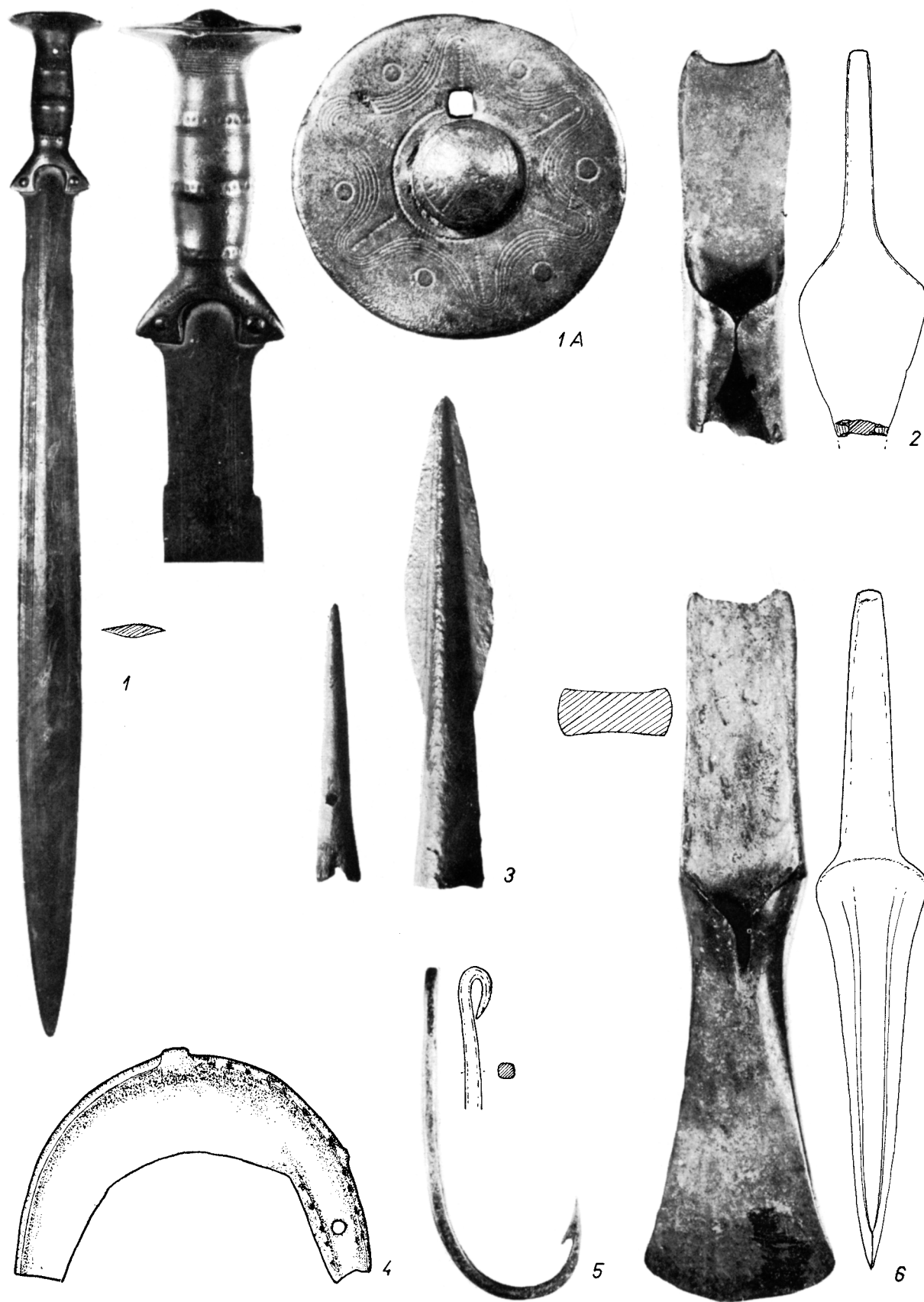
Dat.: středověk — novověk?

Obr. 18. Bronz. meče z Labe: 1. Neratovice, 2. Obříství (podle inv. kresby).

b) Při bagrování v r. 1951, při levém břehu řeky, kdesi mezi Tříkřížovým vrchem a žerno-seckým přívozem (avšak prý blíže Tříkřížovému vrchu) vybagrován *větší počet žernovů* a navíc zachyceny *zbytky jakési přístavní hráze*. Prof. *J. Fiala*, který se tehdy jako pracovník litoměřického muzea o nález dověděl, mi v létě 1968 sdělil několik podrobností. Bagristé pozorovali, že ve vzdálenosti asi 6 m od břehu je pod vodou, v mělkém, pískem zanešeném dnu jakýsi stupeň, snad zeď či skála, táhnoucí se souběžně s břehem v d. snad 50 m. V těchto místech pak vybagrovali i několik žernovů. Obdobná, i když poněkud odchylná je výpověď *M. Závodského*, strojníka z bagru. Také on si ještě pamatoval, že se jednalo o zbytky jakési hráze, ale podle něho byla vybudována z dubových kmenů kladených na sebe a zajištěných svislými piloty. Měla se táhnout v d. asi 150 m paralelně s břehem, ve vzdál. asi 50 m od něho. U této hráze prý bylo vybagrováno asi 15 až 20 kruhovitých žernovů o $\varnothing$ asi do 50—60 cm, v. asi 15 cm; některé byly provrtané, jiné jen zčásti a jiné vůbec ne, přičemž otvory byly buď kruhové, nebo čtverhranné. Také *J. Libich* ze Žalhostic (srv. pozn. 26) si pamatoval, že takovýchto žernovů zde bylo asi 15. Průzkum břehu v r. 1968 negativní. O dalších nálezech žernovů na tomto úseku Labe srv. V. Žernoseky.

Datování a otázka lodní přepravy žernovů ze žerno-seckých lomů. Kruhové rotační mlýnky na obilí, složené ze dvou žernovů (spodního ležáku a horního běhounu) jsou ve stř. Evropě známy od

Obr. 19. Bronz. zbraně a nástroje z Labe: 1. Děčín, 2. Děčín-okolí, 3. Ústí n. L., 4. Litochovice, 5. Litoměřice-okolí, 6. Ústí n. L.-Krásné Březno.

latěnu a udržují se až do středověku i později.⁶⁴ Bohužel se výše uvedené žernovy nezachovaly a nelze je proto ani blíže určit. Není však pochyby o jejich souvislosti s porfyrovými lomy při jižní straně České brány (srv. přílohu I.). Významným zjištěním je objekt zachycený bagrem v r. 1951 — zřejmě zbytek jakési přístavní rampy, která v této poloze mohla myslím sloužit jen jedinému účelu: nakládání výrobků z kamenolomu na loď za účelem jejich dalšího transportu po Labi. To se zdá potvrzovat i nález oněch 15 až 20 žernovů v bezprostřední blízkosti této rampy. Již *M. Beranová* upozornila, že na výrobu žernovů se nejčastěji soustřeďovaly specialisované dílny, které pak své výrobky rozvážely mnohdy i do značně vzdálených oblastí.⁶⁵ Bližší datování tohoto objektu není ovšem možné. V každém případě však jde o zřejmé svědectví labského transportu žernovů a obchodu s nimi, provozovanému patrně na větší vzdálenost. K těmto otázkám srv. i závěry v příloze I.

15. *Velké Žernoseky* (o. Litoměřice)

Z labského štěrků u obce vybagrovány:

1. 4 žernovy (z nich 1 rozpálený) silně porušené vodou; mus. Lit. st. č. 600 (září 1930); nezjištěny.

2. Žernov kruhový se středovým otvorem, $\varnothing$ 40 cm, v. 10 cm, vyobrazuje J. Kern.

Lit.: *J. Kern*, Gerät u. Waffe, 15, obr. 6.

Dat.: středověk? (srv. Malé Žernoseky).

16. *Česká brána*

a) Hromadný nález bronzů z Labe pod Týřkřížovým vrchem (srv. kap. III A).

b) Z Labe v úseku České brány:

Želez. sekera-širočina. Ostří nízce obloukovité, spuštěné v úzkou dlouhou špici, hřbet oblý, krček dlouhý, nepravidelně ovál. profilu; násadní část má plochý tyl, násadní otvor je obdélníkovitý. D. 24 cm; mus. Lit. č. H 6357. Obr. 23 : 1.

Lit.: *J. Kern*, Gerät u. Waffe, 11, obr. 1 : 5.

Dat.: středověk — novověk?

17. *Litochovice* (o. Litoměřice)

a) Z labského štěrků:

1. *Kam. sekeromlat* kopytovitý, provrtaný; mus. Lit. sb. Mader č. 90/90 (nezjištěn).

Dat.: neolit.

2. *Bronz. srp* polokruhovitý, na jedné straně plochý, na druhé hřbet zesílen žebrem, na vrcholu oblouku náletek; jazyk řap s okrajovým žebrem a kruh. otvorem; hrot chybí (recentní lom). P. hnědá vodní pat.; d. 11,2 cm; mus. Lit. sb. Mader č. 120/92. Obr. 19 : 4.

Dat.: mladší doba bronzová.

b) Z Labe u obce:

Želez. sekera-širočina. Ostří obloukovité, spuštěné, hřbet plochý; krček obdélníkovitý se střežovitou basí; násadní část má plochý obdélníkovitý tyl a sešikmenou spodní stranu, násadní otvor je oblé lichoběžníkovitý. D. 24,5 cm; mus. Lit. č. H 7267 (sb. Mader č. 559). Obr. 23 : 6.

Lit.: *J. Kern*, Gerät u. Waffe, 11, obr. 1 : 7.

Dat.: středověk — novověk?

18. *Prackovice* (o. Litoměřice)

a) Na záp. břehu Labe, 300 m jižně od obce nalezen na navigaci a v r. 1939 předán do muzea:

Kam. sekeromlat. Ostří souměrné, obloukovité; tělo úzké, vysoké, ovál. profilu s bočnicemi ve střední partii konkávními; nerovný tyl čtvercovitého tvaru. Hornina zelenavě černá, p. hladce vodou omletý, řídce jamkovitě korodovaný; d. 17,3 cm, $\varnothing$ vývrtu 2,4—2,2 cm; mus. Lit. č. 1800. Obr. 16 : 6.

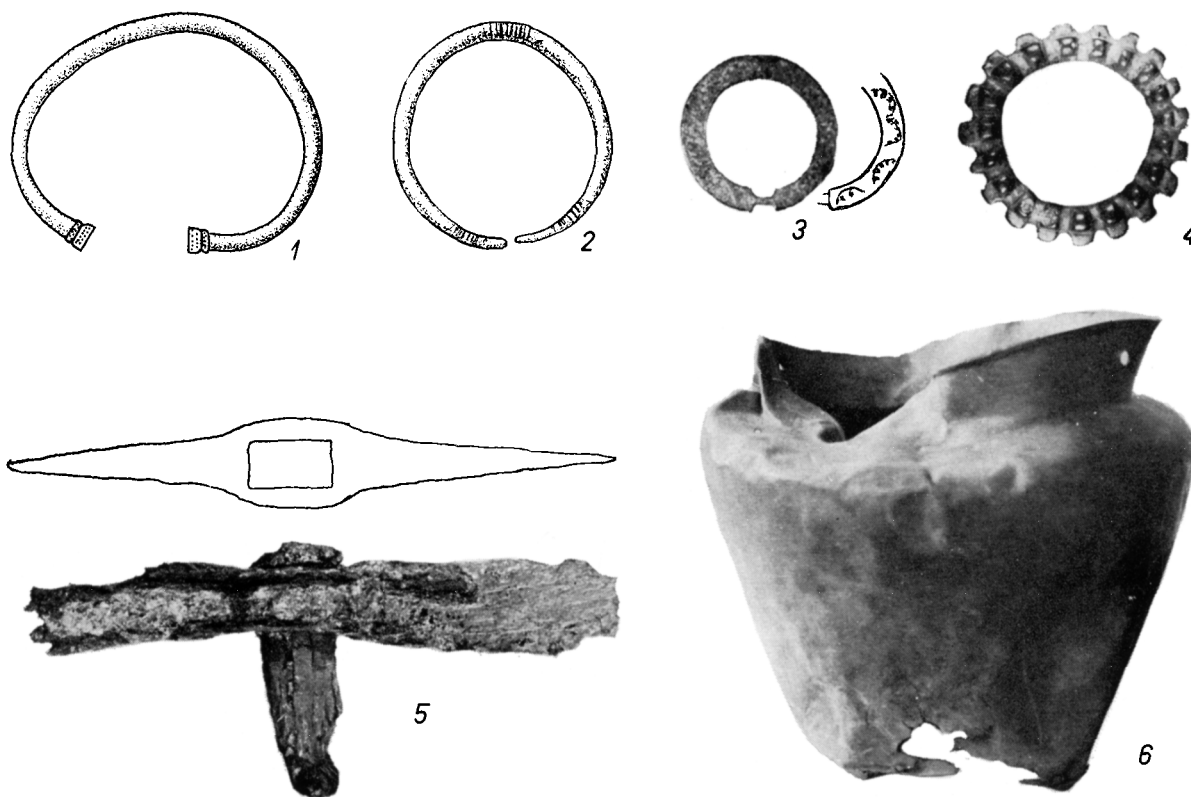
64. *M. Beranová*, Praveké žernovy v Československu, Vznik a počátky Slovanů IV 1963, 181—213.

65. *M. Beranová* l.c., 210.

b) „Když v červenci 1871 u Prackovic proházovačem-bagrem vyčišťována byla část řečiště labského, vyhrabán tam 8 stop hluboko v řečišti“:

„Krásný meč bronzový, složený ze dvou částí, kovem od sebe se různících. Jílec ušlechtilou a jemnou formou, jakož i ozdobnými, vyrytými okrasami vynikající, jest z kovu naší mosazi podobného, čepel pak velmi ostrého břítu a zvláštním tvarem se vyznačující, jest z bronzu, barvy červené. Meč jest dobře zachován, že možno i nejjemnější částečky v pův. formě seznati.“ Byl nejprve v majetku ing. Židka, později předán do Nár. muzea (nezjištěn).

Lit.: F. B. Petera-Rohoznický, Pam. arch. IX 1872, 481; dále F. Hantschel, Mitt. Ex. Cl. XX 1897, 232 (kde i drobná starší lit.) a E. Plesl, Lužická kultura, 128.

Obr. 20. Mladobronzové (č. 2), laténské (č. 1, 4), římské (č. 6) a středověké (č. 3 ?, 5) nálezy z Labe. 1. Malé Březno, 2. Křešice, 3—5. Litoměřice-okolí, 6. Litoměřice. (1—4, 6 bronz, 5 železo a zbytek dřevěného topírka).

Dat.: Podle popisu jde nejspíše o meč s plnou rukojetí (lptovský či číškovitý) z mladší doby bronzové.

19. Libochovany (o. Litoměřice)

Z Labe u obce:

Želez. sekera. Ostří obloukovité, spuštěné, hřbet plochý, prohnutý; krček úzce obdélníkovitého průřezu; násadní část s rovnou týlní plochou a sešikmenou spod. stranou. D. 12,6 cm; mus. Lit. č. H 7010. Obr. 23 : 3.

Lit.: J. Kern, Gerät u. Waffe, 11, obr. 1 : 8.

Dat.: středověk — novověk?

20. Libochovany — Církvice

V devadesátých letech minulého století našli libochovanští občané pod Církvickým vrchem v písku Labe:

Monoxyl z dubového kmene, černého a „těžkého jako olovo“. Člun byl přes 9 m dlouhý, přes 1 m vysoký a o něco více široký. Se dvěma páry volů jej odvěkli do vsi a rozštěpali.

Lit.: H. Mader, Ein Einbaum, 9. Jahrbuch der Arbeitsgemeinschaft f. Heimatforschung in Leitmeritz 1933, 31; J. Kern, Sudeta NF I 1939/40, 59.

Dat.: Monoxylly — čluny dlabané z jednoho kmene — se užívaly od pravěku až téměř do současnosti. *B. Novotný* snesl doklady svědčící o jejich plavbě na českých řekách až do 2. pol. XIX. století.⁶⁶ Na Kolínsku se dubové monoxylly nazývaly „dubovky“. V soupisu registruje celkem 18 nálezů těchto plavidel z Čech; z nich většina (13) je ze stří. Labe, z úseku mezi Kolínem a Mělníkem, 3 z Komořanského jezera, 1 z Mrliny a 1 z horního Labe. Libochovanský nález je tedy prvním tohoto druhu z dolního toku řeky. Jeho bližší datování však není možné.

21. *Sebuzín* (o. Ústí n. L.)

Ve vyschlém řečišti nalezen v r. 1904:

Kam. sekeromlat. Ostří téměř symetrické, oble ostré; tělo krátké, masivní se šikmým týlem, s pův. i recentním poškozením. Hornina modravě černá, p. leštěný, hrany otřelé, na týlu a téměř celé spod. ploše poškozený; d. 15,8 cm; $\varnothing$ o 2,6—3,2 cm; mus. Ústí č. 2760 (st. č. II—258). Obr. 16 : 4.

Dat.: mladší neolit.

22. *Labe* v širším úseku mezi V. Žernoseky a Sebuzínem

Při bagrování řečiště v letech 1871—73 nalezen *větší počet kam. nástrojů*: ve zprávě *J. E. Födische* se hovoří pouze o „mehrere steinerne Streithammer“, ve zprávě *F. Hantschela* o 11 kusech „Streithammer aus Basalt“.

Lit.: *J. E. Födisch*, Archäol. Funde im Elbethale, Mitt. d. Ver. f. G. d. D. B XII 1874, 233—6; *F. Hantschel*, Fundchronik, Mitt. Ex. Cl. XX 1897, 69. — Někdy v XIX. stol. se dostal do knížecí sbírky na teplickém zámku mohutný *proutaný mlát* se slabě kopytovitým ostřím, nalezený „v Labi“ bez dalších údajů, nejspíše někde na Ústecku: *M. Žápotocký*, Pravěké nálezy ze sbírky Clary-Aldringen na teplickém zámku, AR XIII 1961, 628.

Dat.: neolit — eneolit?

23. *Ústí n. Lab. - Střekov*

a) Při bagrování Labe ve Střekově:

2 *bavorské pfeniky* miskovitého tvaru, jednostranné, $\varnothing$ 12 mm; mus. Lit. č. H 9602—3.

b) „Am rechten Elbeufer gegenüber der Burgruine“ vybagrováno dne 5. VIII. 1913:

35 *stříbrných mincí z 18. stol.* („Sämtliche Münzen sind mit einer Schicht von Chlorsilber überzogen . . . Es sind dies bayerische Marientaler vom Jahre 1766, österreich. Silberroschen Franz I. vom Jahre 1764, Silberzwanziger Kaiser Josef II. v. J. 1787, Franz I. v. J. 1765 und Maria Theresia v. J. 1779 — Friede zu Teschen.“) Uložení?

Lit.: *A. Kirschner*, Ein Silberfund in der Elbe, Aussiger Tagblatt ze dne 11. VIII. 1913.

24. *Ústí n. Lab.*

a) Z Labe v místech budoucího mostu vybagrován v r. 1891:

Kam. sekeromlat. Ostří kopytovité, oble ostré; tělo protáhlé, masivní; tyl sešikmený, ukončený lichoběžníkovitou konvexní ploškou. Hornina zelenavě černá, sv. žíhaná; p. leštěný, jen při otvoru a uprostřed týlní plochy poškozený; d. 20,2; $\varnothing$ vývrtu 2,6—2,8 cm; mus. Ústí č. 12 (st. č. II—25). Obr. 16 : 5.

Lit.: *E. Simbriger*, Vorg. Aussig, 42.

Dat.: mladší neolit.

b) V Labi při bagrování:

Kam. sekeromlat. Nízce obloukovitě souměrné ostří; šikmý, oblý tyl; krátké masivní tělo. Hornina zelenavě černá, p. leskle vodou omlutý; d. 12,7 cm, $\varnothing$ vývrtu 2,9—2,45 cm; mus. Lit. č. 96 (dar p. *Vondráka* z r. 1934). Obr. 16 : 3.

Dat.: mladší neolit.

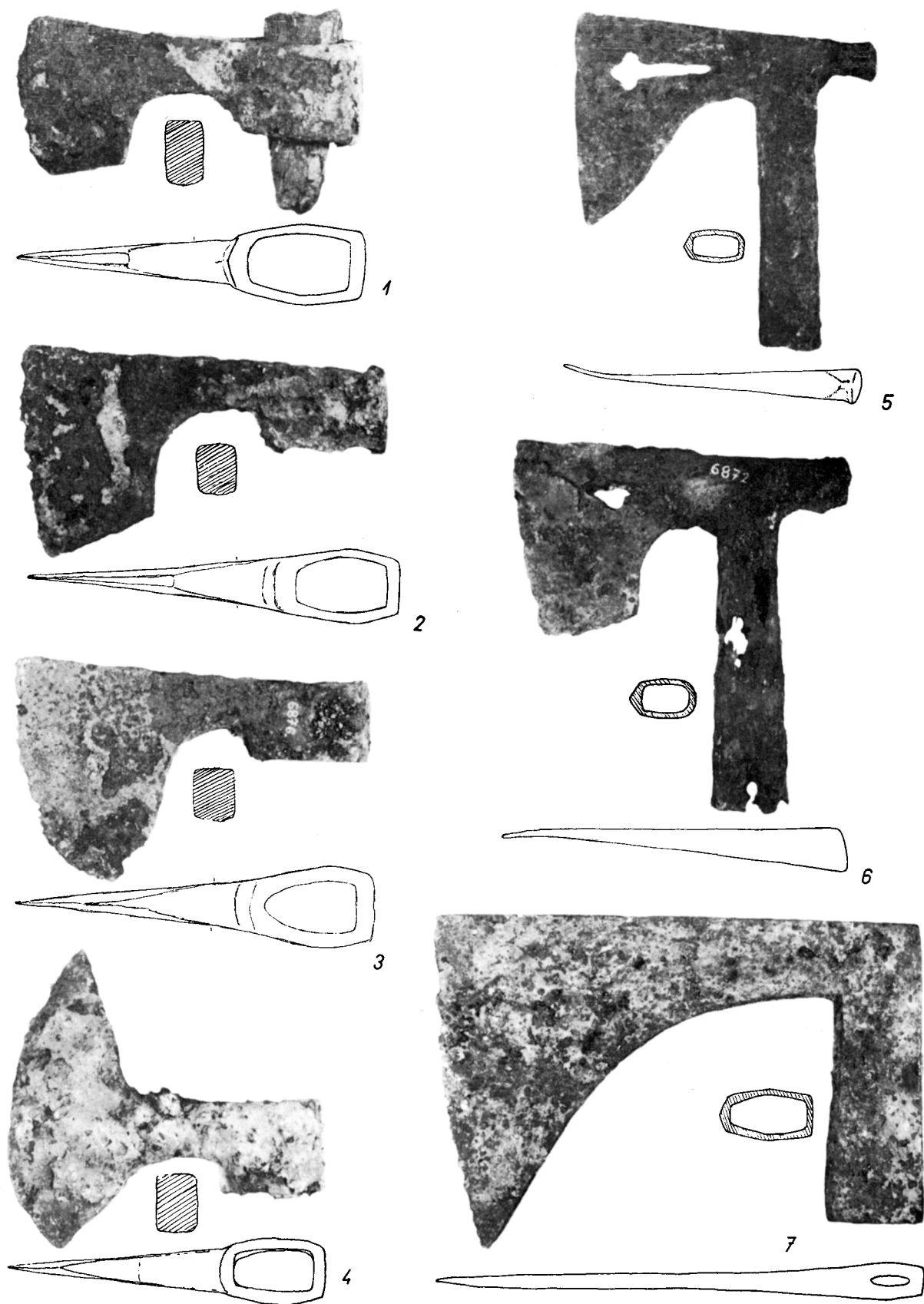
c) Z Labe proti domu čp. 128 v Labské ul. vytaženy:

3 *bronz. náramky*, původně spleené patinou; s přeloženými konci, dva jsou z oblé tyčinky, jeden z tyčinky mírně hráněné; $\varnothing$ 10,5, 10,4 a 10 cm; Národní mus. č. 44734—6.

Lit.: *O. Kytlicová*, Hromadné nálezy II, 204.

Dat.: mladší doba bronzová.

66. *B. Novotný*, Nejstarší plavidla na českých vodách, Národopisný věstník československý XXXII 1951, 253—292.

Obr. 21. Roudnice n. L. — trosky gotického mostu. Železné sekery nalezené mezi zbytky pilířů.

d) Z Labe vybagrováno:

Bronz. kopí s úzkým listem a tulejkou, prostupující listem až k hrotu a opatřenou 2 otvory k upevnění; d. 16 cm. V tulejce se zachoval zbytek ratiště — dřevěný kuželík v d. 9,2 cm. Předáno z AfV po r. 1945 do musea v Ústí n. L. (nezjištěno). Obr. 19 : 3.

Lit.: A. Knor, Zpráva čj. 2227/48 z archivu AÚ v Praze; E. Plesl, Lužická kultura, 129.

Dat.: mladší doba bronzová.

25. Ústí n. Lab. - Krásné Březno

Ve starém labském přístavu (někdejší říčním rameni) vylovena snad v r. 1868:

Bronz. sekera se srdc. schůdkem. Ostří vějířovité, hrany zkosené, konec týlu poškozený. P. hnědozelenavá pat.; d. 21,6 cm; mus. Ústí č. 2370 (st. č. III—87). Obr. 19 : 6. Podle údajů původního majitele měla být nalezena „mit mehreren anderen gleichen Stücken“, které ale ztraceny.

Lit.: E. Simbriger, Vorg. Aussig, 29, 41; E. Plesl, Pam. arch. LVI 1965, 510.

Dat.: střední doba bronzová.

26. Velké Březno (o. Ústí n. Lab.)

Z Labe u obce:

Želez. sekera-širočina. Ostří nízce obloukovité, protaženo dolů ve špici, krček úzce obdélníkovitý se střežovitě lomenou basí; hřbet plochý, rovný; násadní tulej pětiúhelníkovitého profilu s rovnou týlní plochou, se zbytky dřev. topůrka. D. 25 cm; mus. Lit. č. H 7270 (ze sb. Mader č. 533). Obr. 23 : 8.

Dat.: středověk — novověk?

27. Malé Březno (o. Ústí n. Lab.)

a) Při bagrování poblíž obce nalezen 10. VII. 1899:

Bronz. náramek otevřený, s pečetičkovými konci; po obvodu koncových plošek a vývalků před nimi dvojpichy. P. místy již světlezeleně pat.; $\varnothing$ 7,4 × 5,8 cm, s. tyčinky kruh. průřezu 4,5 mm; mus. Ústí č. 2102 (st. č. II 93). Obr. 20 : 1.

Lit.: E. Simbriger, Vorg. Aussig, 45.

Dat.: střední latén.

b) Z Labe u obce:

Sekera-širočina železná. Ostří nízce obloukovité, dolů spuštěné, krček úzce obdélníkovitého průřezu, hřbet plochý, téměř rovný; dlouhá násadní tulej šestiúhelníkovitého průřezu s rovnou týlní plochou. Na pravé straně krčku kovářská značka: kruh. prohlubeň o $\varnothing$ 13 mm s nejas. plastickým znakem uprostřed (kříž s překříženými konci?). D. 20,4 cm; mus. Lit. č. H 7271 (ze sb. Mader č. 572). Obr. 23 : 7.

Sekera-širočina s násadní tulejí, obdobného tvaru jako předchozí, d. 17,5 cm (nezjištěna).

Lit.: J. Kern, Gerät u. Waffe, 19, obr. 1 : 3, 4.

Dat.: středověk.

28. Povrly (o. Ústí n. Lab.)

U přístaviště ve hl. 120 cm pod úrovní dna nalezena 26. X. 1905:

Bronz. sekera se středními laloky, tyl chybí; soukr. sbírka (nezjištěno).

Lit.: E. Simbriger, Vorg. Aussig, 47.

Dat.: mladší doba bronzová.

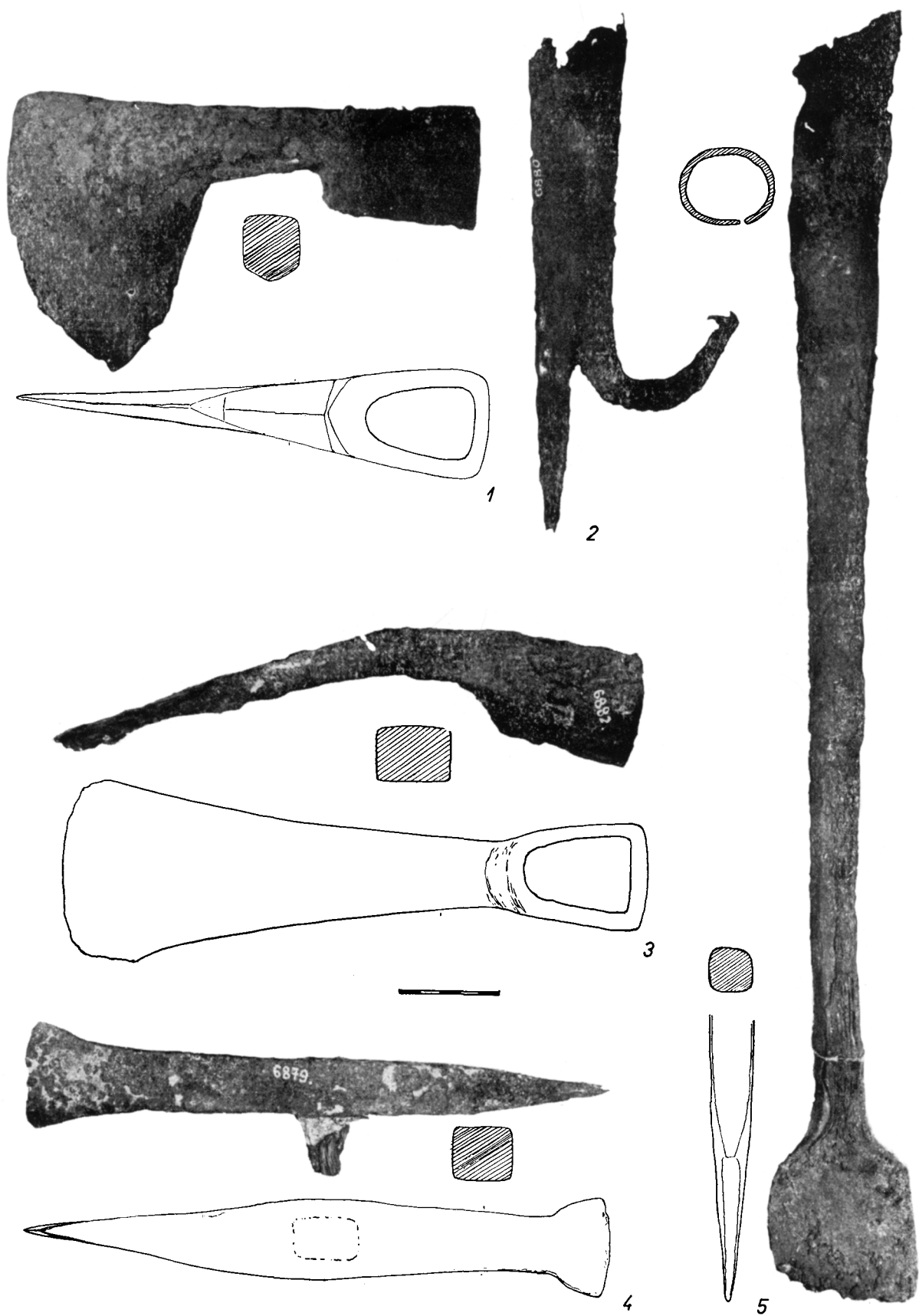
29. Děčín - Podmokly

a) V Labi u Podmokel vybagrován:

Kam. sekeromlat fasetovaný („ein sehr schöne fasettierte Streitaxt“) byl ve sbírce ing. Stránského.

Lit.: J. Michel, Bezirk Tetschen, 27.

Dat.: eneolit — k. šňůrová.

Obr. 22. Roudnice n. L. — trosky gotického mostu. Železné nástroje nalezené mezi zbytky pilířů.

b) Při ústí potoka Welsbachu u Chrochvic vybagrován z Labe v r. 1904:

Bronz. meč líptovského typu. Litá rukojeť špičatě ovál. průřezu se třemi otřelými žebry, hlavice ve tvaru kruh. kotouče s lehce zataženou horní plochou a nížce polokul. knoflíkem na žlábkovitě zataženém krčku uprostřed; vedle knoflíku čtvercový výřez. Dole je jilec trapezovitě rozšířen, naspodu má půlkruh. výřez a dvěma nýty je připevněn k čepeli. Orn. rukojeti: na hor. ploše kotouče strmá 5ř. vlnovka s paprsky tečkovaných čar a malými kroužky; na knoflíku šikmo šrafovaný pásek po obvodu a vícenásobné soustředné půlobloučky s bodem uprostřed. Na dřívku se 4× opakuje svazek horiz. rýh s řádkem vpichů uprostřed, na jílcí trojřádková vlnice a oblouk. linie vpichů. Čepel je listovitá, rhombovitěho průřezu, s hladkým ricassem; orn.: svazky 4 rýh při ostří, sbíhající se v hrotu. P. hnědá vodní pat.; d. 65,2 cm; mus. Děčín č. 222. Obr. 19 : 1.

Lit.: *Ž. Michel*, Bezirk Tetschen, 40, Taf. VI : 9; *J. Hrala*, AR VI 1954, 225; *E. Plesl*, Lužická kultura, 110.

Dat.: mladší doba bronzová (podle *H. Müllera-Karpeho* typ Schwaig — Ha A 1).⁶⁷

c) Na břehu Labe mezi Podmokly a rozběleským přístavem kolem r. 1900:

Keltská mince bronz. (napodobenina tetradrachmy Alexandra Velikého) s ulomeným ouškem; sb. Palme.

Lit.: *J. Michel*, Sudeta III 1927, 66—7; *Nálezy mincí I—1 1955*, 59 (podle *P. Radoměřského* je keltský původ této mince pochybný).

Dat.: latén.

d) Při bagrování Labe (před 25. I. 1937):

Neznámý počet *pražských grošů* Václava II, z nichž zachováno 29 kusů (uložení?).

Lit.: *Nálezy mincí II—3 1956*, 120 (*E. Nohejlová-Prátová*).

30. Děčínsko

Na území děčínského okresu vybagrováno z Labe bez bližších údajů:

1. *11 kamenných nástrojů*, z toho 6 sekeromlatů pracovního charakteru a 1 připomínající „český“ typ k. šňůrové, 2 sekery a další 2 sekeromlaty ze sb. děčínského gymnasia, nepopsané. Mus. Děčín, většinou neidentifikováno. Srv. obr. 17 : 1—9 podle *Ž. Michela*.

Lit.: *Ž. Michel*, Bezirk Tetschen, 27, Taf. I : 15—18, 21—25.

Dat.: mladší neolit — eneolit?, 1 × patrně k. šňůrová.

2. *Bronz. sekera* se střed. laloky; mus. Děčín, nezjištěno. Obr. 17 : 10.

Lit.: *Ž. Michel*, Bezirk Tetschen, 40, Taf. VI : 1.

Dat.: mladší doba bronzová.

3. *Bronz. sekera* se střed. laloky, ostří chybí (starý lom); p. tmavozeleně pat.; zach. d. 12,3 cm; mus. Děčín č. 224 Obr. 19 : 2.

Lit.: snad totožná s jednou ze tří seker s laloky, uváděných *Ž. Michelem* (Bezirk Tetschen, 40) a pocházejících spolu s bronz. kopím také z Labe, ne však z území děčínského okresu, ale odkudsi z úseku od Žernosek níže.

Dat.: mladší doba bronzová.

31.—40. Labe mezi Schönou a Pirmou

E. Walther uvádí celkem *16 kamenných nástrojů* (bohužel bez vyobrazení), podle stručného popisu většinou sekeromlatů. Nalezeny byly celkem na 10 lokalitách: Schöna 2, Schmilka 1, Postelwitz 1, Schandau 1, Wendischfähre 1, Königstein 1, Wehlen 2, Obervogelsang 1, Posta 1 a Pirna 5 kusů.

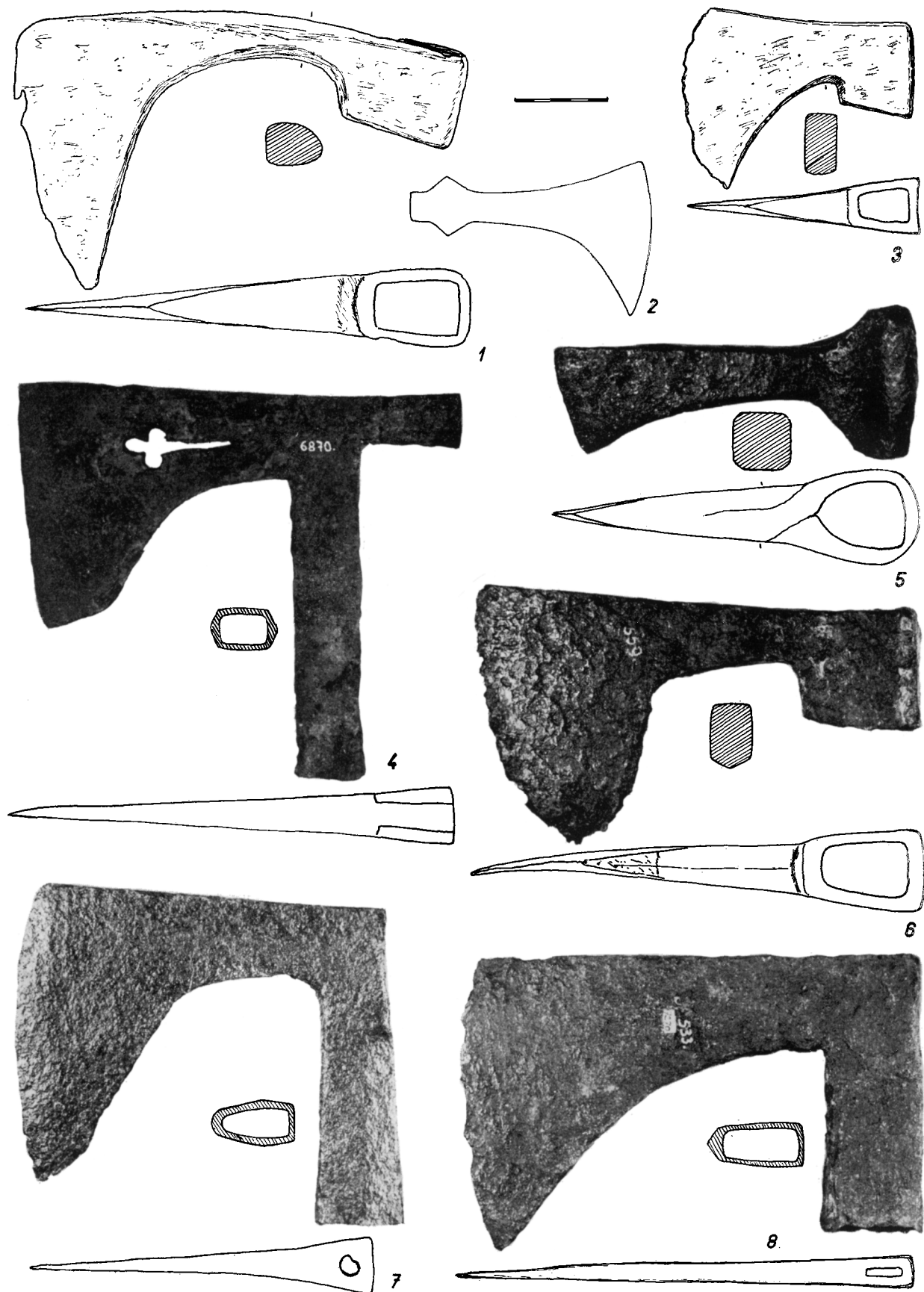
Lit.: *E. Walther*, Vorgeschichte der Sächsischen Schweiz, Dresden 1931, 75 n.

C. Problematika a interpretace říčních nálezů

Literatura věnovaná tomuto tematiku je zatím skrovná. V Čechách psal o nálezech z Vltavy na území Prahy *A. Liška*,⁶⁸ jinak byly říční nálezy publikovány buď jednotlivě, nebo v kontextu s nálezy jiného druhu. Ze sousedních oblastí vyniká analýza nálezů z Innu v methodicky podnětné

67. *H. Müller-Karpe*, Vollgriffschwerter, 14, Taf. 10 : 7 (chybně překreslená ornamentace i tvar).

68. *A. Liška*, Vltava nalezištěm pražských památek, Pražskou minulostí II 1958, 7—22.

Obr. 23. Železné sekery z Labe. 1. Porta Bohemica; 2. Litoměřice; 3. Libochovany; 4. Litoměřice; 5. Malé Žernoseky; 6. Litochovice; 7. Malé Březno; 8. Velké Březno.

práci *W. Torbrügge*,⁶⁹ jinak byly tyto materiály sledovány opět nesoustavně, nebo jen na kratších úsecích, jako kupř. na Dunaji v úseku zvaném „Greiner Strudel“⁷⁰ či na některých východoněmeckých řekách.⁷¹ Labské nálezy jsou v naší práci zpracovány z úseku od Mělníka po Pirnu, neméně bohatý na ně však je i střední tok — od Kolínska po Brandýsko — odkud jsou zveřejněny v celé řadě prací.⁷² Z německého středního a dolního Polabí nutno uvést bohaté soubory z okolí Magdeburgu⁷³ a Hamburku.⁷⁴

Při hodnocení tak různorodého souboru, jakým jsou říční nálezy, musíme brát v úvahu řadu faktorů, které měly určující vliv na jejich uchování a nalezení. Vlastnosti řeky jako nálezového prostředí jsou podstatně odlišné od podmínek, v nichž se archeologické památky obvykle nacházejí. Již *W. Torbrügge* upozornil, že předměty poté, co se dostanou do řeky, procházejí, obrazně řečeno, několika filtry.⁷⁵ Stejně pak působí jiné faktory už při výběru toho, co se do řeky dostane a jiné zase ovlivňují, co je v ní nalezeno, co tvoří náš dnešní nálezový fond. Vcelku musíme počítat nejméně se šesti faktory, určujícími skladbu říčních nálezů:

Prvním faktorem a zároveň i nejdůležitějším filtrem jsou *materiální vlastnosti předmětů*: kámen a kovy mají mnohem příznivější podmínky pro uchování, než organické látky a keramika. Plně ve shodě s tím je materiálové složení labských nálezů (obr. 24). Vidíme, že prakticky všechny jsou z kamene, či různých kovů; jediným předmětem ze dřeva je libochovanský monoxyl (nepočítáme-li zbytky topůrek u některých želez. seker, či hrot ratiště oštěpu v jednom z bronz. kopí z České brány), keramika zcela chybí. Musíme tedy počítat s tím, že v říčním toku prakticky mizí pravěké předměty z organických hmot a keramika, resp. že naděje na jejich objevení a zachování je — s ohledem na poměry českého dolního Labe — minimální.

Druhým faktorem je *velikost předmětů*. Je samozřejmé, že předměty větší — jako meče, sekery, kamenné sekeromlaty — uniknou pozornosti méně snadno, než drobné předměty či mince. Také v našem souboru předměty rozměrnější převládají; nutno předpokládat, že podíl drobných ozdob a hlavně mincí byl původně mnohem vyšší, než se jeví dnes.

Třetím faktorem je *míra pozornosti říčním nálezům věnovaná*. Snad ještě ve větší míře, než u obvyklých druhů pravěkých nálezů zde platí, že zainteresovanost a sběratelská péle jediného člověka může nejen zachránit četné nálezy, ale někdy za vhodných podmínek je příčinou vzniku zdánlivých nálezových koncentrací. Na našem úseku podobným příznivým momentem byla práce místních vlastivědných pracovníků — hlavně *J. Kerna*, *E. Madera* a *J. Michela*; také bronzы z České brány vděčí za své uchování jen pozornosti bagristů a pak zásahu prof. *Fialy*. Z druhé strany se dnes vůbec neodvažujeme odhadnout, kolik říčních nálezů bylo v min. letech ztraceno nevědomostí a nevědomostí.

Čtvrtým faktorem, který může mít vliv na nálezové okolnosti, je *síla toku řeky a pohyblivost jejího dna*. *W. Torbrügge* ukázal velmi přesvědčivě na případu lodní katastrofy u mühlendorfského mostu,

69. *W. Torbrügge*, Die bayerischen Inn-Funde, Bayerische Vorgeschichtsblätter 25 1960, 16—69.

70. *J. Kneidinger*, Der Greiner Strudel als urgeschichtliche Fundstätte, MAGW LXXII 1942, 278—290.

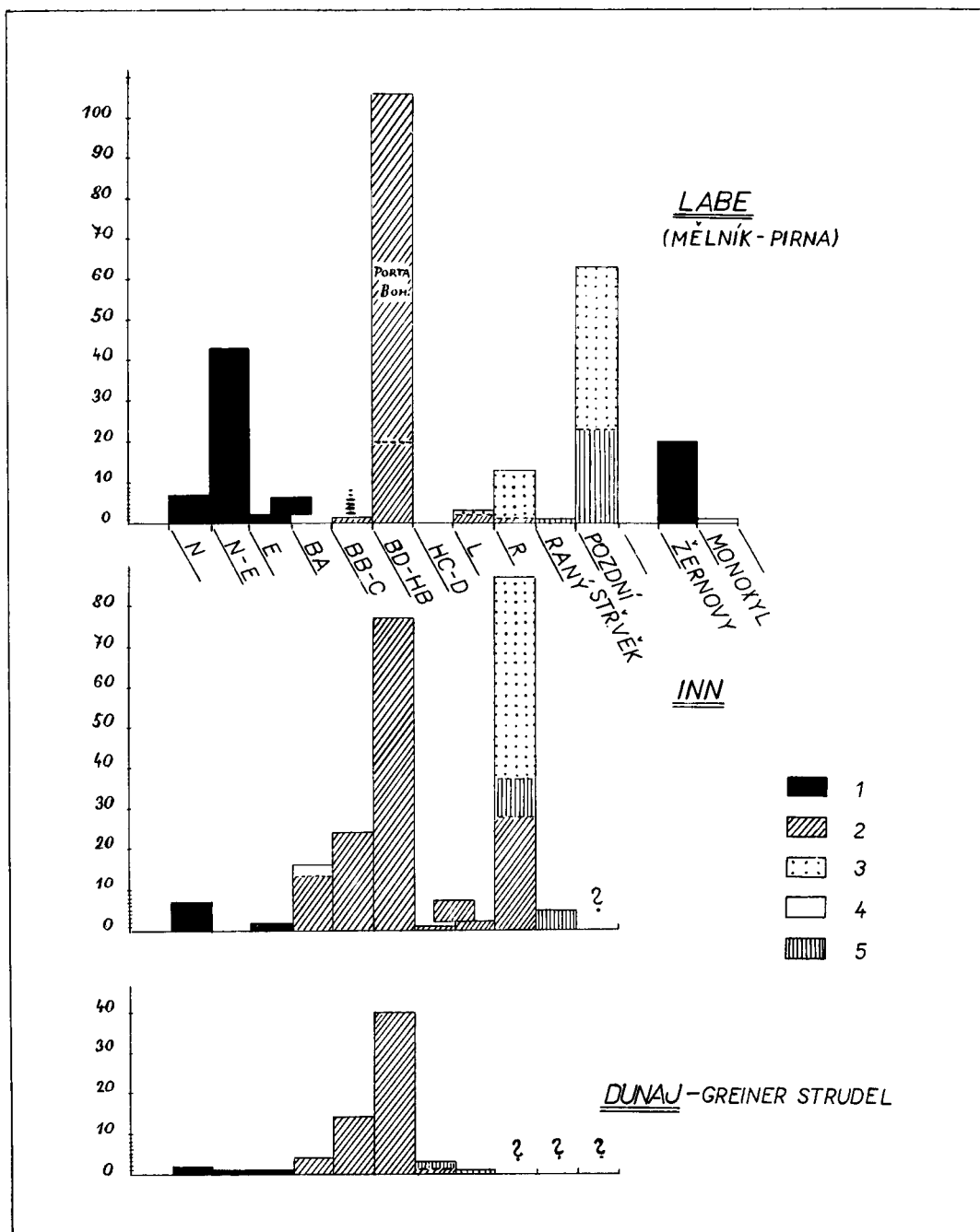
71. *L. Diemer*, Baggerfunde aus Peene, Tollense und Trebel im Kreisheimatmuseum Demmin, Jahrbuch d. Bodendenkmalpflege in Mecklenburg 1955, 178—224; *G. Mildenerger*, Bemerkungen zu den Waffen aus Baggerfunden im Raume zwischen Elbe und Weichsel, Gandert-Festschrift, Berlin 1959, 89—97.

72. *F. Dvořák*, Pravěk Kolínska a Kouřimska, Kolín 1936 (lokalita: Klavary, Kolín, Starý Kolín, Lžovice, Velký Osek, Týnec n. L., Veletov, Veltruby); *J. Hrala*, AR XI 1959, 21—5 (eneol. nádoba z Hradištka, bronz. meč od Kolína); *týž*, Halštatský bronz. kotlík z Nymburka, Vlastivěd. zpravodaj Polabí 1961, 3—5; *M. Lička*, Přehled přírůstků za r. 1966, Vlastivěd. zpravodaj Polabí 1968, 27 (Kluk — srv. i zprávu v roč. 1962, 62); *M. Zápotocký*, Pam. arch. LII 1961, 168 (paz. dýka od Nymburka); *M. Buchwaldek*, Musaica XV 1964, 3—14 (eneol. sekeromlaty z V. Oseka, Kluku a Přerova n. L.); *E. Janská*, Vlastivěd. zpravodaj Polabí 1963, 42—48 (želez. středověké meče z Přelouče, Poděbrad a další želez. zbraně z Labe blíže nelokalisované); *V. Spurný*, AR XIX 1967, 238 (bronz. meč z Toušeně); *B. Novotný* z úseku mezi Kolínem a Mělníkem registruje 13 nálezů monoxylů (srv. pozn. č. 66) a nově *J. Justová*, Nový nález monoxylu v Poděbradech, Vlastivěd. zpravodaj Polabí 1965, 85—90.

73. *H. Lies*, Das Hängebecken aus dem Elbebett bei Magdeburg, AuF VII 1962, 31—34; *týž*, Baggerfunde aus dem Elbkieswerk Magdeburg-Salbke, Jahresschrift Halle 47 1963, 101—120; *týž*, Beiträge zur Besiedlungsgeschichte der Elbaue durch Fundbergungen in Kieswerken bei Magdeburg, AuF XI 1966, 1—6.

74. *K. Raddatz*, Ein Waffenfund der frühen Merowingerzeit aus der Unterelbe, Hammaburg IX 1953, 35—44; srv. i *E. Krawczyk*, Hammaburg 5 1957, 9.

75. *W. Torbrügge* l.c., 17 n.

Obr. 24. Grafy četnosti a materiálového složení říčních nálezů z Labe, Innu a dunajského Greiner Strudel. Výklad značek: 1. kámen, 2. bronz, 3. mince, 4. zlato, 5. železo. Zkratky: N — neolit, N—E — neolit či eneolit, bez bližšího určení, BA — starší d. bronzová, BB—C — střední d. bronzová, BD—HB — mladší až pozdní d. bronzová, HC—D — starší d. železná, L — latén, R — d. římská.

že místo nálezu může být vzdáleno i několik kilometrů od místa primárního uložení — potopení.⁷⁶ To nutno brát v úvahu i při hodnocení labských nálezů. Také zde jsou totiž někdy podmínky

76. W. Torbrügge l.c., 18. Když v r. 1648 cestoval bavorský kurfiřt Maxmilián I. s celou lodní flotilou po Innu do Braunau, narazila loď vezoucí kuchyni na pilíř mühlendorfského mostu a potopila se; ve zprávě o neštěstí se pak říká, že potopen i „das daraufliegende Silbergeschür“. V r. 1924 nalezeno několik stříbrných talířů s kolkem kurfiřta, pocházejících bezpochyby z této ztroskotané lodi, a to asi 7 km pod mühlendorfským mostem. Za necelých 300 let tedy ploché talíře urazily v řece cestu dlouhou 7 km. Torbrügge však zároveň připomíná, že je nutno brát přitom v úvahu i tvar talířů — jejich velká nárazová plocha mohla dobře napomáhat pohybu po proudu.

takové, že může dojít k sekundárnímu pohybu potopených předmětů: kupř. při častých velkých vodách nebo za katastrofálních povodní, jaké před kanalisací řeky nebyly vzácností,⁷⁷ docházelo ke změnám v korytě řeky, v jeho náplavech a reliéfu. Podobně kupř. i za situace, kdy se po oblevě zdvíhají kry, přimrzlé za nízkého zimního stavu vody na dno a odplouvají někdy i se zamrzlými kameny a balvany dolů po proudu, je reálná možnost sekundárního zavlčení archeol. předmětů.

Pátým faktorem je možnost, že by řeka pro některé předměty mohla být až druhotným náleзовým prostředím: při rozsáhlých změnách řečiště za velkých vod se totiž mohly do řeky dostat i materiály ze sídlištních objektů či hrobů stržených povodní. Týkalo by se to především keramiky; je však zajímavé, že právě na našem úseku nálezy keramiky z řeky zatím neznáme. Souvisí to patrně s šířkou říční nivy, jejíž plošný rozsah je na středním Polabí větší než na dolním toku. Jak ukázal již K. Žebera,⁷⁸ je na jeho „svrchním nivním štěrkopískovém stupni“, ležícím 3 až 4 m nad hladinou řeky a inundovaném tzv. stoletými vodami, na středním Polabí osídlení od neolitu až do doby hradištní. Je tedy pravděpodobné, že na tomto úseku, kde Labe ve svém plochem údolí navíc často překládalo řečiště, bude mezi říčními nálezy i materiál, který se do řeky dostal sekundárně, ze stržených pravěkých objektů.⁷⁹ Ve shodě s tím je i ráz labských nálezů z Kolínska a Poděbradska, mezi nimiž je často i keramika.⁸⁰ Proti tomu na úseku od Mělníka dolů osídlení na ploše údolní nivy (terasy VII d)⁸¹ až na několik výjimek chybí a tok řeky zde má stabilisovanější průběh. Pravděpodobnost sekundárního zavlčení je zde proto malá.

Šestým faktorem je *aktivita technických prací na řece*. Úpravy toku, jeho bagrování, regulace, kanalisace — to vše zvyšuje možnost nových nálezů. V tomto ohledu se samozřejmě budou od sebe lišit řeky a úseky toků, na kterých tyto práce už byly prováděny, od těch, kterých se moderní úpravy dosud nedotkly. Proto je také pochopitelné, že větší soubory říčních nálezů jsou v Čechách jen ze středního a dolního Labe a z dolní Vltavy. Na Labi mezi Mělníkem a Pirnou se s úpravami toku začalo nejdříve a jejich rozsah byl největší. O prvých regulacích jsou zprávy už z doby Karla IV., další větší úpravy uskutečněny za Marie Terezie. Během 19. století je stavu řečiště a břehů věnována už soustavná pozornost: již v r. 1836 zde V. Lanna nasazuje ruční bagry, v r. 1841 vyplouvá první český parník „Bohemia“, v r. 1872 zavedena doprava řetězovými parníky a v r. 1895 schválen projekt kanalisace řeky pomocí systému zdymadel.⁸² Tyto úpravy podstatně změnily původní tvářnost řeky, její záludnost a obtížnou splavnost. Byly odstraněny přírodní překážky, bránící plavbě — hlavně skaliska, peřeje a mělčiny, které v pravěku i ve středověku jistě podstatným způsobem ovlivňovaly říční dopravu.⁸³ Zmizely také četné ostrovy.⁸⁴ Způsob i doba získání

77. E. Donek, Kronika labských povodní na Litoměřicku, Litoměřice 1932.

78. K. Žebera, Československo ve starší době kamenné, Praha 1958, 41.

79. K otázce pravěkého a středověkého osídlení na nivních půdách srv. kupř. K. D. Jäger, Über Alter und Ursachen der Auelehmlagerung thüringischer Flüsse, PZ XL 1962, 1—59; H. Lies l.c.

80. Srv. pozn. č. 72.

81. B. Balatka - J. Sládek, Terasový systém Vltavy a Labe mezi Kralupy a Čes. středohořím, Rozpravy ČSAV, mat.-přír. 72 1962, seš. 11.

82. Srv. literaturu v pozn. č. 1 a Z. Schwarz, Plavební dráha Vltavy a Labe z Prahy na hranici, Praha 1925.

83. Plavbu po Labi ztěžovaly původně mnohé překážky: 1. mělčiny v místech, kde řečiště bylo příliš široké, 2. peřeje a skaliska tam, kde řeka tekla přímo po skalnatém podloží, 3. nánosy štěrku a písku v místech, kde se do řeky vlévaly její přítoky, zvl. prudké potoky ve Středohoří, a v místech, kde tok mění směr; 4. stromy potopené při povodních (srv. kupř.: Die Stromschau-Fahrt des Elbe-Vereines von Prag nach Leitmeritz, Wochenschrift des öster. Ingenieur- u. Architekten-Vereines IX 1884, 263—5; E. Dietrich, Das Elbenthal, oder: Panorama der Elbe u. ihrer Ufer von Obřistwy bei Melnik in Böhmen bis Meissen in Sachsen. Hist., statist. u. pittoresk beschrieben, Prag-Leitmeritz-Teplitz 1843 o pobřežních stromech stržených povodněmi: „gelangten durch Flut- und Eisgang in das Strombett, wurden allmählich bleischwer, blieben liegen und bildeten besonders bei neiedrigem Wasserstand Hindernisse.“) — Na českém dolním Labi byla podle zpráv z 19. stol. celá řada nebezpečných míst — výše mělčin a níže, ve Středohoří, peřeje: u Dolních Beřkovic (E. Dietrich l.c., 14: „Hier zeigt der Strom Untiefen, und bei der Mühle ist eine der schlimmsten Passagen der Elbe), pod jezem v Roudnici, u Lounek nad Nučnicemi, pod Třebouticemi (E. Dietrich l.c., 23: „unter T. ist ein Elbeheger, der bei schwachem Wasserstande die Aufmerksamkeit der Schiffer sehr in Anspruch nimmt, da der Strom in seiner Nähe seichte Wellen zeigt.“), u Prosmyk, mezi Žernoseky a Lovosicemi („im Haken“), úsek mezi Prackovicemi a Litochovicemi, dlouhý úsek pod Zálezly, dále úseky mezi Vaňovem (kde „Dunniche“-mělčina) a Střekovem, Krásným Březnem a Neštěmicemi, Povrly a Roztoky, v Choraticích a u brodu v Děčíně. Srv. kupř. L. Winkler, Die Elbschiffahrt vor hundert Jahren, Beiträge zur Heimatkunde des Elbetals

říčních nálezů s postupem technických prací do značné míry souvisí. Naprostá většina jich byla zachycena při bagrování: přitom první vlna je až z doby kolem r. 1870 (1868 — středobronz. sekery z Ústí-Krásného Března, 1871—73 — bronz. meč z Prackovic a 11 kam. nástrojů z úseku mezi V. Žernoseky a Sebužínem) a souvisí patrně s úpravami při zavádění řetězové dopravy; druhá vlna nálezů — zřejmě už z větší části související s kanalisací řeky — je z let 1890—1910 a třetí z let 30tých až 50tých.

Chronologicky a funkčně se labské nálezy z úseku Mělník-Pirna dělí takto (čísla lokalit v závorce):

Neolit: 7 kam. sekeromlatů (3, 6, 13, 17, 21, 24).

Neolit — eneolit: 15 kam. sekeromlatů (10, 13, 18, 22) (neurčeno), 2 kam. sekery (10, 11),
27 kam. nástrojů — typ neurčen (30—40).

Eneolit: 1 kam. sekeromlat fasetovaný — k. šňůrová (29),
1 kam. sekeromlat lancetovitý — ml. eneolit/st. doba bronzová (4),
1 kam. sekera (10),
3 paz. nástroje: dýka, sekera, srp — ml. eneolit/st. doba bronzová (10).

Starší doba bronzová (per. BA):
0 (srv. ale eneol. lokality č. 4, 10).

Střední doba bronzová (per. BB—C):
1 + *x* bronz. seker (25).

Mladší doba bronzová (per. BD—HB):
5 či 6 bronz. mečů (1, 2, 3, 18, 29),
2 bronz. kopí (24, 30),
5 bronz. seker (28, 30),
2 bronz. srpy (5, 17),
4 bronz. náramky (8, 24),
1 bronz. jehla ze spony (5),
1 bronz. rybářský háček (10),
Porta Bohemica (16) : 22 bronz. mečů,
8 bronz. kopí,
1 bronz. kónický hrot kopí,

II 1940, 170 a *J. Hoser*, Der Elbstrom, pittoresk-topographisch geschildert, Praha 1841, 48 — přeje u Církvice, 52 — u Vaňova, 64 — Povrly: „Wir sehen den von den Schiffluten verrufenen Ort Pömerle mit dem gefürchteten Stromcatarakte vor uns“ a pozn. 4: „Dazu hat der hier in der Strom einfallende Kreuzbach — ein reizender Gebirgsbach — bei einem schrecklichen Unwetter am 1. Sept. 1822 ein so massenhaftes Steingerölle in das Flussbett eingeschoben, dass es bis auf 15 Klafter verengt werden“. Za těchto podmínek byla plavba po Labi mnohdy otřesným zážitkem. Je kupř. známo *Balbínovo* vylíčení nebezpečného průjezdu dolnogruntskými peřejemi (*Miscellanea* II 1679, kap. 60). Svě stratistiplné cestování popsal *Ch. Burney* (*Hudební cestopis* 18. věku, Praha 1966): tento anglický hudební historik cestoval v září 1772 po Labi z Lovosic do Drážďan a to na člunu, který byl „dlouhý, úzký a nahoře zcela otevřený . . . pohyboval se velmi pomalu, protože v něm byl jen jeden veslař a často se mi zdálo, že se docela zastavil. Voda byla až dosud klidná, ale jak jsme jeli po řece dolů neobyčejně divokou a hornatou krajinou, dostávali jsme se do peřejí, které dělaly velký hluk a zdálo se, že převrhnou náš malý člun.“ Cesta z Lovosic do Königsteinu, kam dorazili po známé příhodě s parapletem, jim trvala od šesti hodin večer až do rozbřesku. A *J. Hoser* (l.c., 65) píše o průjezdu peřejemi u Roztok: „Noch ist unser Schauer von uns nicht ganz gewichen, so stürmt auch schon ein zweiter, noch mächtiger Catarakt heran. Ein greuliches Felsengehänge, zwischen welchem, und dem sich andrängenden Strome der von gemüthlichen Schiffern bewohnte Ort Runstock wie von einer Scilla und Charibdis geängstigt wird, scheint ihn zu verkündigen . . .“ a následuje vylíčení řevu vod.

84. Na mapových sekcích tzv. prvního vojenského mapování (1 : 28.800) z let 1780—1783 umožňuje podrobná situace sledovat tok Labe do znač. detailů. Ostrovů mezi Mělníkem a Ústím bylo tehdy celkem 33: 4 v soutoku Labe a Vltavy u Mělníka, 2 u Brozánků, dlouhá kosa u Liběchova, malé ostrůvky pod návrším Pelunkou u Počeplic, mezi Počeplicemi a Štětím, u Brzánků, 6 velkých ostrovů mezi Roudnicí a Vědomicemi, táhlý ostrov nad Hrobcemi a pak zase jeden až mezi Počáplí a Č. Kopisty, skupina 6 ostrovů u Litoměřic, 1 velký u Žalhostic a souběžně s ním 1 malý na prosmyčké straně, 2 malé a mezi nimi 1 velký mezi Píšťany a Lovosicemi, po ostrůvku u Litochovic a nad Libochovany a dále pak až mezi Ústím a Krásným Březnem.

1 bronz. dýka,
6 bronz. seker,
4 bronz. břitvy,
2 bronz. srpy,
3 bronz. nože,
2 bronz. dláta,
1 bronz. rybářský háček,
2 bronz. růžicové spony,
4 bronz. nákrčníky,
1 bronz. řetěz,
3 bronz. puklice,
26 bronz. náramků.

Starší doba železná (per. HC—D):

0

Latén: 1 bronz. kolečko (10),
1 bronz. náramek (27),
1 mince (29).

Doba římská:

1 bronz. vědro (10),
12 (či 16, či 26) mincí (9, 10, 12).

Raný středověk:

1 želez. sekera (10).

Středověk až novověk:

19 želez. seker (7, 10, 14, 16, 17, 19, 26, 27),
1 želez. meč (10),
1 želez. hák vorařský (7),
1 želez. sochor (7),
1 želez. motyka (7),
1 želez. podkova (10),
40 + x mincí (10, 23, 29).

Nedatováno:

1 bronz. přezka (10),
asi 20 žernovů (14, 15),
1 člun — monoxyl (20).

Grafem na obr. 24 je znázorněna početnost nálezů podle jednotlivých období a podle materiálu. Pro srovnání jsou připojeny ještě grafy dalších dvou statisticky vyhodnotitelných komplexů: říčních nálezů z Innu (do raného středověku)⁸⁵ a z dunajského Greiner Strudel (pouze do laténu).⁸⁶

Z jejich srovnání vyplývají určité shody i rozdíly:

1. Kamenné nástroje neo- a eneolitické mají v labských nálezech silné zastoupení, na Innu a Dunaji velmi slabé.

2. Bronzy nastupují na Innu a Dunaji už ve starší době bronzové, stoupají ve střední a vrcholí v mladší až pozdní době bronzové. Proti tomu na Labi je sice také výrazný vrchol v mladobronzovém období, ale podíl nálezů ze starší a střední doby bronzové je nepatrný.

3. Starší doba železná a latén mají ve všech třech grafech velmi slabé zastoupení, na Labi pak nálezy z per. HC—D úplně chybí.

4. V době římské dochází opět ke vzrůstu, v provinciálním prostředí na Innu ovšem mnohem výrazněji, než na Labi; silný podíl u obou řek mají mince.

5. Raněstředověké nálezy opět klesají jen na několik exemplářů.

85. J. Kneidinger l.c. (srv. pozn. 70).

86. W. Torbrügge l.c. (srv. pozn. 69).

Obr. 25. Vrch Radobýl u Litoměřic. Nahoře: pohled z litoměřického mostu. Dole: vrchol hory od severu, šipka označuje místo nálezů na okraji kamenolomu.

6. V období vrcholného středověku až novověku je na Labi znovu silný vzestup nálezů.

7. Specifickým rysem mezi labskými nálezy jsou žernovy ze žernosecké oblasti.

Graf labských nálezů tedy vykazuje 4 vrcholy: první v (mladším?) neolitu, druhý v mladší až pozdní době bronzové, třetí — méně výrazný — v době římské a čtvrtý ve vrcholném středověku až novověku. Mezi nimi jsou údobí, ze kterých nálezy takřka chybí: eneolit až starší a střední doba bronzová, starší doba železná a latén, raný středověk (kam ovšem mohou patřit nedatované nálezy žernovů). Hlavním společným rysem všech tří grafů je vysoké zastoupení bronzů z mladší až pozdní doby bronzové.

Interpretace většiny říčních nálezů není jednoznačná. Z tohoto hlediska je vcelku možno dělit do tří skupin: 1. předměty náhodně ztracené při plavbě či potopené při ztroskotání; 2. předměty záměrně do řeky vhozené (ať již z důvodů kultovních, nebo profánních); 3. předměty do řeky sekundárně zavlečené z pobřežních lokalit. Není snad ani třeba zdůrazňovat, jak nejistá je ve většině případů volba mezi těmito třemi možnostmi. Následující pokus o interpretaci jednotlivých nálezových skupin je proto jen předběžnou hypotézou:

Kamenné nástroje mají sice vysoký podíl, bohužel však značnou část jich dnes nelze revidovat. Po funkční stránce jde v naprosté převaze o sekeromlaty. Z těch, které se zachovaly, bychom většinu datovali do mladšího neolitu. Jejich počet stoupá od Litoměřic dolů, nejvíce je jich z Libochovanské kotliny a pak z Děčínska, řetěz nalezišť však pokračuje souvisle až k Pirně (obr. 3). Je jich příliš mnoho, než aby se mohlo jednat výhradně o nálezy připlavené; navíc myslím, že

pohyb těchto mnohdy velmi hmotných výrobků v řečišti byl minimální. Nelze rozhodnout, nakolik jde o náhodné ztráty a nakolik o předměty záměrně obětované, v každém případě však jde o doklad frekvence (a to patrně značné) na jinak neosídleném úseku Labe, mezi severočeskou a saskou oblastí.⁸⁷

Pazourkové nástroje z Labe od Litoměřic, datované do mladšího eneolitu až starší doby bronzové, jsou zřejmě severského původu; je zajímavé že z Labe (od Nymburka) je také nejkrásnější český exemplář severské pazourkové dýky.⁸⁸ Tyto nálezy mohou souviset s úlohou Labe jako cesty na sever.

Bronzové předměty se datují v naprosté převaze do mladší až pozdní doby bronzové. O nejvýznamnějším souboru — bronzích z České brány — je dvojitý výklad. *E. Plesl* a *O. Kytlicová* jej považují za doklad obchodního významu labské cesty, či přímo za potopený lodní náklad zboží přepravovaného z Podunají na sever.⁸⁹ V této práci (v kap. III A) jsou zase sneseny doklady pro výklad nálezu jako votivního pokladu či oběti. Představa dálkového obchodu provozovaného po Labi a spojujícího přes vzdálenost několika set kilometrů dílny v Karpatské kotlině s českými, středo- a severoněmeckými odbytišti by byla jistě lákavá a navíc ji nevyklučuje ani společensko-ekonomická situace oné doby.⁹⁰ Zůstává však faktem, že pevné opory pro takovou představu chybí a navíc existuje řada okolností, svědčících spíše proti ní.⁹¹ Není sice pochyby o tom, že nález z České brány bude nutno hodnotit v širší souvislosti s otázkou tzv. Fremdbronzen, tj. bronzů středodunajských typů, šířících se přes České země na sever až do Meklenburska,⁹² mezi něž tento nález plně zapadá jak obsahově, tak chronologicky. Problematický by však byl výklad odůvodňující jejich rozšíření výhradně obchodními styky. *W. A. v. Brunn* hovoří o nich jako o kulturním proudu podunajského způsobu života,⁹³ naše interpretace labského nálezu by spíše sugerovala představu průvodního znaku mocenských konfliktů, odehrávajících se na jižní hranici lužické kultury či ještě jihovýchodněji.

Jinou otázkou jsou ovšem důvody, pro které se bronzы dostávaly do řeky. Z výčtu jejich typů je zřejmý značný podíl zbraní — seker, kopí a hlavně mečů. I v širších souvislostech je tento silný podíl mečů v říčních nálezech nápadný. Českých mladobronzových mečů s plnou rukojetí (líptovských a číškovitých) je registrováno celkem 18 kusů ze 13 lokalit a z nich plná polovina — 9 mečů ze 4 lokalit — pochází z Labe a Vltavy.⁹⁴ Už *W. Torbrügge* zdůvodnil, že tento jev, sledovaný jím v jižním Německu, nelze vysvětlovat náhodnými ztrátami či katastrofami lodí. Soudí naopak, že nejen meče a ostatní bronzы, ale téměř všechny říční nálezy jsou potopené úmyslně, v souvislosti s jakýmsi kultovními zvyky a zdůrazňuje také jejich vazbu na místa geogra-

87. Srv. kap. II—2 o pravěkém osídlení labského údolí a obr. 2 : A.

88. *M. Zápotocký*, Pam. arch. LII 1961, 168.

89. *E. Plesl*, Lužická kultura, 53 (spatřuje v nálezu doklad velmi rozvinutých obchodních styků, při nichž určitou roli hrály i vodní toky); *O. Kytlicová*, Hromadné nálezy I, 405; *táž*, Arbeits- u. Forschungsberichte Dresden 16/17 1967, 158 („Die Hauptbedeutung des böhmischen Gebietes für das Gebiet nordwärts des Erzgebirges im Laufe dieser Periode liegt in seiner Rolle als Vermittler zum mitteldonauländischen Gebiet durch den Elbelauf. Die Katastrophe, die sich gelegentlich eines Warentransportes aus dem Donauebiet bei Velké Žernoseky ereignete, dokumentierte diese Bedeutung und bestätigt den Fernhandel mit kostbaren Waren“).

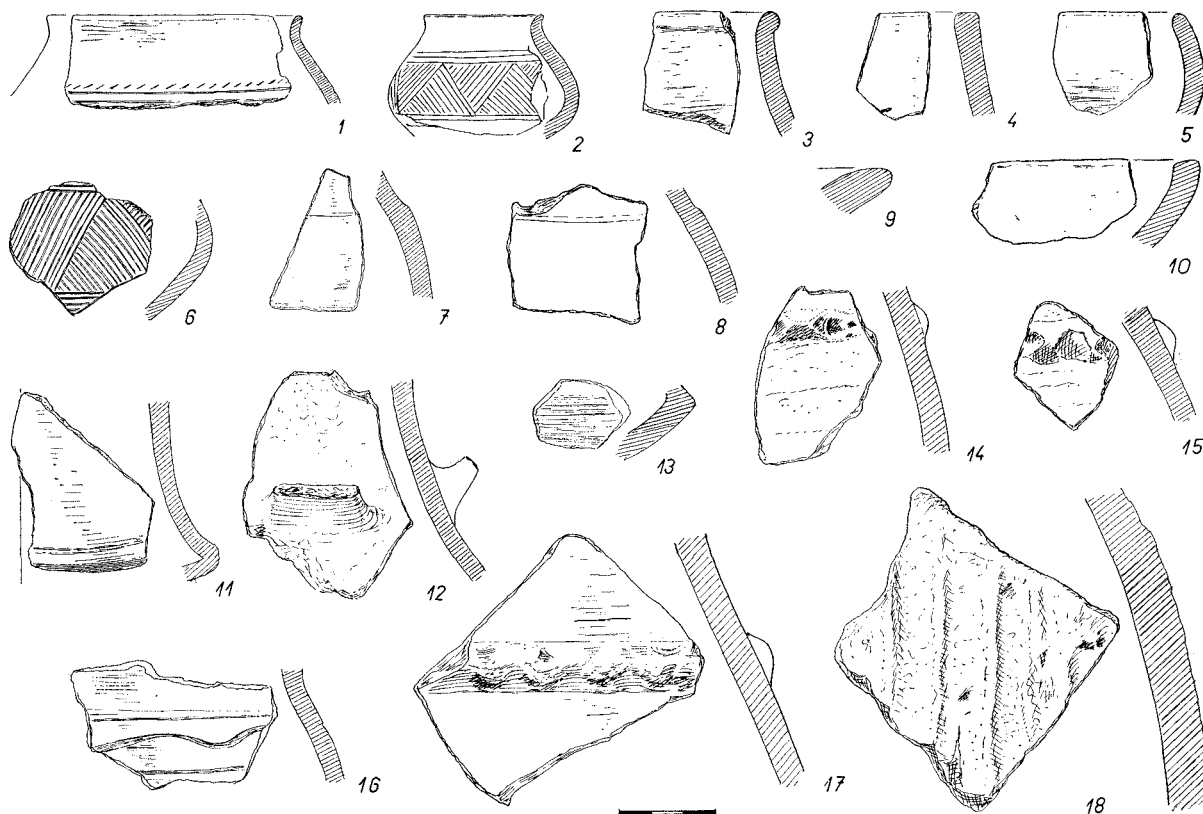
90. Srv. kupř. *J. Böhm* v díle Čs. vlastivěda-dějiny sv. I, Praha 1963, 56; k otázce obchodu *M. Jahn*, Gab es in der vorgeschichtlichen Zeit bereits einen Handel?, Berlin 1956.

91. Nutno si kupř. uvědomit, že provozování dopravy zboží po Labi na větší vzdálenosti by na sledovaném úseku toku vyžadovalo splnění několika předpokladů. Obchodní výprava by musela mít především 1. lodě, které by ovšem byly plně použitelné jen k cestě po proudu; zpět proti proudu lodě musely být taženy lidmi, nebo koňmi, jak tomu bylo až do počátku 19. století (*M. Košťál* l.c., srv. pozn. 1) a tato okolnost jednak ovlivňovala velikost lodí, jednak vyžadovala nutně úpravu a jisté udržování pobřežní stezky; 2. lodníky znalé místních plavebních podmínek — peřejí, mělčin, sezónních změn (srv. pozn. 83); 3. možnost průjezdu územím růz. oblastí. I když pro mladší pravěká období není splnění takovýchto předpokladů vyloučeno, přeci bychom si labskou dopravu představovali organisovanou nejspíše na kratší úseky a v rukou lidí z pobřežních osad. O typu plavidel nevíme nic: nelze říci, jak dlouho byly monoxylu jediným říčním plavidlem a zda a kdy se na Labi začaly stavět lodě z prken a trámů, jaké jsou v sev. Evropě známy již od mladší doby bronzové (o nejst. plavidlech a jejich vývoji srv. *J. G. D. Clark*, Europa przedhistoryczna — podstavy gospodarce, Warszawa 1957, 331 n.).

92. *W. A. v. Brunn*, Zur Nordwestgrenze der Lausitzer Kultur, PZ XXXVIII 1960, 81 n.

93. *W. A. v. Brunn* l.c., 85.

94. *J. Hrala* l.c. (srv. pozn. 23); *M. Fridrichová*, Nález bronz. meče v Praze, AR XVII 1965, 91—3.

Obr. 26. Vrch Radobýl u Litoměřic. Střezy z povrchové vrstvy vrcholového kužele.

ficky význačná (brody, soutoky řek, nebezpečné úseky).⁹⁵ Podobnou vazbu můžeme pozorovat jen u části labských nálezů, nejde však o případy průkazné. Názor o neprofánních důvodech potopení většiny pravěkých říčních nálezů se nám však zdá oprávněný. Uvidíme ostatně v příloze I, že také u jiných kategorií pravěkých nálezů (depotů, nálezů z kopců a hor) může být dosavadní zdánlivě racionální výklad sporný.

U *předmětů z mladších období* bychom kultovní důvody vhození do řeky předpokládali u laténského bronz. kolečka,⁹⁶ římského vědra⁹⁷ a snad i u římských mincí. Středověké a novověké železné nástroje — v naprosté většině sekery — lze naproti tomu snad jednoznačně vykládat jako tesařské nástroje šífařů náhodně ztracené během plavby. Také v těchto obdobích nelze samozřejmě vyloučit intencionální vhažování předmětů do řeky, i když už jen z důvodů všedních a ryze praktických.⁹⁸ Soubor želez z Roudnice souvisí už svými nálezovými okolnostmi bezpečně se stavbou,

95. *W. Torbrügge* l.c., 30 n., 38, 46. Srv. též *R. Kovalčík*, Depot mečův zo Spišskej Belej a meče s čiaškovitou ruko-
vátou na Slovensku, AR XVIII 1966, 647—654 (meče z rašeliniště interpretované jako depot votivního charakteru).
Na oblibu růz. vodních kultů v té době ukazují též některé motivy symboliky (vodní ptáci, bárka s ptáky): *G. Kossack*
Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas, Berlin 1954.

96. *J. Filip*, *Keltská civilizace a její dědictví*, Praha 1959, 146 ukazuje na možnou souvislost koleček tohoto typu
se symbolem keltského boha Taranise.

97. Bronz. vědra vybagrovány z Labe i na dvou dalších místech: u Nymburka kotlík s křížovými kovánými, dat.
do starší d. železné (*J. Hrala* l.c., srv. pozn. 72) a u Magdeburku vědro z V. per. severské d. bronzové, které *H. Lies*
(AuF VII 1962, 31—4) považuje také za „Weihefund“.

98. Jen pro zajímavost možno uvést kupř. událost ze selských bouří, kdy sedláci z Pokratic se „přeplavili se zbra-
němi, puškami atd. na lodičce do Lovosic, aby také je získali na svou stranu; avšak vojáci, které markraběnka s sebou
přivedla, jim zbraně pobrali, rozlámali, zahodili do Labe a sedláky samotné náramně ztloukli“ (z listu *F. Matouška*
ze dne 3. IV. 1680: *V. Schulz*, *Korespondence jezuitů provincie české z let 1584—1770*, Hist. archiv 17, Praha 1900,
137 — za informaci děkuji *F. Fišerovi*). Mnoho novodobých zbraní a jiného materiálu se dostalo do řeky při růz.
válečných událostech, hlavně však v době II. svět. války; nejpověstnějším nálezem, objeveným krátce po válce,
byly bedny šampaňského vína, potopené i s autem litoměřického Gestapa o vánocích r. 1944.

event. též s opravami zdejšího gotického mostu. Žernovy od Žernosek, nalezené spolu se zbytky jakési přístavní hráze zase ukazují na existenci lodního transportu těchto výrobků v blíže neurčitelném období (srv. i přílohu IV).

IV. Závěr

Labské nálezy jsou objevovány skoro výhradně při bagrování řeky. Představují tedy soubor předmětů náhodně získaných, jehož složení navíc ovlivňuje celá řada faktorů objektivního i subjektivního rázu. Přesto však jejich rozbor a srovnání s nálezovou situací na jiných tocích naznačují, že ve složení říčních nálezů jižní části střední Evropy existuje určitá zákonitost. Jejím hlavním rysem je vysoké procento nálezů z mladší až pozdní doby bronzové, z doby popelnicových polí. Vypovídací hodnota říčních nálezů je trojího druhu. Jednak hovoří jako archeologické typy samy o sobě, jednak informují o úloze řeky jako spojovací a dopravní cesty i jako místa spojeného s určitými kultovními představami a praktikami. A konečně mohou též doplnit topografii osídlení toho kterého kraje, jímž řeka protéká. Jejich interpretace ovšem není ve většině případů jednoznačná. Ukázali jsme, že některé mohou být prostě jen svědectvím plavby či rybolovu, mnohé (což platí právě o nálezech z doby popelnicových polí) byly do řeky vhašovány nejspíše z důvodů kultovních.

Že Labe spojovalo Čechy se Saskem už od neolitu, svědčí četné nálezy kamenných nástrojů. V dalších obdobích kvantita nálezů silně kolísá, avšak vyvozovat z toho nějaké negativní závěry by nebylo myslím opodstatněné. Nejsme schopni určit, nakolik byly tyto styky zaměřeny obchodně a co by potom bylo jejich předmětem, i když kupř. obchod se solí je prameny doložen až od raného středověku a předpoklady jeho existence již od mladší doby bronzové a snad i ještě dříve jsou velmi odůvodněné. Porovnání nepatrného počtu pravěkých nálezů z tras krušnohorských stezek s hustotou nálezů labských na úseku Ústí-Pirna by mohlo vést s jistými výhradami k závěru, že dějištěm hlavní aktivity styků se Saskem bylo Labe, že Labe bylo tou nejfrekventovanější spojovací a obchodní cestou. Poukázali jsme však už výše také na četné obtíže labské plavby, i na její sezónnost. Nutno počítat s tím, že obě tyto okolnosti výhodnost říční dopravy omezovaly a zároveň byly důvodem, proč krušnohorské stezky nemohly nikdy ztratit svůj význam.

ČTYŘI PŘÍLOHY Z PRAVĚKU LITOMĚŘICKÉHO POLABÍ

I. PRAVĚKÉ NÁLEZY Z VRCHOLU RADOBYLU

(Otázka interpretace nálezů pravěké keramiky a bronzových depotů z kopců Českého středohoří.)

1. Radobyl (398 m n. m.), k. o. Litoměřice a Žalhostice.

Čedičový vrchol kuželovitého tvaru, vévodící celému litoměřickému Polabí, je od západu takřka z poloviny zničen kamenolomem. Na z., j. a v. straně přechází v příkré svahy, spadající až k Labi, na s. straně se napojuje úzkým, oblým hřbetem na zvlněnou náhorní pláň, táhnoucí se k vrchu Bídnicí. Na jv. straně je pod vrcholovým kuzelem menší suťové pole, na z. straně (pod kamenolomem) sesuvy.

Historické údaje. O názvu soudí *A. Profous*, že odvozen od osobního jména přidáním přivlast. přípony -jъ, tj. Radobylův (vrch).⁹⁹ V hist. zprávách se s ním setkáváme prvně až v r. 1359. Vrch, až do té doby v královském majetku, daroval v tom roce Karel IV. městu Litoměřicům s přáním, aby na něm i na přilehlých stránkách byly založeny vinice. Zřejmě tedy byl až dosud pustý. Zajímalo by nás, jak vysoko vinice sahaly, tj. kam až jimi byl porušen původní terén. K tomu se vztahuje pouze údaj z r. 1531, hovořící o sesuvech půdy s vinicemi a lesem na s. a z.

99. *A. Profous*, Místní jména v Čechách III, Praha 1951, 523.

Obr. 27. Nahoře: jižní okraj Středohoří mezi Lovosicemi a Třebenicemi; první vrch zprava v přední linii kopců — Bořeň, druhý zprava Ovčín (foto L. Drahoš). Uprostřed: Házmburk od západu, vpravo obec Klapý. Dole: vrch Plešivec, vpravo hrad a obec Kamýk, uprostřed, nad obcí, malé návrší „am Lasken“, kde nalezen bronz. depot.

straně. *J. Lippert* v komentáři této události soudí, že porost sahal poměrně vysoko.¹⁰⁰ Přesto však nelze předpokládat, že by byl obděláván i vrcholový kužel. Proti tomu svědčí jak terénní poměry, tak i situace zachycená na podrobné katastrální mapě Litoměřic z r. 1762, instalované dnes v muzeu. Na té je vinicemi pokryta jen plocha jv. kvadrantu kopce, zatímco ostatní strany jsou neobdělané. Horní hranice vinic je tu asi 150 m od kříže na vrcholu (měřeno v kolmém průmětu, skutečná vzdálenost od vrcholu k nim měřená po svahu je ovšem větší).

Archeologické nálezy.

Ze starší doby jsou v litoměřickém muzeu tyto nálezy a informace:

a) Koncem sedmdesátých let minulého století nalezeny při stavbě cesty na vrchol:

1. Dva fragmenty miniaturního okřínku esovit. profilu, na těle orn.: pás šikmo šrafovaných trojúhelníků do sebe vsunutých; p. šedý, přešleš.; zach. v. 3,8 cm; inv. č. 9279. Obr. 26 : 2.
2. S. z výdutě většího okřínku s orn. shodnou s předchozím; p. pův. tuhovaný; inv. č. 9280. Obr. 26 : 6.
3. O. s. z okřínku (snad z téhož, jako předchozí): profil plynule esovitý, z orn. zachována jen dvojice horiz. linií, nad nimiž řádek šikmých čárek; p. tuhovaný; inv. č. 9281. Obr. 26 : 1.
4. Odštěpek z oblé plochy jakéhosi mazanického předmětu s vyhlaz. povrchem; inv. č. 9282.

Lit.: *H. Ankert*, Mitt. Ex. Cl. XXVI 1903, 370; *J. Kern*, Materialien II, Nr. 84.

b) V poznámkách *J. Kerna* z r. 1913 jsou dva záznamy. Prvý zní: „Bei der Grundgrabung zum Bau der steinerne Schutzhütte auf der S-Seite (unter dem Gipfel) fand man slav. Scherben mit den bekannten Ornamenten, die *H. Ankert* besitzt.“ Jde o přístřešek těsně pod vrcholem jen několik metrů jv. od železného kříže. V *Ankertově* sb. je střep s označením „Radebeule 1905“, zřejmě totožný s tímto nálezem:

5. S. z plecí pozdněhradištní hrnc. nádoby, orn. 2 horiz. rýhami a volnou vlnovkou mezi nimi; p. šedočer., hlaz.; inv. č. 9283. Obr. 26 : 16.

Druhý Kernův záznam z r. 1913: „Ich fand am ... November, als ich mit *H. Ankert* den Berg bestiegt, im Erdreich des eben neu hergerichteten Weges unterm Gipfel (N-Seite) einen Steinzeitscherb.“ (Nezjištěno).

Lit.: *J. Kern*, Materialien I, Nr. 58—9.

c) Ve sb. *J. Kerna* je soubor zlomků keramiky, získaný někdy před r. 1945, s údajem: „Radebeule, Gipfel. SW-Seite unterhalb des Kreuzes. Schwache Verwitterungsdecke. Fundtiefe 15 bis 30 cm. Steinbruchrand. Kleine Scherben zerstreut auch oberflächlich. Scheint Gräberfeld zu sein!?“:

6. S. ze spodku prohnutého kónic. hrdla, přecházejícího oblým lomem v široce kónic. spodek (z dvojkónic. nádoby?), přepálený; p. šedý, inv. č. 9268. Obr. 26 : 11.
7. S. z dol. části kónic. hrdla schůdkovitě odsazeného od plecí; p. hnědavý, stopy leštění; inv. č. 9269. Obr. 26 : 7.
8. S. z hor. části zásobnic. nádoby válc. či lehce kónic. tvaru s horiz. plast. páskou mělce řubkovanou; p. hnědavě šedý, hlaz.; inv. č. 9270. Obr. 26 : 14.
9. S. z kónic. hrdla, p. fialově hnědý; inv. č. 9271.
10. S. se spod. kořenem pásk. ucha, inv. č. 9272. Obr. 26 : 12.
- 11.—16. 6 s. nevýrazných z růz. silnostěnných nádob; inv. č. 9273—8.

d) Podrobný průzkum spojený se zaměřením nálezů na profilu lomu proveden 5. VI. 1968. Zlomky pravěké keramiky zjištěny hlavně na příkrém jižním svahu, kde je profil odkryt v celé délce; západní svah je téměř v celé délce zarostlý, či nepřístupný.

Jižní svah. Bod 0 stanoven v místě, kde profil lomu protíná linie vrchol — Lovoš; leží ve vzdál. 37,50 m od vrcholové kóty. Odtud k jihu sbíhá nepravidelně zvlněný okraj lomu a v mírném oblouku se stáčí k západu. Měřeno po ose (kolmé na záměrnou linii) od bodu 0 na jih, pak úsek 0—16 m je bez nálezů, 16—23 m slabý výskyt, 23—40 početný výskyt, 40—50 a níže slabý až sporadický výskyt. Střepy, převahou drobné, atypické, se nacházejí roztroušeny přímo v povrchové vrstvě, resp. drnu, kryjícím čedičovou skálu vrcholového kužele. Na samém vrcholu vy-

100. *J. Lippert*, Geschichte der Stadt Leitmeritz, Praha 1871, 310: „Der obere Theil des Bergkegels ist ziemlich kahl und unwirthlich. Noch bis zum Jahre 1531 reichte die Vegetation, Weinberge und darüber Wald auf der westlichen und nördlichen Seite ziemlich hoch hinauf. Da begannen sich aber Wald und Weinberge im Frühjahr des genannten Jahres wunderbar zu bewegen, senkten sich und glitten stückweise gegen das nordwestliche Thal hinab. Einzelne Abrutschungen wiederholten sich von April bis Mitte Mai.“

Obr. 28. Vrch Liščin mezi Maškovicemi a Myšticemi. Nahoře: pohled od jv., vpředu obec Maškovice, v pozadí kopce Panna, Kalich a Lityš. Dole: pohled od jihu.

stupuje skála na povrch, jen zčásti je překryta několikacentimetrovou vrstvičkou humosní hlíny. Níže po jižním svahu povrchová vrstva zesiluje. Profil ve středním úseku naleziště (kolem 30 m): 0—22 cm hnědočerná drodivá hlína (černozem), slaběji promíšená kameny; 20—40 cm dte silně promíšená kameny; 40—60 cm místy už skála, místy mezi černozemí a skálou vrstva běložlutavé vápnité hlíny (spraše?). Z profilu sebrán větší počet střepů:

17. O. s. z lehce prohnutého hrdla s ven ovaleným okrajem; p. hnědošedý, otřelý; inv. č. 9244. Obr. 26 : 3.
18. O. s. mísy s lehce zataženým okrajem; p. sv. okrový, otřelý; inv. č. 9245. Obr. 26 : 5.
19. O. s. z kónického hrdla (okřínu ?), k okraji zesílený; p. hnědavý, přešestěný; inv. č. 9246. Obr. 26 : 4.
20. O. s. zásobnic. nádoby silnostěnné, okraj krátce rozevřený; p. otřelý; inv. č. 9247. Obr. 26 : 9.
21. O. s. mísy prosté s okrajem rovně seříznutým; p. přešestě.; inv. č. 9248. Obr. 26 : 10.
- 22.—25. 4 o. s. drobné, nevýrazné; inv. č. 9249.
26. 2 s. z prohnutého hrdla; p. cihlový, hlaz.; inv. č. 9250—1.
27. S. plochý, p. vně i zevnitř béžový, na vnitř. straně navíc stopy hnědočervené barvy; inv. č. 9252.
28. S. z ostře lomené výdutě dvojkónické nádoby; p. cihlově hnědý, hlaz.; inv. č. 9253. Obr. 26 : 13.
29. S. ze spodku prohnutého hrdla a oblých plecí, p. šedý až černý, přešestě.; inv. č. 9254. Obr. 26 : 8.
30. Fragment ze 3 s. a další 3 s. z polokul. spodku nádoby, dno odsazené, ploché; p. šedý, drsný; inv. č. 9255.
31. S. z části plochého dna a nízkého přídnlí; inv. č. 9256.
- 32.—34. 3 s. z růz. nádob s horiz. plast. lištou, na č. 9259 pod lištou sl. znatelné vodorovné prstování; p. hnědočer., hlaz.; inv. č. 9257—9. Obr. 26 : 15, 17.
- 35.—38. 4 s. z růz. zásobnic s p. blátivým, prstovaným; inv. č. 9260—3. Obr. 26 : 18.
39. 37 s. nevýrazných, vesměs z nádob větších rozměrů, stř.-až silnostěnných; inv. č. 9264.
40. 25 střípků drobných, tenko-až středostěnných; inv. č. 9265.
41. Sáček valounů mazanice nepravidel. tvaru, na některých otisky tenkých větví; inv. č. 9266.

Západní svah. Zde bylo možno prohlédnout pouze 5 m dlouhý úsek odkrytého profilu asi 15 m sz. od bodu 0 a další asi dvoumetrový úsek blíže bodu 0. Profil byl v obou místech shodný: 10 až 15 cm mocná vrstva černozemě promíšené kameny a pod ní skála. Také zde sebrány střepy:

42. 16 pravěkých střepů nevýrazných, drobných až středně velkých, hnědavě až červeně vypálených; inv. č. 9267.

Datování a interpretace

Datování je možné jen u části nálezů. Celkově se střepový materiál svou strukturou jeví jako výhradně pravěký, s výjimkou 1 střepu pozdně hradištního (obr. 26 : 16), nalezeného na již. svahu. Z pravěkých střepů jsou zlomky a část okřínku (obr. 26 : 1, 2, 6) mladolužické, další výraznější střepy (obr. 26 : 3—5, 9—15, 17, 18) mají ráz obecně mladobronzový. Střepy obr. 26 : 7, 8 by svou profilací mohly být halštatské a střep č. 27 se stopami hnědočervené barvy na vnitřní straně je mlado- až pozdně halštatský (bylanský — cítolibský ?).

Nálezové okolnosti udávají, že zlomky keramiky se nacházejí na j., jz., z. a s. straně vrcholového kužele, prakticky těsně pod vrcholem kopce. Ráz terénu (ostrý, bezvodý vrchol nezpůsobitelný pro osídlení, těžko schůdný a vystavený nepříznivým počasím) vylučuje, že by zde mohlo jít o pozůstatky vyšinného sídliště. Také možnost, že by se mohlo jednat o zcela rozpadlé zbytky žárových hrobů není pravděpodobná: humosní vrstva na skále je příliš slabá, než aby se do ní daly zahloubit hrobové jámy či navršit z ní mohylky. Proti mluví i nepravidelné rozptýlení střepů — většinou drobných až středně velkých — v povrchové vrstvě (s výjimkou mladolužických osudíček se zdá, že střepy pocházejí převahou z nádob středních až velkých rozměrů) a četné zlomky i větší valouny mazanice. Celkově se tato lokalita svou strmostí, půdními poměry i odlehlostí a obtížnou přístupností podstatně odlišuje od poloh lužických a knovízských žárových pohřebišť situovaných na výšinách (jako kupř. Ústí-Střekov, „Angelberg“, či Rochov, „Na vinici“, či Brocno, „Hořice“).

Za této situace, kdy s obvyklými způsoby interpretace nevystačíme, jsme oprávněni uvažovat o výkladu neprofánním, i když neobvyklém a navíc těžko prokazatelném. Předpokládali bychom, že by nálezy z vrcholu Radobýlu mohly souviset s určitými náboženskými představami, vázanými na tuto horu — jednu z nejvýraznějších hor Českého středohoří. S takovými představami by nepochybně byly spojovány i obětní obřady a množství zlomků keramiky, kterými je vrcholový kužel (hlavně pak jeho jižní strana) doslova poset, by bylo možno spojovat s obvyklým ceremoniálem — rituálním rozbíjením nádob, v nichž obětní jídla a nápoje byly přinášeny na místo obřadů.¹⁰¹ Zatím nečetný a navíc ani ne příliš výrazný střepový materiál by datoval funkci zdejšího kultovního místa do pozdní doby bronzové a starší doby železné. Otázka, zda tato tradice se neudržela dále, event. až do raného středověku, je otevřená: nálezy z tohoto období prakticky chybí (1 střep je až pozdněhradištní) a pouze samotný název hory, vzdáleně upomínající na Radegasta Slovanů Polabských by mohl naznačovat souvislost s nějakým místním slovanským božstvem.

2. Problém interpretace pravěkých nálezů z kopců Českého středohoří

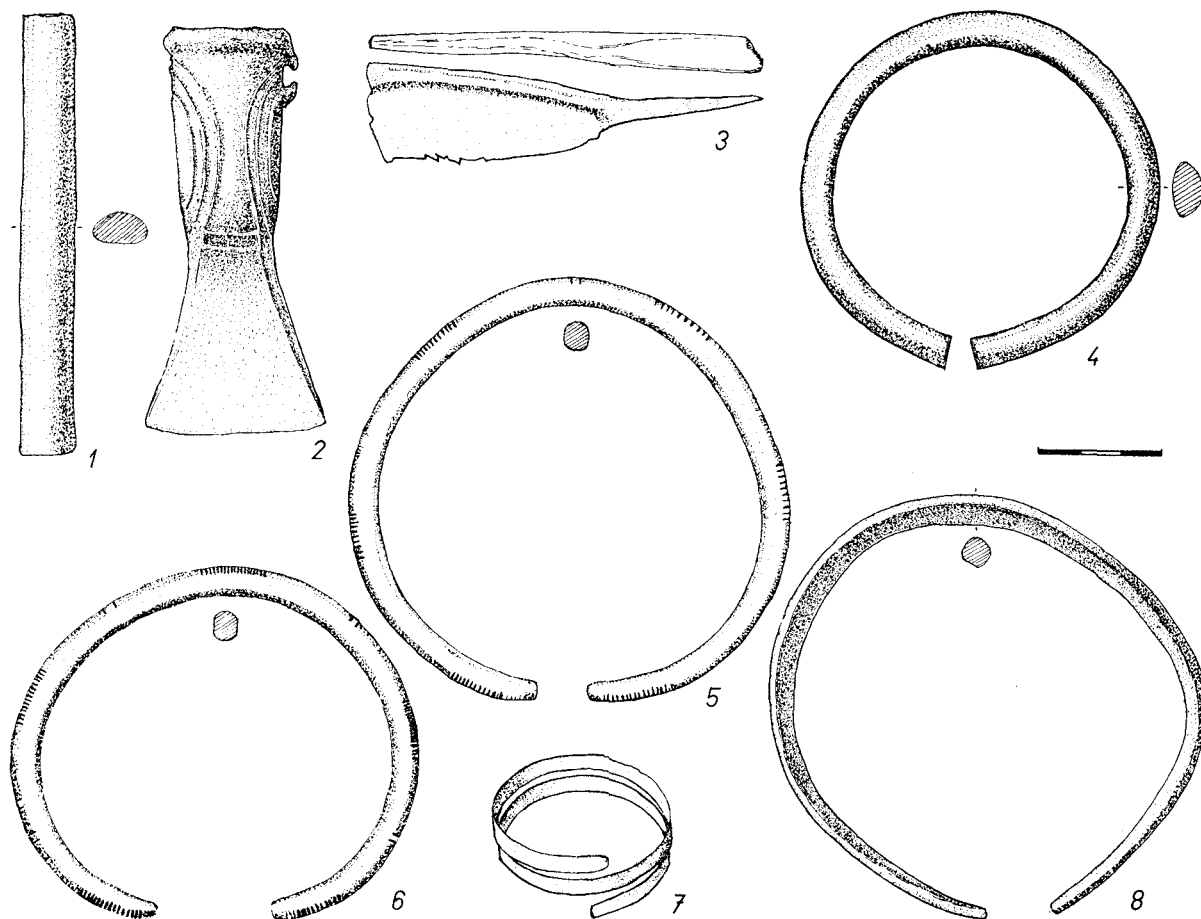
Výše popsaná nálezová situace na Radobýlu a její výklad nás přivádějí k jiné příbuzné otázce: k problému interpretace nálezů z dalších podobných lokalit na úpatích, svazích, či vrcholech hor a kopců. Nutno předeslat, že osídlení (opevněná i neopevněná) a pohřebiště situovaná na vyvýšených místech a kopcích samozřejmě existují, jde však o polohy s vhodnými terénními i půdními podmínkami. Jsou ale případy, které se takto z různých příčin interpretovat nedají, a právě na několik takových lokalit z litoměřického Středohoří bych zde chtěl ukázat. Jde v podstatě o dvě kategorie nálezů: a) bronzové depoty a b) zlomky keramiky z poloh, které jsou (podobně jako vrchol Radobýlu) vysloveně nevhodné k osídlení i k zakládání pohřebišť.

a) Bronzové depoty

Při hodnocení depotů se často zaměňuje klasifikace, prováděná na základě jejich složení, s výkladem jejich uložení do země. Hovoří se zpravidla jedním dechem o depotech kovolitců, obchod-

101. K rituálnímu rozbíjení keramiky srv. A. Rybová - B. Soudský, Libenice, keltská svatyně ve středních Čechách, Praha 1962, 262.

níků, pokladech výše postavených jedinců, depotech ukrytých na sídlišťích a depotech votivních, aniž by bylo řečeno, že se vlastně směšují dvě věci odlišného významu a dosahu. Určitou možnost řešení tohoto problému jsme našli na Litoměřicku. Při přesné lokalizaci v terénu tu pozorujeme, že místa, na kterých byly depoty ukládány, mají zčásti zcela specifický ráz, přičemž klasifikace takových depotů podle jejich složení je různá. Pro ucelenou představu musíme vyjít nejprve z celkového přehledu všech bronzových depotů z českého dolního Polabí od starší doby bronzové,

Obr. 29. Vrch Liščin mezi Maškovicemi a Myšticemi. 1—4. bronzы z depotu objeveného v r. 1853 na Haringově poli na jv. úpatí vrchu; 5—8. bronzы ze záp. strany vrchu.

až po starší dobu železnou. V následujícím soupisu, doplněném některými novými údaji, je v soulahu se zeměměřením tohoto příspěvku položen hlavní důraz na nálezové prostředí:

1. *Cítov* (o. Mělník) Dat.: mladší d. bronz.
Bez nálezových okolností: 6 náramků.¹⁰²
2. *Čeřeniště* (o. Ústí n. Lab.) Dat.: ?
H. Ankert uvádí: „Prof. Weiser theilt mir gesprechensweise mit, dass man 1896 od. 97 in Tschersing einen grossen Broncedepotfund machte, welchen der damalige Leitmeritzer Gendarmerierittmeister Rieslinger erwarb.“¹⁰³
3. *Dubičná* (o. Litoměřice) Dat.: starší d. železná
Úpatí Dubí hory.
„Anlässlich der Abdeckung der Basaltlager . . . im Zuge der Localbahn Teplitz-Reichenberg, wurde im J. 1900 in km 66.17600 ein Depotfund von Bronzen gemacht. Die Fundumstände deuten darauf hin, dass dieses Depot in einem Spalt untergebracht war, welcher zunächst zugedeckt wurde, später aber verrollte.“ Místem nálezu je tedy zářez tratě do skalního podloží asi 200 m jv. od žel. zastávky Dubičná (srv. kilometráž tratě na mapě 1 : 10000)

102. *H. Richlý*, Die Bronzezeit in Böhmen, Wien 1894, 69—70.

103. *H. Ankert*, Fundchronik (rkp. v litoměřic. muzeu), 16.

Terénní situace: svah na jižním úpatí Dubí hory (463 m), výrazného vrchu mezi Úštěkem a Kravařemi. Depot sestával z 1 tordovaného nákrčníku, 7 náramků a 1 faléry.¹⁰⁴

4. *Kamýk* (o. Litoměřice)

Dat.: st. stupeň pozdní d. bronzové

Úpatí Plešivce.

Severně od obce, na svahu jz. úpatí hory Plešivce (509 m), asi 500 m jz. od kaple sv. Jana je malé skalnaté návrší, zvané „Lasken“, či „am Lasken“. Na jeho již. straně (parc. č. 1694) je „ein Wasserriss zwischen dem nächsten Abfallhügel“. V této proláklíně nalezeny při mýcení někdy před r. 1898: 1 nákrčník a 1 náramek z ml. d. bronzové. V březnu 1898 nal. zde „beim Wegnehmen von Basalten, welche zum Wegbau verwendet wurden, zwischen dem Gerölle verschlachtet, etwa 50 cm tief“ depot: v bronz. koflíku složeno 6 náramků, falérka, 24 knoflíků, 20 kroužků a 6 spirálek.¹⁰⁵ Obr. 27 : 3.

5. *Klapý* (o. Litoměřice)

Dat.: starší až pozdní d. bronzová

Vrch Házmburk (418 m).

Na svazích a úpatí nalezen větší počet kamenných nástrojů, na některých místech i střepy. Zatím co nálezy sídlištního charakteru (střepy) pocházejí z j. a jz. úpatí, jsou kam. nástroje a bronzové předměty a depoty též z různých stran úbočí i ze svahů vrchu a souvisejí s místním osídlením zřejmě jen zčásti. Bronzové předměty a depoty jsou odtud tyto: a) Na strmém svahu nad dvorem Podhorou, těsně nad cestou vedoucí z Klapého na hrad objeven v r. 1938 při kopání sesuté hlíny depot z konce starší d. bronzové: 5 seker a 2 náramky. — b) Ze starší d. bronzové porůznu na vrchu nalezeny: hřívna, náramek, šídlo a 2 spirál. náramky (ty mohou být i mladší). — c) Ze střední d. bronzové zde opět porůznu nal.: 6 jehlic, 3 náramky a 4 sekery. — d) Z mladší až pozdní d. bronzové odtud: 3 srpy stej. tvaru (zřejmě depot), 4 jehlice, 2 srpy, 1 oštěp a 1 sekera.¹⁰⁶ Obr. 27 : 2.

6. *Kundratice* (o. Litoměřice)

Dat.: st. stupeň pozdní d. bronzové

Bez nálezových okolností.

Obec leží v hlubokém údolí sevřeném mezi třemi vrchy: Varhoštěm (640 m), Homolkou (608 m) a Holým vrchem (574 m). K depotu, sestávajícímu z celých předmětů i zlomků,¹⁰⁷ zjištěna jen tato poznámka: „Am 22. Jänner (rok ?) kauft Koblenz (= starožitník) von einem Kundratitzer einen beim Baumausgraben gefundenen Depot, 35 Stück, und verkaufte ihn durch Vermittlung Ankerts an die Stadt um 200 K.“

7. *Lhotka n. Lab.* (o. Litoměřice)

Dat.: starší d. bronzová

Schwarzenberská cihelna.

Na ploše sídliště únětické kultury nalezen bez bližších údajů depot: v nádobce (osudí, v. 12,5 cm) uloženy 3 jehlice, 6 náramků, bronz. valounek, kroužek a náhrdelník složený z 1 tutulu a 577 bronz. perel.¹⁰⁸

8. *Liběchov* (o. Mělník)

Dat.: st. stupeň pozdní d. bronzové

Bez nálezových údajů.

V osadě Boží Voda nalezeny bez bližších údajů — snad depot: svitek zlatého drátu, bronz. sekera a kroužek.¹⁰⁹

9. *Libkovičky* (o. Litoměřice)

Dat.: st. stupeň pozdní d. bronzové

Hostašova zahrada.

V r. 1889 nal. při odkopávání hlíny na Hostašově zahradě, kde i četné sídlištní stopy (střepy, zvířecí kosti), depot: v okřínu vložen bronz. koflík, 2 velké puklice a 5 malých a na 500 knoflíčků.¹¹⁰

10. *Libochovany* (o. Litoměřice)

Dat.: asi ml. - pozd. d. bronzová

Vrch Deblík (456 m).

Na již. svahu Deblíku, v blízkosti polohy „Pecník“ nechal jeden Berlínčan lámat kámen. Přitom nal. „unter schwarzer Erde und Steingerölle Urnenscherben und zwei Bronzesicheln nebst anderen Bronzebruchstücken“ a věnoval je patrně berlínskému museu.¹¹¹ Poloha Pecník se starým lomem je na prudkém svahu uasi 1/2 km jz. od vrcholu hory a asi 1/2 km s. od libochovanského sídliště a pohřebiště (srv. přílohu III).

11. *Libochovice* — okolí (o. Litoměřice)

Dat.: střední d. bronzová

Bez nálezových údajů.

Patrně depot: 3 bronz. sekeromlaty křtěnovského typu.¹¹²

104. R. v. Weinzierl, Der Bronze-Depotfund von Nieder-Eicht, Mitt. Ex. Cl. XXIV 1901, 144—5; O. Kytlicová, Hromadné nálezy II, 19, t. 235.

105. R. v. Weinzierl, Fundprotocolle (rkp. v teplickém muzeu) III, 147; týž, TBT 1904—5, 37; J. Böhm, Základy (srv. pozn. 6), 123, obr. 55; O. Kytlicová l.c. II, 53.

106. M. Zápotocký, Praveké nálezy z vrchu Házmburku u Klapého, AR XV 1963, 432—446.

107. E. Plesl, Lužická kultura, 112, t. LVI—LVIII; O. Kytlicová l.c. II, 62.

108. Mus. Litoměřice inv. č. 9017—28 (nepublikováno).

109. Pam. arch. XIV 1888, 473 a XVII 1896, 665; O. Kytlicová l.c. II, 71.

110. Pam. arch. XIV 1888, 663 a XV 1890—92, 779; O. Kytlicová l.c. II, 72.

111. J. Haudek, Mitt. Ex. Cl. XXII 1899, 381 (podle zprávy uč. Rollmanna z Libochovan).

112. L. Hájek, Pam. arch. XLIII 1950, 97—8.

12. *Libotenice* (o. Litoměřice) Dat.: mladší d. bronzová
Zahrada u domu p. Helcla čp. 4.
Depot sestávající ze 4 srpů (srv. popis v příloze II). Z území obce, hl. z jejího již. okraje, jsou známy též sídlištní nálezy mladobronzové — jde tedy s velkou pravděpodobností o depot uložený na sídlišti.

13. *Litoměřice* — okolí Dat.: střední d. bronzová
Bez bližších údajů.
Pravděpodobně depot: 5 bronz. žeber.¹¹³

14. *Lukavec* (o. Litoměřice) Dat.: starší d. bronzová
Návrsí „Hora“.
V poloze „Hora“ j. od obce, při okraji vysokého terasového stupně krytého zčásti šterkopísky risského stáří vyoraný depot: v zásobnic. nádobě v. 45 cm uloženo asi 72 bronz. hřiven. Podle zachovaných údajů leží pole, na němž byl depot vyoran, kdysi u dnešní kóty 176,4 m (srv. mapu 1 : 10000 — dříve u této kóty kříž).¹¹⁴

14a. *Dto.* Dat.: mladší d. bronzová?
Ve vápencovém lomu j. od obce (jde patrně o starý lom, zapuštěný do úbočí téže vysoké terasy, která uvedena výše, asi 1/2 km j. od kóty 176,4 m) byl podle *R. v. Weinzierla* „vor vielen Jahren ein kleiner Depotfund gemacht, der, so viel ich eruieren konnte, in Broncesicheln, Kelten und Anderen bestanden haben soll. Ebenso war eine kurze, bronzene Kette dabei. Der wichtige Fund ist verschollen.“¹¹⁵

15. *Lysec* (o. Teplice) Dat.: st. stupeň pozdní d. bronzové
Bez přesnější lokalizace.
R. 1884 nal. pod skalním převisem čtyřúhelníkovitý otvor v kamení, krytý kam. deskou, pod níž depot: 1 celý a 2 zlomky tordovaných nákrčníků, náramek, srp, 6 zlomků nánožníků a jehlice (?).¹¹⁶

16. *Malé Žernoseky* (o. Litoměřice) Dat.: starší d. bronzová
Labský okraj náhorní plošiny pod vrchem Dobrý.
V kamenolomu *H. Madera*, založeném na ploše starých porfyrových lomů (srv. přílohu IV) nalezen v r. 1907 depot: 3 bronz. dýky.¹¹⁷

17. *Maškovice - Mystice* (o. Litoměřice) Dat.: st. stupeň pozdní d. bronzové a neurčeno
Vrch Liščin (Zlatý vrch, Goldberg, 433 m).

a) Depot ze st. stupně pozdní d. bronzové: v r. 1853 nal. na jv. úpatí vrchu na poli *J. Häringa* mísovitá nádoba, naplněná bronz. předměty i zlomky (sekerky, srpy, oštěp, náramky, zlomky spon, meče a d.). Depot, uložený v Nár. museu, byl zčásti publikován *H. Richlým*.¹¹⁸ U *F. Hantschela* nacházíme ještě doplňující údaj: „Von dem Häringischen Felde stammen auch 4 Fundstücke in der Privatslg. des ehemaligen Pitschkowitzers Oberlehrers J. Haudek in Leitmeritz, welche derselbe zu Beginn des Jahres 1891 erworben hat.“ Následuje výčet a odkaz na Haudekův dopis, podle kterého už u Häringů nezůstaly žádné nálezy. Popsané předměty jsou totožné se 4 bronz. uloženími v lit. museu se shod. údajem: „örtl. Abhang des Goldberges“ a příslušejícími tedy ještě k depotu:

1. Bronz. sekerka s tulejkou a ouškem. Okraj zesílený, ouško protržené, tělo orn. na každé straně 3 a 3 oblouk. žebry; tenké, rozevřené ostří odsazeno od těla 2 stupínky; p. zelenavě pat., d. 9,8 cm. Obr. 29 : 2.
2. Bronz. náramek kruhový, otevřený, z masivní tyčinky D-profilu; p. tm. zeleně leskle pat., $\varnothing$ 8,7 × 8,65 cm. Obr. 29 : 4.
3. Bronz. tyčinka — narovnaný náramek: D-profil, 1 konec rovně ukončený, druhý se starým lomem; p. tm. zeleně leskle pat., zach. d. 10,9 cm. Obr. 29 : 1.

113. *H. Preidel*, *Sudeta I* 1925, 196—7; *L. Hájek*, *Pam. arch.* XLV 1954, 148—9.

114. Lukavecký depot uvedl v literatuře prvně *V. Moucha* (Nálezy únětické kultury na Lovosicku, *Fontes arch.* 4, Praha 1961, 52—3) s náleзовým údajem litoměřického inventáře: „Beim alten Kreuz, beim Ackern eines Feldes südlich des Dorfes.“ Přesnější údaj však zachován v rkp. zprávě *H. Ankerta* (Bronzedeptofund von Lukawetz, v mus. Lit.): „Im August 1914 fand man nächst Lukawetz beim Ackern eines dem Herrn Karl Weinlich gehörigen, auf dem sogenannten „Berge“ (Russenweg) gelegenen Ackers, den er erst 1914 gekauft und der früher nie tief beackert worden war, ein Gefäß mit 72 grossen . . . Halsringen . . . Die Urne, die ungefähr 30 cm tief stand, wurde beim Ackern zertrümmert, die Ringen kamen im versch. Besitz. Mir gelang es 7 ganze Ringe und die Bruchstücke zweier solcher mit alter Bruchfläche zu erwerben.“ (Následuje popis hřiven.) Stejně píše i majitel pole *K. Weinlich* v dopise *H. Ankertovi* ze dne 25. I. 1915: „Die Ringe haben wir in einer Urne gefunden, die Urne haben wir ganz zerackert. Es waren 72 Stück, 2 Stücke habe ich noch, sie lagen zirka 10 Zoll unter der Erde. Das Feld hab ich erst 1914 gekauft, vor mir hatte es ein Kuh-Bauer, der hatt so tief nicht geackert. Gefunden haben wir sie auf den sog. Berge (Russenweg). — „Russenweg“ se nazývala polní cesta vedoucí od kříže k Sulejovicům.

115. *R. v. Weinzierl*, *Mitt. Ex. Cl. XVIII* 1895, 148.

116. *R. v. Weinzierl*, *TBT* 1899, 23; *O. Kytlicová* l.c. II, 74, t. 158 B.

117. *Srv. pozn. č.* 165.

118. *F. Beneš*, *Pam. arch.* IV 1860, 46; *H. Richlý* l.c., 104—7, t. XIX—XXI; *F. Hantschel*, *Fundchronik*, 48 n.; *J. Haudek*, *Mitt. Ex. Cl. XIV* 1891, 369; *O. Kytlicová* l.c. II, 83—5, t. 169—173.

4. Zlomek bronz. nože. Řap dlátkovitě zploštělý a část břitu s mírně obloukovitým hřbetem oboustranně zesíleným; p. tmavozeleně leskle pat., zach. d. 9,6 cm. Obr. 29 : 3.

b) Na severní straně vrchu, nedaleko „Goldgrube“ nal. hajný *W. Lehmann* v r. 1884 při vykopávání lišek depot (?): 3 spirály, trojbrítou šipku a přezku se zbytky řemene; ztraceno.¹¹⁹

c) Na záp. straně vrchu nal. opět hajný *Lehmann* „unter Basalt-Steinplatten bei der Anlage junger Waldculturen am 26. III. 1891 u. am 22. III. 1893“ bronz, které předal nadlesnímu *Hakerovi*. Část jich měla být poslána na správu císařských statků v Praze, jiná část se dostala do sb. *J. Haudeka*; ten uvádí, že v nálezů byly: srp d. 25 cm, 6 náramků — z nich některé zdob. na vnější straně skupinami rýžek, a 8 či 9 spirál zčásti z tenkého drátu o $\varnothing$ 1,5 mm, zčásti ze silnějšího drátu, o $\varnothing$ 5 mm.¹²⁰ Z tohoto nálezů jsou dnes v litoměřickém muzeu s údajem „Westseite des Goldberges bei Pohorschau 1891“ 3 náramky a 1 spirálka:

1. Bronz. náramek oválný, otevřený, z tyčinky soudkovit. průřezu, orn. na vnější straně po obvodu skupinami hustě kladených čárkovitých rýžek v počtu: 12—10—12—2—10—10—15; p. tmavozeleně leskle pat., $\varnothing$ 10,7 × 10,3 cm. Obr. 29 : 5.

2. Dto, orn. skupinami rýh v počtu: 16—2—15—2—18—2—13—2—10; $\varnothing$ 9,9 × 8,7 cm. Obr. 29 : 6.

3. Dto nepravidelně ovál. tvaru, otevřený, z tyčinky nepravidelně čtverc. průřezu ke koncům zesílené, nezdob.; p. tmavozeleně leskle pat., $\varnothing$ 10,6 × 9,6 cm. Obr. 29 : 8.

4. Bronz. spirálovitý nárameček kruhovitý, z drátu D-průřezu s. 5 × 2 mm; zachov. jen 2 závity, ale podle recent. lomu bylo závitů pův. více; p. modravě zelená pat., $\varnothing$ 4,5—4,7 cm. Obr. 29 : 7.

d) Podle novinové zprávy ze dne 22. IV. 1936 „in einer Sandgrube am Goldberg wurden unlängst Steinbeile und Bronzegegenstände gefunden, die von einem Leitmeritzer Sammler erworben worden sein sollen.“¹²¹

Zprávy o nálezů bronzů na Liščině se tedy týkají celkem 3 až 4 poloh (jv. úpatí, s. a z. strana a poslední údaj není blíže lokalizovaný). Zajímavý je i místní název polohy „Goldgrube“ na s. straně kopce. K Liščinu — Zlatému vrchu se vztahují i ruz. pověsti, které ve shodě s jeho názvem vyprávějí o nálezů zlatých pokladů i o jejich hledání. Obr. 28. Srv. níže též zprávy o mikroexhalačních jevech.

18. *Radostice* (o. Litoměřice)
Vrch Ovčín (428 m).

Dat.: starší d. bronzová

V březnu 1934 nal. při lámání kamene na stavbu, ve hl. 85 cm pod dvěma plochými kameny depot — asi 200 bronz. hřiven a 6 spirál. náramků.¹²² Blíže lokalizace chybí, udává se pouze „na úpatí vrchu“. Ve skutečnosti, jak vyplývá z terénní situace, mohl být nález učiněn pouze na úpatí skalnatého vrcholového kužele, ne níže. Zda se tak stalo v malém, dnes opuštěném lomu na jv. straně, nebo při nějakém lámání menšího rozsahu, či při rozebírání volné sutě na ploše suťového pole na j.-jv. straně nelze už dnes zjistit. Obr. 27 : 1.

19. *Rýdč* (o. Ústí n. Lab.)
Vrch Rovný (529 m).

Dat.: mladší d. bronzová

Nálezový údaj říká pouze, že v r. 1886 byl v lese „Rovný“ mezi Rýdčem a Proboštovem při dobývání pařezů nalezen depot, sestávající ze zlomků bronz. předmětů o celk. váze 21,15 kg.¹²³ Ovšem tento les se nazývá podle vrchu, který celý kryje, přičemž dolní okraj lesa vcelku nepřekračuje úpatí vrchu. Z toho vyplývá, že depot byl uložen kdesi na tomto vrchu či na jeho úpatí.

20. *Ryjice* (o. Ústí n. Lab.)

Dat.: mladší d. bronzová

V r. 1903 u obce, položené v úzkém bočním údolí, vybíhající na s. od Labe, „in der Seesitzer Leine (Parz. 884/4), 20 m über dem Bache und 2 m tief im Steingeröll der östlichen Talwand“, nalezen depot: 11 bronz. náramků a brýlovitý závěšek.¹²⁴

21. *Soběnice* (o. Litoměřice)
Mlýnský vrch (522 m).

Dat.: starší d. bronzová

Severně od obce „skopával chasník malé návrší na poli k dolnímu mlýnu patřícímu u paty Mlýnského vrchu“ a objevil „v jílovité půdě množství bronzových věcí.“ Depot sestává z 28 seker, 2 náramků, 1 celé a 1 zlomku hřivny.¹²⁵ Obr. 30 : 2.

119. *J. Haudek*, Mitt. Ex. Cl. XVIII 1895, 282; *F. Hantschel*, Fundchronik, 18.

120. *F. Haudek*, Mitt. Ex. Cl. XIV 1891, 368—9; *F. Hantschel* l.c., 18.

121. Leitmeritzer Zeitung ze dne 22. IV. 1936.

122. *J. Vacek*, ČMSL VI 1934, 7; *J. Neustupný*, Pam. arch. XL 1934—5, 95—7; *V. Moucha* l.c., 55; *I. Pleinerová*, Pam. arch. LVII 1966, 356.

123. *J. Pudil*, Pam. arch. XIII 1884, 331; posledně *O. Kytlicová* l.c. II, 125.

124. *E. Simbriger*, Sudeta XII 1936, 13—4; *E. Plesl*, Lužická kultura, 128—9, t. 52.

125. *F. Beneš*, Pam. arch. IV 1860, 46; *H. Richlý* l.c., 134—5 (omylem zde píše o „poli Mlýnský vrch“); posledně *I. Pleinerová* l.c., 354.

22. *Stradonice* (o. Louny)

Dat.: střední d. bronzová

Les „Šebín“.

V lese „Šebíně“ nad obcí našli dělníci dne 22. V. 1940 pod pařezem depot: 18 celých a 2 zlomky bronz. žeber.¹²⁶ Označení kat. obce je však zřejmě chybné: les Šebín se táhne v pásu dlouhém 4,5 km mezi Stradonicemi a Poplzy, jeho záp. část nad Stradonicemi, kde depot byl nejspíše objeven, leží však na katastru buď Levous, nebo Horky.

23. *Sulejovice* (o. Litoměřice)

Dat.: mladší d. bronzová ?

Kdesi záp. od obce měla stávat cihelna, kde v letech 1840—45 byl nalezen depot bronz. srpů.¹²⁷

Obr. 30. Nahoře: Středohoří od Liščína; vlevo Litoměřice, uprostřed Radobýl a vpravo od něho Košťálov, táhlý vrch Jezerka, Sutomský vrch, Ovčín, Ostrý, pod ním Boreč, vpravo Lovoš. — Dole: vrch Sedlo a pod ním Mlýnský vrch, na jehož úbočí uprostřed obec Soběnice (foto K. Kubát).

24. *Těchlovice* (o. Děčín)

Dat.: ml. stupeň pozdní d. bronzové

Při rozšiřování žel. stanice — tj. na ploše poměrně úzké roviny táhnoucí se zde v š. asi $\frac{1}{3}$ km podél vých. břehu Labe — nalezen v r. 1881 ve hl. asi 60 cm depot: v nádobě asi 60 bronz. předmětů celých i zlomků.¹²⁸

25. *Trnoblany* (o. Litoměřice)

Dat.: ?

Úpatí a úbočí vrchu Sedla (725 m).

a) Na vých. úpatí hory ukázali *F. Benešovi* v r. 1860 „na polní stráni k severu úzké, drnem porostlé místo“ na kterém děvečka při sekání trávy, „když srpem zavádila o bronz. kroužek, který ze země čouhal“, našla depot: „dva bronz. šišáky s lícními šíny, jeden do druhého násilně vražený“, bronz. meč „krásně zachovalý, 1 loket dlouhý“ a mnoho „hladkých kroužků“. Předměty prodány a už nezjištěny.¹²⁹

126. *I. Borkovský*, ZPP V 1941, 33; *L. Hájek*, Pam arch. XLV 1954, 149; *I. Pleinerová* l.c., 380.

127. *R. v. Weinzierl*, Mitt. Ex. Cl. XVIII 1895, 148.

128. *J. Michel* l.c. (srv. pozn. č. 8), 37—40, Abb. 16; *C. Streit*, Sudeta X 1934, 24—5; *O. Kytlicová* l.c. II, 154.

129. *F. Beneš*, Pam. arch. IV 1860, 186.

b) „Také na vyšším úbočí Sedla, tam kde jeho čedičový vrchol příkře se kloní k lesu na jižní straně rostoucímu“ nalezena pod viklavým kamenem bronz. sekera („pěkný bronz. kelt“); ztracen.¹³⁰ Obr. 30 : 2.

26. *Velké Žernoseky* (o. Litoměřice)

Dat.: ml. stupeň pozdní d. bronzové; ml. d. bronzová

Kamenolomy jv. od obce.

a) V kamenolomu *Fr. Paríheho* (kat. č. 1157/I), na ploše osídlené mj. též v ml. a pozd. d. bronzové nalezen při výzkumu teplického musea v jedné z kulturních jam ve hl. 80 cm depot: 2 zlomky bronz. meče, 2 sekery a ovál. slitek.¹³¹

b) V některém z kamenolomů nal. i depot druhý: v nádobě vloženy 2 dlátka, sekera, srp, nůž, jehlice a náramky ve zlomcích, šídlo v kosť. rukojeti, drobné zlomky dalších předmětů a kousky bronzoviny.¹³²

27. *Žáluží* (o. Litoměřice)

Dat.: st. stupeň pozdní d. bronzové

Na dvorku domu čp. 30, asi 25 m od okraje rovné pláně labské terasy a patrně též v místech mladobronz. sídliště nal. v r. 1959 depot: v zásobnici vloženo 184 bronz. předmětů (koflíky, spona, tord. nákrčníky, náramky, kroužky, proužek, knoflíky).¹³³

Soupis zachycuje celkem 32 depotů z 27 katastrů: z nich 5 je starší doby bronzové, 1 z přechodu st.-střední doby bronzové, 3 ze střední a 19 z mladší-pozdní doby bronzové a 1 ze starší doby železné; zbývající 3 jsou blíže nedatovatelné. Ponecháme stranou otázky týkající se vlastní archeologické analýzy i klasifikace jednotlivých depotů podle složení a zaměříme se pouze na poznatky, které vyplývají z polohy nalezišť v terénu a z jejich vztahu k okolnímu prostředí.

Odečteme-li 8 případů, k nimž bližší nálezové údaje buď chybí, nebo jsou nedostatečné (č. 1, 2, 6, 8, 11, 13, 23, 24), zbývá 24 depotů. Z nich se opět vyděluje skupina 6 depotů, uložených bezpečně nebo s velkou pravděpodobností na sídlišti, nebo v jeho bezprostřední blízkosti (č. 7, 9, 12, 26a, 26b, 27); z mapy obr. 32 je patrné, že tyto depoty jsou vesměs z rovinné části kraje, většinou z osad ležících přímo na Labi. Datovány jsou 1 × do starší a 5 × do mladší až pozdní doby bronzové.

Pro zbývajících 18 depotů, tj. 56,2% všech depotů z českého dolního Polabí a plných 75% z oněch 24, které jsou blíže lokalisovatelné, je příznačný jeden rys: uloženi ve výšinné poloze. Z tohoto hlediska se dají rozdělit do dvou skupin:

1. Naleziště situovaná na svazích nebo úpatích vrchů a hor, většinou na j. ale též na s. či z. straně. Z 12 depotů této skupiny (č. 3, 4, 5a, d, 10, 17a—c, 18, 19, 21, 25) se datují 2 do starší, 1 do st./střední, 6 do mladší-pozd. doby bronzové, 1 do starší doby železné a 2 jsou nedatované. Vrchy, na nichž naleziště leží, jsou vesměs výraznými dominantami v panoramatu Středohoří: Dubí hora, Plešivec, Házmburk, Deblík, Liščín, Ovčín, Rovný, Mlýnský vrch a Sedlo. Mezi tyto lokality můžeme patrně zařadit i dva depoty ze skupiny oněch 8 případů bez nálezových údajů: Čerěníšťe a Kundratice; obě obce totiž leží v hlubokých, úzkých údolích mezi vrchy a je velmi pravděpodobné, že depoty tam byly nalezeny zase na úpatí či svahu některé z okolních hor. Depot č. 5d (Házmburk) by mohl souviset také s osídlením na svazích při úpatí vrchu, u depotu č. 10 (Deblík) je také řeč o nálezů střepů, ale ráz terénu činí možnost, že by i zde bylo běžné osídlení, nepravděpodobnou. Všechny ostatní pak jsou z poloh, kde stopy osídlení chybí a naopak jsou tu opět, jako už v případě Radobýlu, okolnosti svědčící proti běžnému způsobu interpretace: ráz terénu, odlehlost nalezišť a většinou i jejich poloha na samém okraji osídlené oblasti, u depotů z Kamýka, Maškovice-Myštic, Čerěníšťe a Kundratic navíc blízkost výskytu mikroexhalací.¹³⁴ Většina jich byla objevena v kamenitém terénu, v souvislosti s lámáním nebo odklizením kamene a mýcením či výsadbou lesa.

2. Naleziště na výšinách, při okraji vysokých terasových stupňů (č. 14a,b, 22 — Lukavec, Stradonice), na skalnatých nebo kamenitých návrších a svazích (č. 15, 16, 20 — Lysec, M. Žerno-

130. *F. Beneš* l.c. Z Trnobraň má být dále bronz. oštěp d. 21 cm, o kterém uvádí *G. Klepsch*, že nalezen „1860 auf dem Grunde des Landwirts Ringel Nr. 4 bei sog. Dorneiche, die natürlich längst nicht mehr steht“ a že se dostal do Nár. musea, kde omylem zařazen mezi bronz. z maškovického depotu (*G. Klepsch*, Von der Sonnenseite des Geltsch, 1932, 23 a obr.).

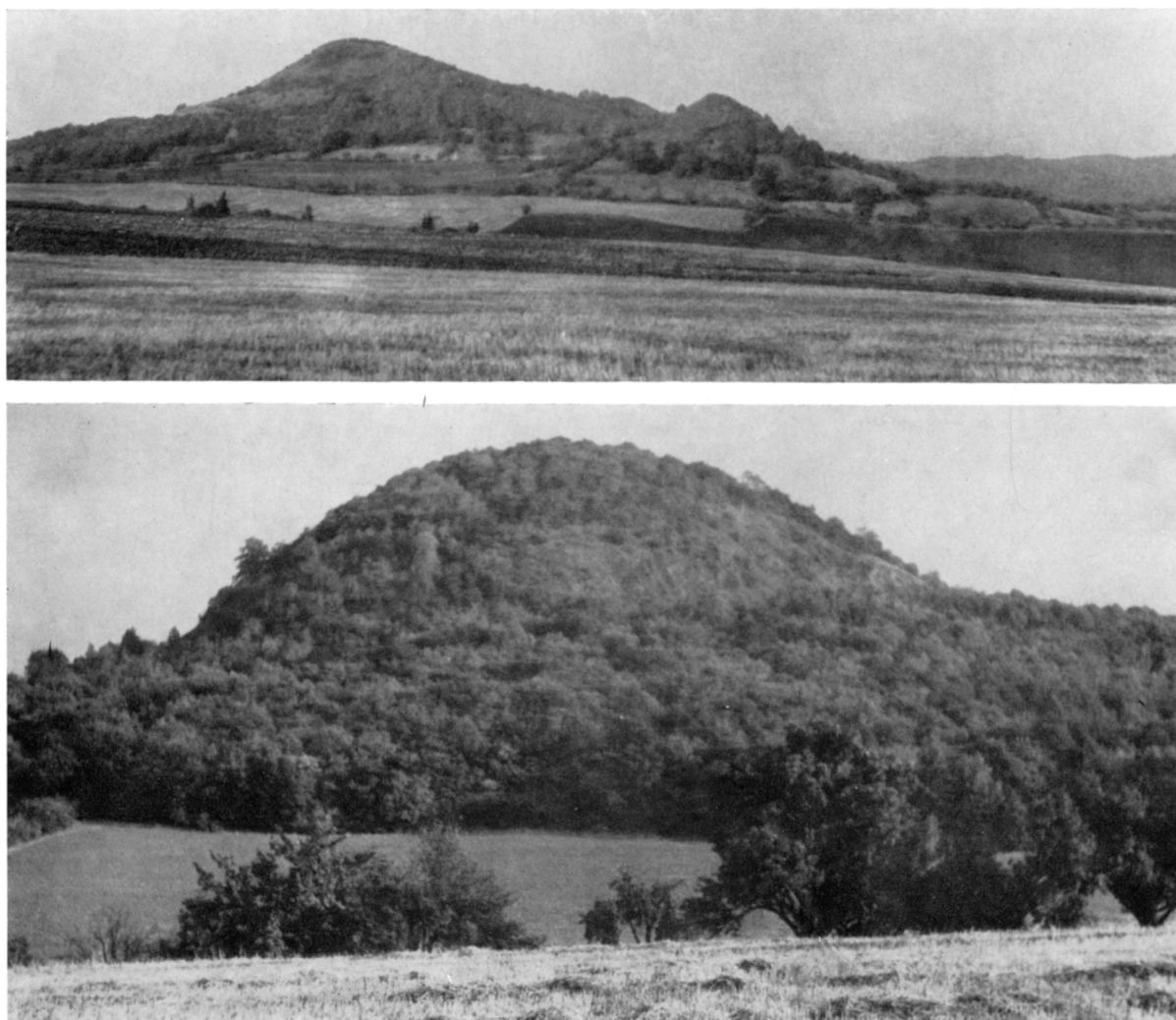
131. *J. Hrala*, Pam. arch. XLIX 1958, 413—4, obr. 1.

132. *R. v. Weinzierl*, Mitt. Ex. Cl. XVIII 1895, 144, pozn. 3, 149; *J. Böhm*, Základy, 104, obr. 44; *O. Kytlicová* l.c. II, 165.

133. *E. Neustupný*, Pam. arch. LVI 1965, 97—113.

134. Srv. pozn. č. 143.

seky, Ryjice). Ze šesti depotů této skupiny se datují 2 do starší, 1 do střední a 3 do ml.-pozdní doby bronzové. Také v těchto případech jde o polohy nevhodné už rázem terénu k osídlení a odlehlé. Depot z M. Žernosek byl skryt v kamenné suti porfyrových lomů, depot z Lysce pod skalním převisem v otvoru mezi kameny a depot z Ryjic 2 m hluboko v kamení, stradonický se našel v lese při tahání pařezů a druhý lukavecký v kamenolomu; pouze první lukavecký byl objeven při orbě.

Obr. 31. Nahoře: vrch Kamýk (uprostřed), za ním vlevo vrch Hradiště (pohled od jihu). — Dole: vrch Boreč (od severu).

Dříve než se pokusíme o interpretaci, ještě několik slov k problematice. Diskuse o významu bronz. depotů a jejich hodnocení je vedena prakticky od samých počátků archeologické vědy. Ukládání hromadných nálezů se zprvu, ještě v 1. pol. 19. století odůvodňovalo kultovními zvyklostmi, později, ke konci století převládá racionalistický výklad počítající s převahou motivů hospodářských a společenských.¹³⁵ V české literatuře zapůsobily v tomto směru silně názory, vyslovené již *L. Niederlem* a *J. Richlým*. Oba kladli důraz především na výklad depotů jako skladů potulných obchodníků-kovolitců, kteří „polehčovali si přirozeně obchod tím, že si schovávali na určitá místa část materiálu, buď zpracovaného, nebo nezpracovaného.“¹³⁶ Tento způsob výkladu

135. Kupř. *H.-J. Hundt*, Versuch zur Deutung der Depotfunde der nordischen jüngeren Bronzezeit unter besonderer Berücksichtigung Meckelnburg, *JbRGZM* 2 1955, 95 n.

136. *L. Niederle*, Lidstvo v době předhistorické, Praha 1893, 278; *H. Richlý* l.c., 18 n.

převažuje prakticky dodnes. Vývoj názorů na interpretaci středoevropských bronz. depotů sledovala podrobně *O. Kytlicová*, jejíž závěry o možnostech poznání motivace ukládání depotů do země jsou ve shodě s dosavadními poznatky skeptické.¹³⁷ V základě jsou tedy hájeny dva hlavní směry výkladu: votivní a hosp.-společenský. Prvý je uznáván především v severské oblasti, což vyplývá z tamní nálezové situace: převážná část depotů se zde nachází v rašeliništích a bažinách. Lidé je tedy ukládali s vědomím, že už nebudou vyzvednuty — buď jako oběti, nebo jako „poklady mrtvých“.¹³⁸ Druhý směr převládá, jak již bylo řečeno, ve středoevropské oblasti (i když ani zde nechybí zastánci votivního výkladu).¹³⁹ Důvodem je mj. i to, že velká část depotů zde obsahuje zlomky či předměty znehodnocené, polotovary, slitky nebo surovinu ve formě hřiven či žeber.

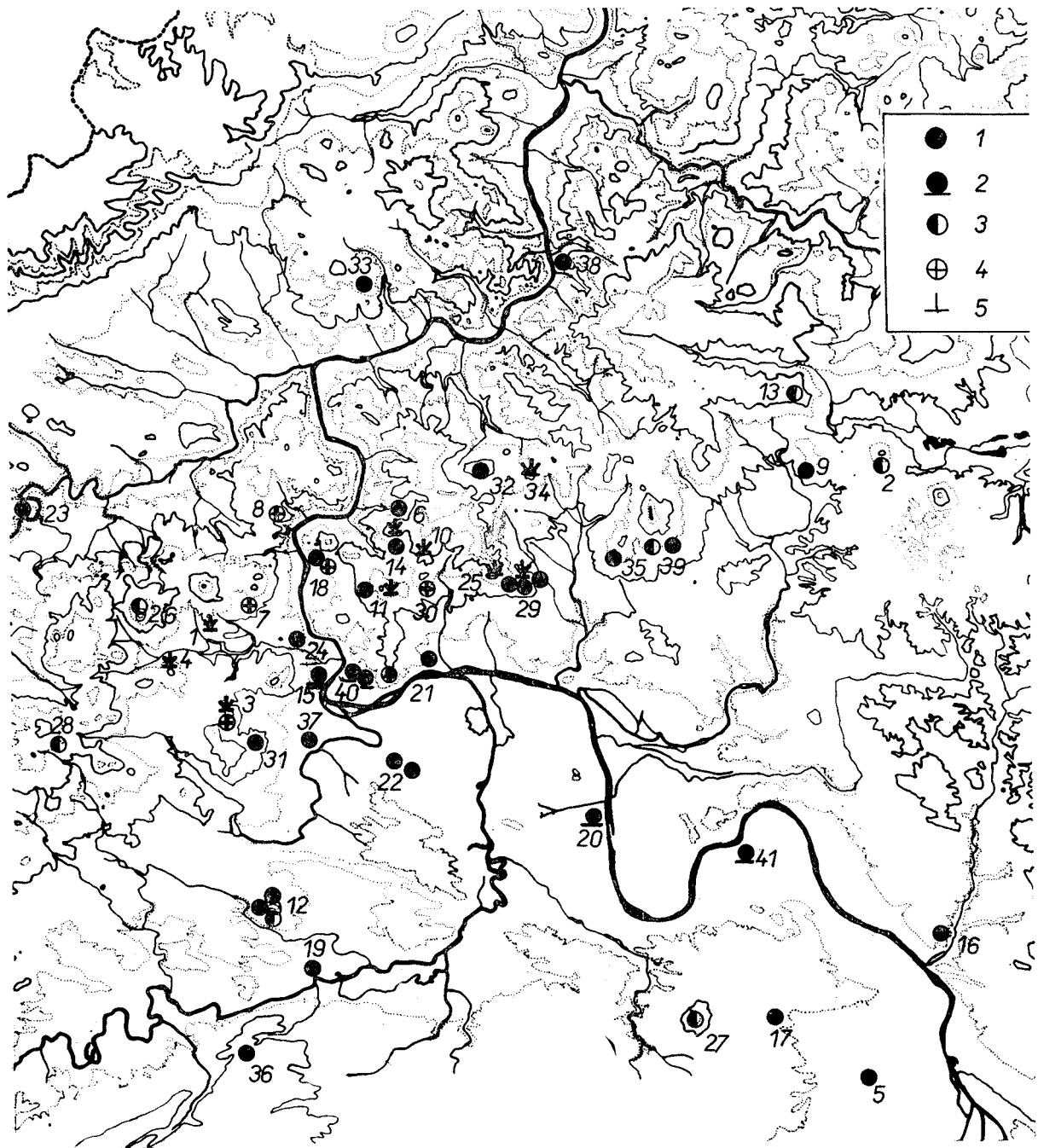
V této kapitole jsme sledovali polohy nalezišť depotů na českém dolním Polabí a konstatovali jsme, že 75%, tj. tři čtvrtiny všech lokalizovatelných depotů, bylo uloženo na svazích a úpatích kopců a hor, nebo na jiných vyvýšených místech, zpravidla ve skalnatém či kamenitém prostředí. Toto velké procento, stejně jako dojem získaný při průzkumech lokalit z autopsie, nás vede k předpokladu, že jasně patrná vazba většiny depotů na určitý vrch nebo horu je zřejmě vazbou kausální. Výběr poloh jako by byl diktován určitými záměry a pravidly: jde o vrchy a kopce výrazného tvaru, tyčící se odděleně od ostatních a navíc v několika případech s mikroexhalačními jevy. Obdobnými případy se zdají být i ojedinělé nálezy bronzů z kopců Středoohoří — z Ronova, Srnčího vrchu, Sedla, Milešovky, Hradišťan a snad i ze dvou předsunutých vrchů — z Házmburku a Řípu.¹⁴⁰ Zvyk ukládat depoty i jednotlivé bronz. předměty na podobných místech je možno dávat nejspíše do souvislosti s náboženskými představami lidu doby bronzové o některých kopcích a horách. Podle tohoto předpokladu by tedy většina depotů studované oblasti byla uložena do země z votivních důvodů. Chronologicky jde o soubory z průběhu celé doby bronzové a nejmladší je z počátku doby železné. Svým složením představují nejen poklady celých předmětů (šperků, bronz. nádob, zbraní a nástrojů), ale — a to je překvapující i zarážející — i soubory zlomků a suroviny (hřiven, žeber, bronzoviny), logicky dosud vykládané jako sklady kovolců a obchodníků; ovšem představa, že by tito muži vždy za nepříznivých okolností spěchali ukrýt své sklady do takových výšek, jako kupř. na Ovčín či Liščín, je zřejmě nereálná. Ověření hypotézy o převážně votivním charakteru našich bronz. depotů by nutně vedlo i k revisi některých dosavadních představ: především té, která z rozložení depotů usuzuje na průběh obchodních cest a dále i té, podle níž jsou období silnějšího výskytu depotů dobami neklidných poměrů a změn. Stojíme před problémem, nakolik mají tyto závěry širší platnost, nakolik je situace ve studované oblasti v tomto směru situací modelovou. Jestliže je výrazný relief Středoohoří oním příznivým momentem,

137. *O. Kytlicová*, Hromadné nálezy I, 391 n.; *táž.*, Význam dlátek v hromadných nálezech bronzů, Pam. arch. LII 1961, 237 („Jsem si vědoma, že motiv, který vedl pravěkého člověka k uložení svého majetku do země, stejně jako důvod, proč nebyl vyzvednut, může být vždycky chápán různě.“).

138. *H.-J. Hundt* l.c.; *E. Aner*, Grab und Hort, Offa 15 1956, 31 n.

139. *O. Kytlicová* l.c.; *J. Filip*, heslo Depotfund v díle Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- u. Frühgeschichte Europas I, Praha 1966, 277 n.

140. *Vrch Ronov u Blíževedel* (551 m): v kamenné sutí na j. či jz. straně tohoto strmého kuželovitého kopce nal. někdy kolem r. 1905 bronz. sekerka lužického typu s tulejkou a postranním ouškem, p. leskle tmavozeleně pat., d. 7,7 cm (pův. ve sb. Stellwaga ve Stvolínkách; lit.: *J. Kern*, Skizzenbuch III, 4 (kresba ze dne 10. IV. 1925 s pozn.: „vor 20 Jahren von einem Treiber gef.“); *L. Franz*, Beiträge zur Vor- u. Frühgeschichte Böhmens, Praha 1935, 71, Abb. 50. — *Srnčí vrch (Binberg, 542 m) u Kravař*: bronz. sekera se srdcovitým schůdkem (1 či 2 kusy?). Lit. *J. Kern*, Materialien I, Nr. 42 a 147 („Strohwick, Weisskirchen, den ich am 2. Mai 1912 in Leitm. traf, erzählte, den Kelt seiner Sammlung (skica sekera se srdc. schůdkem uprostřed) habe ein gewisser Glesl aus Sorge (= osada Starosti) beim Holzmachen am Binberg gefunden und ihm um 1 L Bier gesch.“; později udává *L. Franz*, že „eine bronz. Axt mit mittelständigen Lappen, die einen herzförmigen Ausschnitt bilden, vom Binberg b. Graber in die urg. Sammlung des Naturhist. Mus. Wien, Inv. Nr. 38. 783, als Einzelstück 1905 von A. Neufeld in Lobositz angekauft“; Sudeta IX 1933, 1, pozn. 2; srv. i *E. Plesl*, Lužická kultura, 112. Jsou-li data uváděná *J. Kernem* a *L. Franzem* správná, znamenalo by to, že sekery z Binbergu byly nejméně dvě. — *Sedlo*: srv. pozn. č. 130. — *Milešovka*: *R. v. Weinziel*, TBT 1904/5, 26 („Das Plateau der Donnersberg-Warte, 835 m, ergab zwei bronzzeitige Nadeln, ein La-Tène-Artefakt und einem markomanischen Scherben“; jako „markomanskou“ označoval *Weinziel* v té době běžně hradištní keramiku). — *Hradišťany*: srv. přílohu II této práce. — *Házmburk*: srv. pozn. č. 106. — *Říp*: zdejší nálezy mohou být i hrobové (*V. Spurný*, ZPP XI—XII 1952, 233).

Obr. 32. Bronzové depoty na českém dolním Polabí a nálezy keramiky z poloh nesídlitního charakteru na kopcích Českého středohoří. Výklad značek: 1. bronz. depot, 2. dto na sídlišti, 3. ojed. nálezy bronzů na kopcích, 4. nálezy keramiky na kopcích (z poloh nesídlitního charakteru), 5. mikroexhalační jevy. — Lokality: 1. Bílý Újezd, Liščí vrch; 2. Blíževedly, vrch Ronov; 3. Boreč, Borečský vrch; 4. Březno, vrch Ostrý; 5. Cítov; 6. Čeřeniště; 7. Dobkovice, vrch Srna; 8. Dolní Zálezly, Liščí vrch; 9. Dubičná, Dubí hora; 10. Hlinná, Holý vrch; 11. Kamýk, návrší „am Lasken“ a vrch Plešivec; 12. Klapý, vrch Házburk; 13. Kravaře, Srnčí vrch; 14. Kunderatice; 15. Lhotka, Schwarzenberská cihelna; 16. Liběchov; 17. Libkovice; 18. Libochovany, již. svah Deblíku, poloha „Pecník“; 19. Libochovice-okolí; 20. Libotenice; 21. Litoměřice, hora Radobýl a depot z okolí města; 22. Lukavec, návrší Hora a lom j. od obce; 23. Lysec; 24. Malé Žernoseky, Maderův kamenolom; 25. Myštice, Křížová hora; 26. Milešov, hora Milešovka; 27. Mnetěš, hora Říp; 28. Mukov, hora Hradišany; 29. Myštice-Maškovice, vrch Lišcín; 30. Pokratice, vrch Kamýk; 31. Radostice, vrch Ovčín; 32. Rýdeč, vrch Rovný; 33. Ryjice; 34. Řepčice, vrch Panna; 35. Soběnice, Mlýnský vrch; 36. Stradonice (správně Horka, či Levousy), les Šebín; 37. Sulejovice; 38. Těchlovice; 39. Trnoblany, vrch Sedlo; 40. Velké Žernoseky, kamenolomy; 41. Záluží.

který pomohl rozpoznat depoty votivně uložené (podobně jako na severu jsou takovým momentem četná rašeliniště), můžeme konstatovat, že kde podobná příznivá okolnost chybí — kupř. v rovinách středních Čech — tak tam nám možnost takového odlišení uniká.

b) *Další naleziště nesídlitního charakteru*

Dvě lokality z litoměřického Středoohoří mají předpoklady k neprofánnímu výkladu zvláště odůvodněné:

1. *Borečský vrch* (440 m) je znělcová kupa velmi pravidelného tvaru záp. od Lovosic, mezi obcemi Borčem a Režným Újezdem (obr. 31 : 2). V r. 1946 zde byl nalezen depot pazourkových čepelí z konce neolitu či z eneolitu a střepy silnostěnné keramiky sídlitního rázu, datovatelné jen rámcově do mladší doby bronzové.¹⁴¹ Blížší nálezné okolnosti bohužel chybí; říd. učitel *F. Frühauf*, který nálezy do teplického muzea odevzdal, mi sdělil, že je našli zaměstnanci Lesní správy při vysazování stromků, a to buď na vrchu samém, nebo v jeho nejbližším okolí.

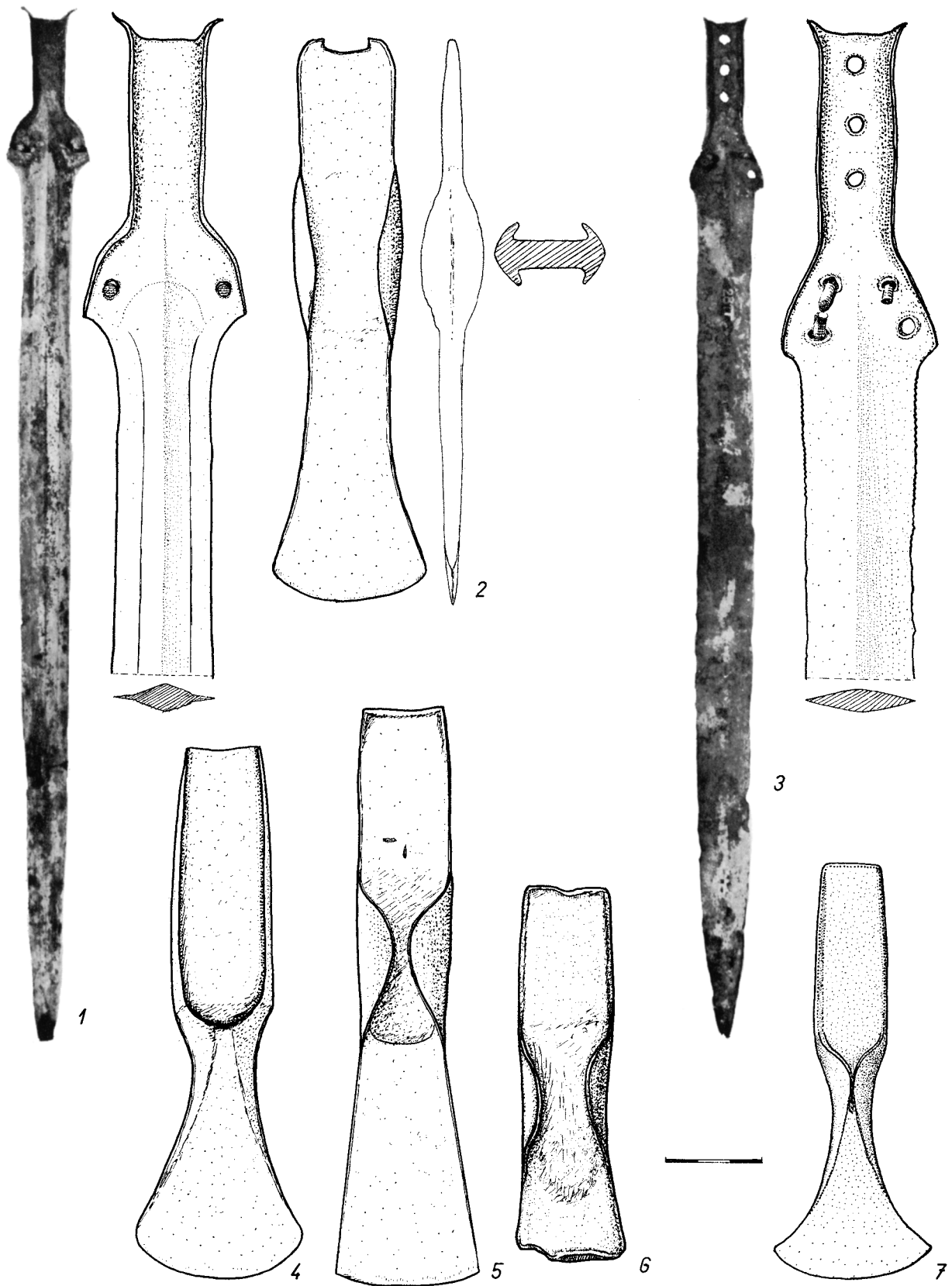
2. *Vrch Kamýk* (též Malé Hradiště nebo Kamýček zvaný) je strmý, hrotitý kopec (453 m) pod horou Hradištěm, na katastru Pokratic. Na sz. svahu „bei einer Abschotterung“ nalezeny rozptýleně „in der Verwitterungserde zwischen dem Steingeröll“ střepy převahou mladobronzového a laténského stáří, zlomky dvou kamenných sekeromlatů, laténská železná sekera, pazourkové a kostěné nástroje, přeslen, zbytky třecích mlýnků ze žernoseckého porfyru a četné kusy mazanice.¹⁴² Již *J. Kern* upozornil, že nálezy sice mají sídlitní charakter, ale že pro zástavbu je na celé ploše vrchu vhodný jen skalnatý stupeň asi 3 × 20 m těsně pod vlastním vrcholem, a že proto nemůže jít o běžné výšinné sídlíště, ale o místo zvláštního významu. Z polohy a výborného výhledu na všechny strany pak usuzuje, že osídlení zde mělo funkci pravěké „signální stanice“. Obr. 31 : 1.

V případě Borečského vrchu je situace myslím jednoznačná: na vrchu samém i v jeho nejbližším okolí je existence pravěkého osídlení krajně nepravděpodobná s ohledem na úkaz, kterým je tento vrch proslulý. Jsou to tzv. mikroexhalace, o nichž jsme se zmínili již výše v souvislosti s některými depoty a jejichž průvodní jevy působily na pravěkého člověka jistě velmi silným dojmem.¹⁴³ Považuji proto za odůvodněný předpoklad, že alespoň některé z těch vrchů, kde se mikroexhalace vyskytují, byly kultovními místy. Platilo by to především o Borči, kde jsou tyto úkazy nejsilnější. Podobný výklad se mi zdá s ohledem na terénní situaci nejpříjemnější i pro vrch Kamýk.

141. *P. Budinský*, Příspěvky k pravěku severozápadních Čech, Teplice 1966, 6, 12, 37; *S. Vencl*, Depot čepelí z Borče, o. Litoměřice, AR XIX 1967, 180—5.

142. *J. Kern*, Der Kleine Radischken bei Leitmeritz, eine vorgeschichtliche Signalstation — Ein Beitrag zur Aufhellung des vorgeschichtlichen Sicherungssystems der „porta bohemica“, Sudeta I 1925, 165—185; *E. Plesl*, Lužická kultura, 111 (jako „výšinné sídlíště“).

143. *Mikroexhalace* byly pozorovány na více kopcích ve Středoohoří. V literatuře se uvádí jako nejznámější právě *Borečský vrch*, dále vrchy *Ostrý* a *Liščí vrch* (Fuchsberg) u Velemína, *Varhošť*, *Plešivec*, *Křížová hora* a *Liščin* (Goldberg) u Maškovic; podle informace *K. Kubáta* byly však pozorovány též na *Holém vrchu* u Kundratic, na *Panně* u Třebušína, i na některých dalších kopcích v okolí. Obr. 32. Úkaz je vysvětlován buď jako únik par z teplých podzemních pramenů, stoupajících puklinami znělcové či čedičové skály, nebo teorií Melhardovou: v zimě vrch nasává studený vzduch, který se uvnitř ohřívá a vystupuje v podobě par na vrcholu, v létě pak opačně — teplý vzduch se ochlazuje a vyvěrá při úpatí, kde se pak objevují tzv. ledové jámy, výrazné hlavně pod Plešivcem. Podle *K. Kubáta* je tato druhá hypotéza nejpravděpodobnější, neboť takovou souvislost obou jevů na témže kopci (v zimě výpary na vrcholu či místa tajícího sněhu, v létě chladná místa v kamenné suti až ledové jámy na úbočí) lze pozorovat v řadě případů. Oba tyto jevy působí i na dnešního člověka neobyčejným dojmem. Kupř. o *Borči* píše *R. Schwarz* (Boreč — dýmající vrch v Českém středoohoří, ve sborníku Dvacátého století, Praha 1959, 233—238): „Za mrazivých zimních dnů Boreč bez ustání dýmá. Dýmá ve dne, v noci, neustále, stejnoměrně a přestane jen při oteplení nebo až na jaře.“ A podobně udává i *J. Krejčí* (Über die Exhalationen warmer Luft am Gipfel des Kahlsberges bei Lobositz, Zprávy o zasedání Král. čes. spol. nauk v Praze, 1881, 59—61), jak v zimě jsou výrony par viditelné jako dva vysoké sloupce vystupující ze dvou míst na vrcholu. V puklinách je slyšitelný slabý sykot a možno pozorovat chvění bylin. Když je krajina zasněžena, vrchol Borče je prost sněhu a mokrá i za mrazu. *J. Šimr* (Státní přírodní rezervace Borečský vrch, Litoměřicko — vlastivědný sborník 1964, 41—5), který jev sledoval z botanického hlediska, píše o Borči jako o „ostrovu jara uprostřed zimy“. Na druhých lokalitách nejsou tyto jevy tak výrazné. Známé ledové jámy pod *Plešivcem*, z jejichž blízkosti je kamýčský depot, byly thematem mnoha pověr a pověstí.

Obr. 33. 1—2. Prosmky; 3. Chrástany; 4—6. Mukov, vrch Hradištany; 7. Roudnice n. L. (vše bronz, oba meče asi $\frac{1}{4}$).

Nálezy střepevého materiálu jsou hlášeny i z dalších třech kopců, kde terén též nesvědčí pro běžné osídlení: z vrchu Srny (402 m) u Dobkovic, Liščího vrchu (308 m) u Dol. Zálezel a z úbočí Deblíku (456 m) nad Libochovany.¹⁴⁴ Jde však o staré nálezy, dnes už nekontrolovatelné.

Závěr

Ve třech partiích této kapitoly jsme se zabývali jednak nálezy z vrcholu Radobýlu a z několika dalších podobných míst, jednak bronzovými depoty se zřetelem na polohy jejich nalezišť v terénu. I když šlo o nálezy ruz. kategorií, problémy spojené s jejich interpretací zde byly podobné. Cílem práce bylo ukázat, že v oblasti Českého středohoří existuje celá řada nalezišť z průběhu doby bronzové a počátku starší doby železné, u kterých můžeme odůvodněně počítat s neprofánním výkladem. Je obecně známou skutečností, doloženou hist. zprávami, pověstmi i místními jmény, že už od pravěku byly mnohé kopce a hory považovány, ať už pro svůj tvar, polohu, nebo některé specifické rysy, za sídla ruz. bohů, božstev, démonů, duchů zemřelých a pod.¹⁴⁵ S touto vírou pak byly spojeny různé náboženské obřady. Podle literárních údajů a tradic bylo sice takových posvátných vrchů mnoho, archeologické doklady jsou však velmi sporé. V Čechách je takovým archeologicky doloženým případem vlastně jen známé jámovité kultovní místo objevené na svahu kopce Burkováku u Nemějic (o. Písek), kde bylo objeveno množství hlin. závěsků a zlomků nádob datovaných do pozdně halštatského období.¹⁴⁶ Předpokládáme, že také nálezy střepevého materiálu z Radobýlu, Borče, Kamýku a snad i několika dalších kopců mají podobný výklad — tj. že souvisejí s náboženským významem těchto vrchů a hor. Stejně i bronz. depoty a ojedinělé nálezy bronzů ze svahů a úpatí kopců ukazují zřejmě stejným směrem. Platnost našich závěrů mohou ovšem plně ověřit jen výzkumy a další pozorování,¹⁴⁷ nicméně značný počet uvedených případů i výmluvnost nálezových údajů jsou myslím také jistou zárukou, že předložený způsob výkladu se opírá o reálný základ. V kapitole o nálezech z Labe nás vedla interpretace části říčních nálezů — hlavně z mladší až pozdní doby bronzové — k závěru o jejich votivním charakteru spojeném s existencí vodních kultů. Nálezy z průběhu doby bronzové a počátku doby železné sledované v této kapitole ukazují zase na značné rozšíření praktik, vázaných na jiný okruh náboženských představ. Výrazem těchto představ byly kulty vrchů a hor.

II. BRONZOVÉ ZBRANĚ A NÁSTROJE Z LITOMĚŘICKA

Následující soupis obsahuje dosud nepublikované materiály ze sbírek litoměřického, budyňského a býv. roudnického muzea. Datují se vesměs do střední a především pak do mladší až pozdní doby bronzové a pomohou snad osvětlit situaci v této oblasti na knovízsko-lužické hranici. K 16 lokalitám z Litoměřicka je připojeno několik ojed. nálezů ze Slánska (Knovíz), Lounska (Hříškov) a Podbořanska (Nepomyšl).

1. Býčkovice

Při překopávání pole v Oboře:

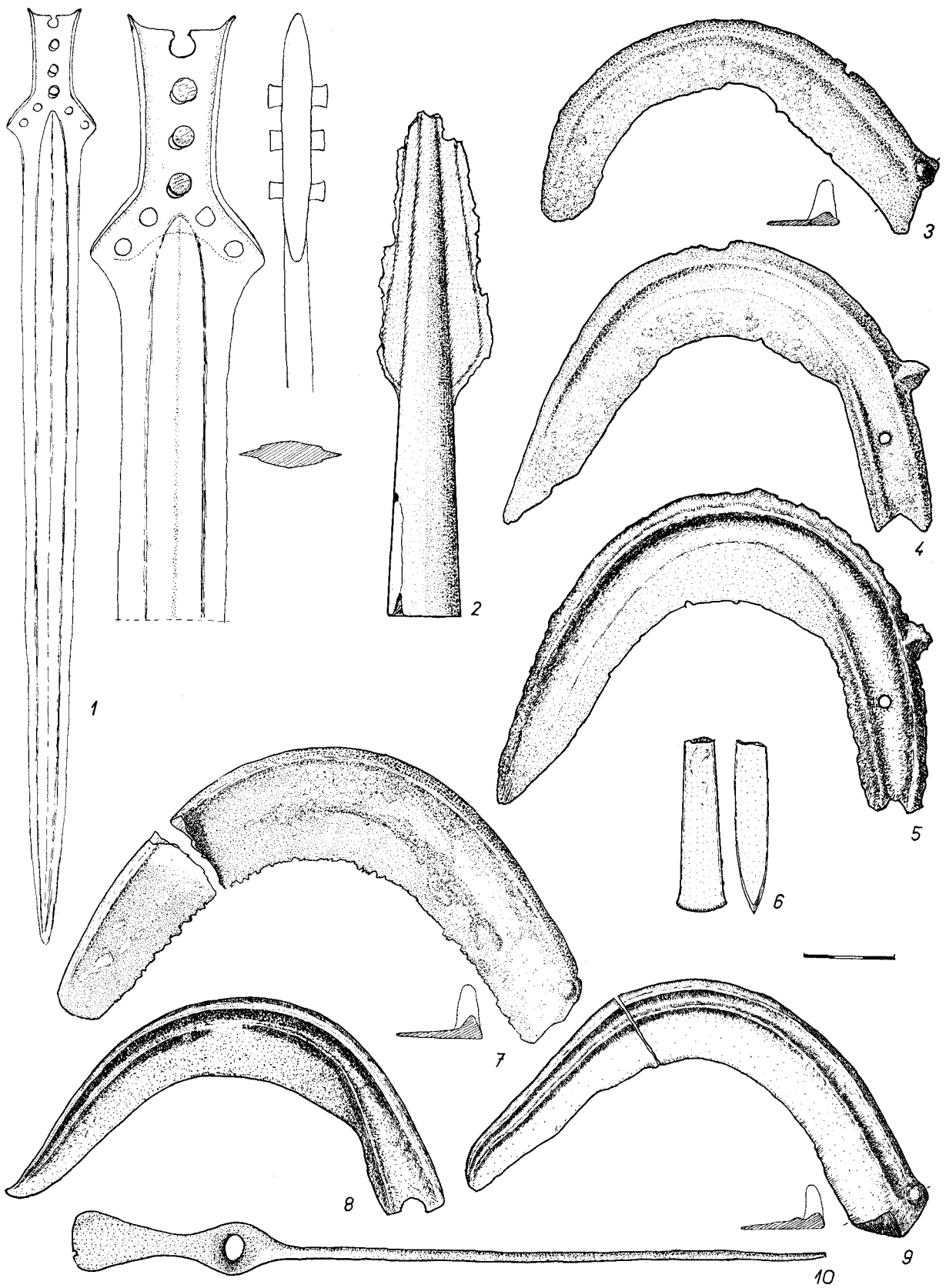
Ostří bronz. sekery oboustranně rozšířené, profil úzce obdélníkovitý; p. světle zelenavě pat.; zach. d. 4,7 cm; mus. Lit. sb. Haudek č. 53. Obr. 35 : 6.

144. Srna (Rehberg): *M. Kalina v. Jäthenstein*, Böhmens heidnische Opferplätze, Gräber u. Altherthümer, Praha 1836, 150; *F. Hantschel*, Fundchronik, 15. — *Liščí vrch* (Fuchsberg): *J. Deichmüller* v Abh. d. Ges. Isis 1880, 106—7. — *Deblík*, poloha Pecník: srv. pozn. č. 111. — *E. Plesl*, Lužická kultura, 110 a *J. Bouzek* l.c., 86 uvádějí též zprávu *H. Preidla* o nálezu „lužických“ střepeů na vrchu *Lovoši*, které mají být v chomutovském muzeu, ale nálezové údaje by vyžadovaly ověření.

145. Srv. kupř. *G. Wilke*, Die Religion der Indogermanen in archäol. Betrachtung, Mannus-Bibl. Nr. 31, Leipzig 1923, 208 n., nebo heslo Berg v Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens I, Berlin-Leipzig 1927, 1043 n.

146. *J. Axamit*, Burkovák u Nemějic, Pam. arch. XXXVI 1930, 285—9; *B. Dubský*, Pravěk jižních Čech, Blatná 1949, 205 n.

147. Takto byla v poslední době prokázána existence uměle budovaných laténských svatyně: *A. Rybová - B. Soudský*, Libenice-keltská svatyně ve stf. Čechách, Praha 1962; *L. Jansová*, Mšecké Žehrovice a problém tzv. Viereckschanzen v Čechách, AR XX 1968, 470—489.

Obr. 34. 1—5. Libotenice; 6, 7. Krábčice; 8. Lovosice; 9. Ctiněves; 10. Lounky (vše bronz, meč asi $\frac{1}{4}$).

Lit.: *J. Haudek*, Mitt. Ex. Cl. X 1887, 253; *F. Hantschel*, Mitt. Ex. Cl. XX 1897, 55.

Dat.: stř.-ml. doba bronzová.

2. *Ctiněves*

Bez bližších údajů (do muzea darovala *A. Titěřová* spolu s polovinou bronz. sekery, „kusem mědi“ a střepem — nezjištěno):

Bronz. srp: oblouk hřbetu zesílen 2 souběžnými žebry, na konci kónický trn; přelomen — lom recentní; p. tm. až sv. zeleně vrédivitě pat.; d. 16 cm; mus. Lit. R 228 (st. č. 130). Obr. 34 : 9.

Dat.: mladší doba bronzová.

3. *Doksany*

Bez údajů:

Bronz. dlátko s tulejkou: plně ostří pravoúhelníkovit. profilu, tulejka na průřezu kruhovitá; p. zlatavě lesklý, místy tm. zeleně pat.; d. 7,8 cm; mus. Lit. „Doksany“, neinv. Obr. 35 : 5.

Dat.: mladší doba bronzová.

4. *Encovany* (Horní či Dolní ?)

Pod starou viničnou zdí nal. v r. 1912:

Bronz. hrot kopí s tulejkou: užší list sahá do $\frac{2}{3}$ délky, tulej prostupuje až do hrotu, těsně pod nasazením listu 2 pro-tilehlé otvory k upevnění; p. zlatavý, nepat.; d. 15,6 cm; mus. Lit. sb. Ankert č. 669. Obr. 35 : 1.

Dat.: mladší doba bronzová.

5. *Hradištany* (kat. o. Mukov)

V třebenické sbírce jsou odtud tři bronz. sekery, bohužel bez bližších údajů. Nevíme proto, zda jde o nálezy z temene vrchu, kde je mohutné hradiště ze stř.-ml. doby bronzové, či z jeho úbočí. Prvé dvě sekery jsou opatřeny shodnými štítky třebenické sbírky s nápisem „Radelstein“ a k nim se tedy vztahuje zápis v nejst. muzejním inventáři („Radelstein — 2 bronz. palstavy“); třetí sekera je zřejmě pozdějším nálezem.

1. *Bronz. sekera* s obloukovitým schůdkem; týlová část s bočními lištami, krček osmiúhelníkovitého profilu, ostří vjířovitě; p. leskle zeleně až zelenavě hnědě pat.; d. 16,8 cm; mus. Lit. inv. č. T 104. Obr. 33 : 4.

2. *Bronz. sekera* s nízkými středovými laloky, tyl i ostří recentně obité; p. sv. zelenavý, lesklý na drs., nerovném povrchu; zach. d. 11,8 cm; mus. Lit. inv. č. T 103. Obr. 33 : 6.

Dat.: střední doba bronzová

3. *Bronz. sekera* s vysokými středovými laloky, tyl lehce vykrojený, tělo nízce kvádrovité, ostří sl. obloukovité; p. leskle tm. zelenavě pat.; d. 18,4 cm; mus. Lit. inv. č. T 105. Obr. 33 : 5.

Dat.: mladší doba bronzová.

6. *Chrástany*

Pod Hrádkem v r. 1923 nalezen:

Bronz. meč s jazykovitou rukojetí. Plochý řap s postranními lištami (max. š. 9 mm) má 3 otvory pro nýty, zástita je nízce obloukovitá se 2 otvory po každé straně (ve třech z nich dosud nýty kruh. průřezu, d. 1,9 cm); čepel rovná, rhombovit. profilu, v dol. třetině se souměrně zužuje ku hrotu, jehož špička odlomena, pod zástitou sotva znatelně zúžena ve vroubkované ricasso; p. místy sv. zeleně pat.; d. 63,5 cm; mus. Lit. inv. č. T. 281. Obr. 33 : 3.

Lit.: *E. Plesl*, Pam. arch. LVI 1965, 508 jej uvádí mezi nálezy ze střední d. bronzové.

Dat.: Tvarem rukojeti i čepele je chráštanský meč nejlépe srovnatelný s meči Cowenova nen-zingenského typu, obdobného Sprockhoffovu severskému typu IIa.¹⁴⁸ Toto zařazení posiluje i vroub-kované ricasso. Časově tedy náleží do per. BD—HA A 1 a může být jak pozdně mohylový, tak časně knovízský.

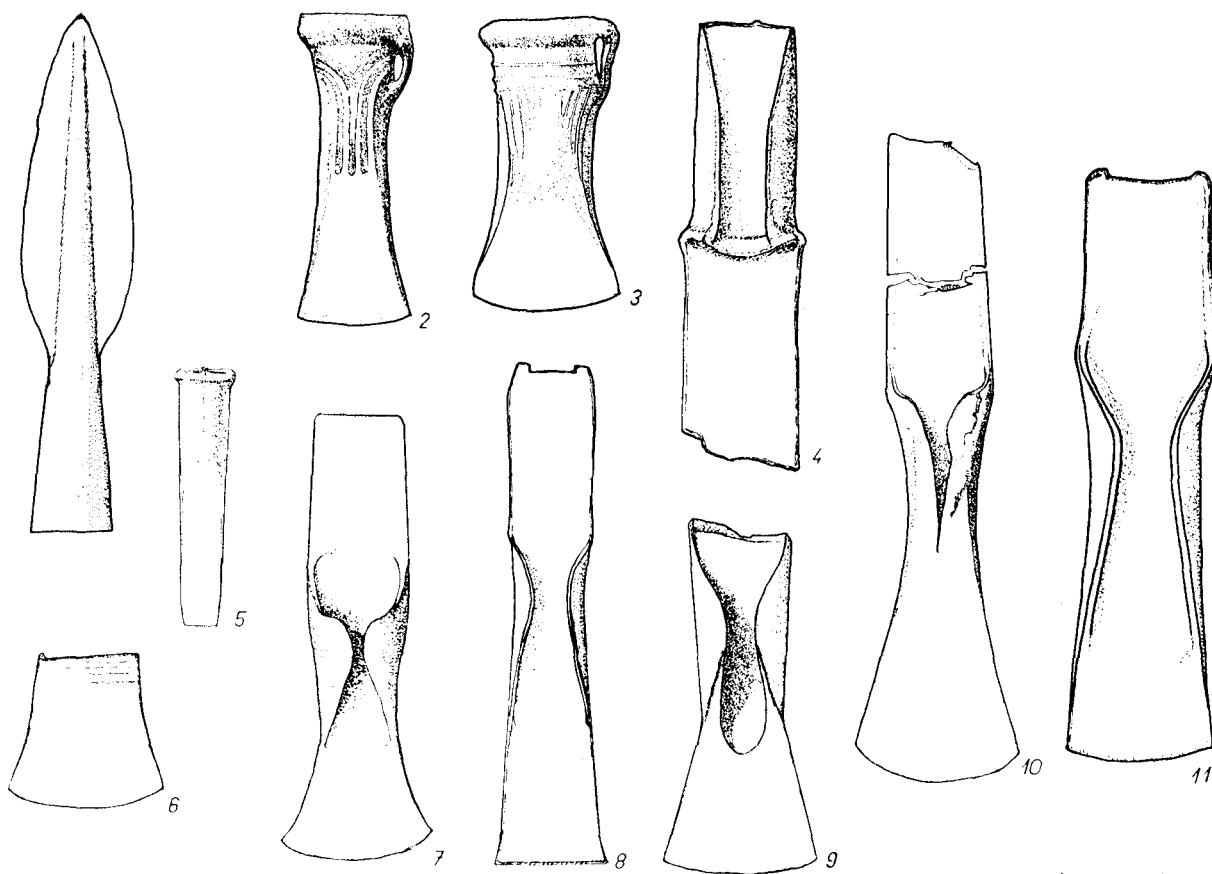
7. *Koštice*

Při hloubení sklepa v domě čp. 67 nalezl *A. Karfík* střepu a sekerku, která předána 24. I. 1951 do býv. libochovického muzea:

148. *J. D. Cowen*, 36. Ber. RGK 1955, 63 n.

Bronz. sekerka s tulejkou a ouškem. Okraj zesílený, tulej čtverc. průřezu s ouškem nasazeným pod okrajem; na bočních plochách po pásu ze 3 svis. žlábků nahoře se rozbíhajících; p. leskle tm. zeleně pat.; d. 9,4 cm; mus. Lit. inv. č. L 367. Obr. 35 : 2.

Dat.: pozdní doba bronzová (forma lužické kultury, zastoupená na Litoměřicku kupř. v depotu z Maškovic).

Obr. 35. 1. Encovany; 2. Košnice; 3. Vetlá; 4. Třebenice; 5. Doksany; 6. Býčkovice; 7. Knovíz; 8. Stradonice u Loun; 9. Hříškov; 10. Terežín; 11. Nepomyšl (vše bronz).

8. Krábčice — okolí

Z kabinetu krábčické školy převzaty 10. VIII. 1955 bez údajů:

1. *Bronz. srp.* Oblouk hřbetu zesílen na jedné straně žebrem, na konci opatřen kónickým trnem, hrot odlomen (recentní lom); p. sv. zeleně vředovitě pat.; d. 18 cm; mus. Budyně inv. č. 1779. Obr. 34 : 9.
2. *Bronz. dlátko.* Ostří souměrné, tělo čtverc. průřezu, tyl chybí (starý lom); p. tm. zelenavý; zach. d. 5,9 cm; mus. Budyně inv. č. 1776. Obr. 34 : 6.

Dat.: mladší doba bronzová.

9. Libotenice

a) Na poli „V rovinách“ poblíže dráhy vyoral *J. Žeman* bronz. meč a kopí. Oba předměty byly delší dobu ve školní sbírce a 8. III. 1903 předány do býv. roudnického muzea:

1. *Bronz. meč s jazykovitou rukojetí.* Plochý řap s postranními lištami (max. š. 1 cm) opatřen 4 otvory pro nýty (z nichž ve třech ještě zachovány cívkovité nýty d. 1,9 cm); záštita má šikmá, jen nepatrně obloukovitá ramena se 2 otvory pro nýty na každé straně. Čepel přímá, s oboustranným střechovitým žebrem. P. leskle tm. až sv. zeleně pat.; d. 64 cm; sb. Roudnice inv. č. 261 (st. č. 259). Obr. 34 : 1.
2. *Bronz. hrot kopí s tulejí* prostupující až do hor. části listu; ostří listu olámané, stupňovitě odsazené, hrot chybí; p. leskle tm. zeleně pat.; zach. d. 17,2 cm; mus. Lit. inv. č. R 242 (st. č. 260). Obr. 34 : 2.

Dat.: Nálezové okolnosti naznačují, že meč a kopí mohou pocházet i z jednoho (hrobového ?) nálezů. Meč se tvarem čepele řadí ke starším formám mečů s jazykovitou rukojetí, podle většího počtu nýtů nejspíše k nenzingenskému typu (BD-Ha A 1) a může být proto jak pozdně mohylový, tak časně knovízský.

b) V malé zahradě u domu p. *Helcla* (čp. 4) nalezeny někdy na přelomu století pohromadě 4 srpy; z nich 2 se dostaly do roudnické sbírky (st. č. 103, 258) a 2 zůstaly v místní škole, odkud převzaty v r. 1955 do muzea v Budyni (č. 1845—6):

1. *Bronz. srp.* Obloukovitý hřbet zesílen žebrem, řap s otvorem pro nýt a nálitkem má navíc okrajové žebro i na vnitřní straně; p. černý, zelenavý, při ostří vředovitě pat.; d. 14,4 cm; mus. Lit. inv. č. R 245 (st. č. 258). Obr. 34 : 5.
2. *Dto* zcela shodný s předchozím (patrně z téhož kadlubu); d. 14,3 cm; mus. Budyně inv. č. 1846. Obr. 34 : 4.
3. *Dto*. Podle kresby ve starém roudnickém inventáři zcela shodný s předchozími dvěma srpy; sb. Roudnice st. č. 103 (nezjištěn).
4. *Dto*. Obloukovitý hřbet zesílen žebrem bez řapu, s kónickým trnem; p. vředovitě pat.; d. 13,3 cm; mus. Budyně inv. č. 1845. Obr. 34 : 3.

Dat.: Nález je dalším českým depotem, v němž se stýkají srpy s řapem se srpy s trnem; z nich prvé převládají v oblasti knovízské, druhé v oblasti lužické.¹⁴⁹ Odpovídá to i geografické poloze obce, ležící přímo na labské hranici knovízsko-lužické.

10. *Lounky — okolí*

Z kabinetu místní školy převzata 7. IX. 1955 bez údajů:

Bronz. jehlice veslovitá (od štítové spony) s jehlou kruh. průřezu ($\varnothing$ 4 mm); p. nepatinovaný; d. 25,8 cm; mus. Budyně inv. č. 1828. Obr. 34 : 10.

Dat.: mladší doba bronzová.

11. *Lovosice*

Bez údajů:

Bronz. srp. Obloukovitý hřbet při hrotu lehce prohnutý, zesílený na jedné straně 2 žebry, z nichž vnitřní žebro přechází na řap tak, že zesiluje jeho vnitř. stranu; p. nepatinovaný; d. 14,5 cm; mus. Lit. sb. Gattermann inv. č. 1403. Obr. 34 : 8.

Dat.: mladší doba bronzová.

12. *Prosmyky*

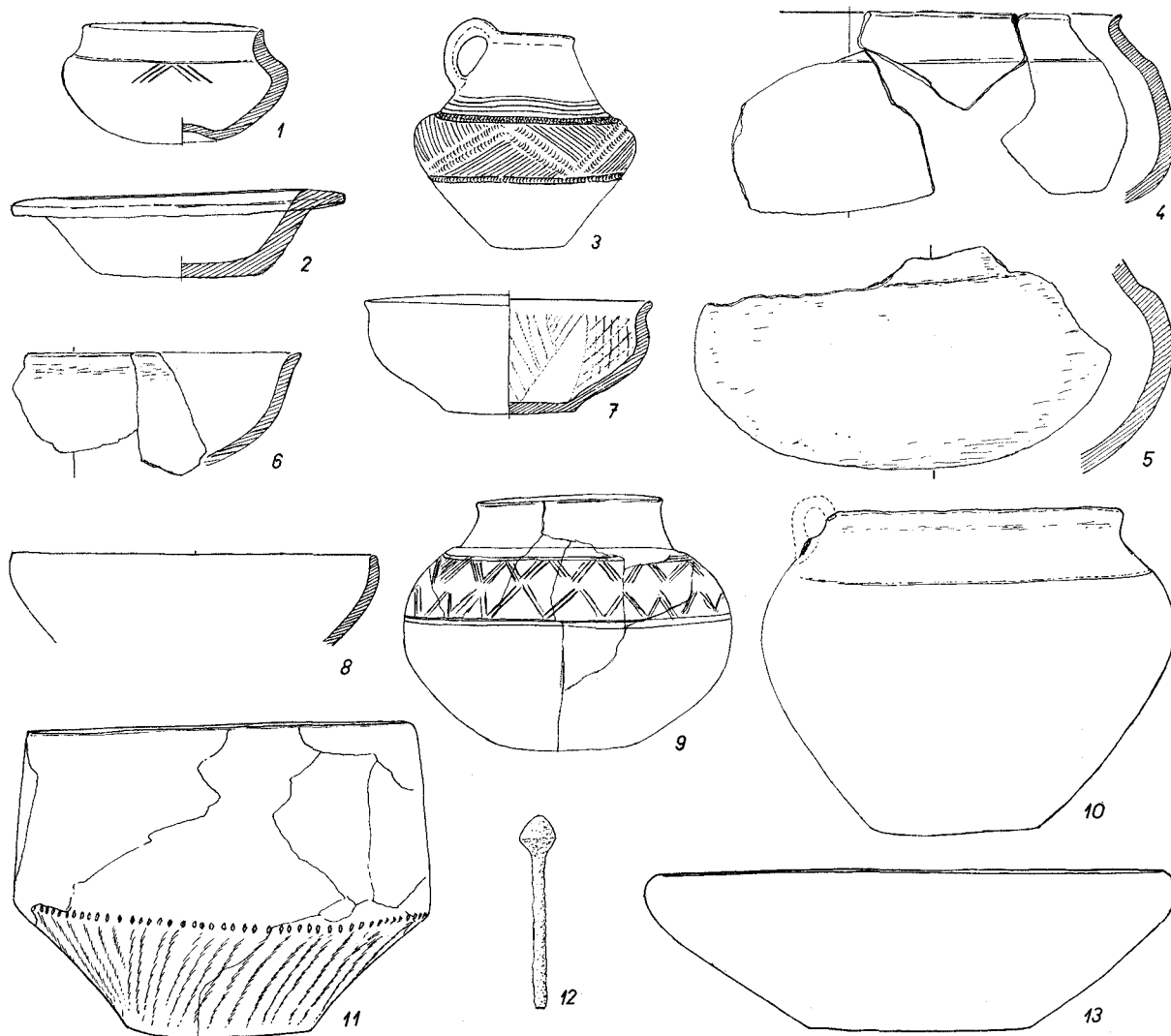
Dne 28. III. 1936 prodal F. Heller z Prosmyk čp. 46 litoměřickému muzeu bronz. meč, nalezený podle inv. záznamu „na poli p. Hellera“, podle inv. karty pak podrobněji: „na poli p. Hellera u silnice do Lovosic, při kopání hlíny.“ Za dva roky nato, dne 15. I. 1938 prodal pak též muž muzeu bronz. sekeru, nalezenou podle inv. údaje „na poli p. Hellera západně od obce“:

1. *Bronz. meč s jazykovitou rukojetí.* Plochý řap uprostřed nepatrně rozšířený a dolů lehce zúžený má okraje lišovitě rozšířené (max. š. 1,1 cm), zástita s obloukovitými rameny má po 1 otvoru s nýtem na každé straně; nýty jsou cívkovité, d. 1,2 cm. Čepel rovná, uprostřed slabě rozšířená, s oboustranným střechovitým žebrem. P. leskle sv. zeleně pat., místy hnědě skvrny; zach. d. 64,1 cm (pův. asi 65—6 cm) — hrot čepele recentně odlomený; mus. Lit. st. inv. č. 790. Obr. 33 : 1.
2. *Bronz. sekera* s nízkými středovými laloky, ostří obloukovité, rozšířené, v týlu výřez. P. leskle sv. až tm. zeleně pat., místy zrnitě korodovaný; d. 17,9 cm; mus. Lit. st. inv. č. 1293. Obr. 33 : 2.

Dat.: Meč odpovídá tvarem rukojetí i čepele Sprockhoffovu typu Ia, datovanému do per. C doby bronzové, v českém prostředí tedy do doby rozkvětu k. mohylové.¹⁵⁰ Již A. Beneš konstatoval, že pro existující typologickou spojitost těchto „časných severských mečů“ s nejst. středoevropskými meči s jazykovitou rukojetí (skup. Boiu) není třeba považovat naše nálezy za severské importy. Také sekera má přesné analogie v nálezových souborech k. mohylové, i když její výskyt v Čechách

149. O. Kyřlicová, Pam. arch. XLVI 1955, 59.

150. E. Sprockhoff, Die germanischen Griffzungenschwerter, Berlin u. Leipzig 1931; J. D. Cowen l.c., 56 n.; A. Beneš, K problémům mohylové kultury doby bronzové ve stf. Čechách, Sborník NM A—XIII 1959, 9 n.

Obr. 36. Libochovany, naleziště 2 (č. 12 železo).

není častý.¹⁵¹ Shrňeme-li zjištěná fakta, totiž že 1. nejasné nálezové údaje nevylučují, že oba předměty byly nalezeny na téže poli (silnice do Lovosic vede z. až jz. od obce), přičemž jejich nálezce je stejný, a že 2. oba předměty patří témuž období, můžeme nadhodit možnost, zda nejde o předměty z jednoho (hrobového ?) celku.

13. Roudnice

Bez údajů:

Bronz. sekerka se srdcovitým schůdkem. Ostří vějířovité, týlová část plochá s lehce zdviženými okraj. lištami; p. leskle sv. zeleně pat.; d. 13 cm; mus. Lit. inv. č. T 106. Obr. 33 : 7.

Lit.: E. Plesl, Pam. arch. LVI 1965, 509.

Dat.: střední doba bronzová.

14. Stradonice u Loun

Bez údajů:

Bronz. sekerka s nízkými středními laloky. Ostří rovné (recentně zklepané), v týlu výřez. P. jen místy zelenavě pat.; d. 15,4 cm; mus. Lit. sb. Ankert č. 550. Obr. 35 : 8.

Dat.: střední doba bronzová.

151. A. Beneš l.c., 5; O. Kytlicová l.c., 58.

15. Terežín — okolí

Bez údajů:

Bronz. sekera se srdcovitým schůdkem, týlová část recentně zlomená; p. leskle tm. zeleně pat.; d. asi 20 cm; mus. Budyně inv. č. 3691 (= sb. Roudnice inv. č. 221 — dar řed. Kučery). Obr. 35 : 10.

Dat.: střední doba bronzová.

16. Třebenice

Bez údajů:

Bronz. sekera s týlními laloky. Týlová část odsazena plast. žebrem od kvadratic. ostří s plochými stěnami a sl. konvex. bočnicemi, břit chybí. P. leskle sv. zelenavě pat.; zach. d. 13,8 cm; mus. Lit. inv. č. T 10. Obr. 35 : 4.

Dat.: mladší doba bronzová.

17. Vetlá

Mezi Vetlou a Vrbicí, blízko silnice, na poli p. *A. Mokrého* z Vetlé nalezena a dne 5. V. 1908 předána do roudnického muzea:

Bronz. sekera s tulejkou a ouškem. Okraj zesílený, pod ním 3 plast. obvodová žebra a na těle z každé strany 2 skupiny po 4 kratších šikmých žlábcích; ostří proti tělu zúžené. P. leskle tm. zeleně pat.; d. 9,2 cm; mus. Budyně sb. Roudnice č. 302. Obr. 35 : 3.

Dat.: pozdní doba bronzová.

18. Knovíz (o. Kladno)

Př *Malcová* z Kmetiněvsí darovala 30. VIII. 1967 bez údajů:

Bronz. sekera se středovými laloky. Ostří má na jedné straně zbytek navařeného železa (recent. ?). P. leskle tm. zeleně pat.; d. 13,5 cm; mus. Budyně inv. č. 4140. Obr. 35 : 7.

Dat.: mladší doba bronzová.

19. Hříškov (o. Louny)

V r. 1898 nalezena bez bližších údajů:

Bronz. sekera s vysokými středovými laloky. Ostří rovně rozšířené, sl. obloukovité, týlová část chybí. P. místy tm. zeleně pat.; zach. d. 16,5 cm; mus. Lit. sb. Ankert č. 518. Obr. 35 : 9.

Dat.: mladší doba bronzová.

20. Nepomyšl (o. Louny)

Lesní trať Chlum, 27. IX. 1902; v r. 1948 předána z herbersteinské sb. do muzea v Libochovicích:

Bronz. sekera se středovými laloky. V týlu mělký výřez, laloky vysoké, protažené až hluboko k ostří, které je recentně broušeno. P. leskle šedozeleně pat.; d. 18,5 cm; mus. Lit. inv. č. L 135. Obr. 35 : 11.

Dat.: mladší doba bronzová.

III. NOVÉ NÁLEZY Z LIBOCHOVAN A PROBLÉM BILENDORFSKÉHO ZÁSAHU V SZ. ČECHÁCH

Severně od obce, v prostoru mezi úpatím Deblíku a Labem byla v létě 1960 budována výhybna k vlečce kamenolomu, silniční přípojka k výhybně a dále zde rozšiřována trať z pův. dvou- na pětikolejnou. Pravěké nálezy zde zachyceny na dvou místech:

Naleziště 1

leží v ostrém úhlu ústecké tratě a silnice do Církvice. Mírně zvýšená terénní vlna, jejíž podélná osa je kolmá na tok řeky, je přetata na záp. okraji žel. tratí. Při rozšiřování tratě zde byl rozšířen i pův. zářez: trasa na již. svahu proražena buldozerem, zbytek srovnán bagrem. V těchto místech, vesměs při 419,8 km tratě, zachráněny ve dnech 22.—24. VIII. a 12.—13. IX. 1960

zbytky šesti objektů — vesměs jam se šedou, písčitou výplní (s výjimkou j. III), zahloubených do podloží, tvořeného pískem říční terasy. Jámy č. I, II, V, VI měly kruhovitý půdorys o $\varnothing$ 100 až 120 cm a na profilu byly válcovité či se stěnami ke dnu kónicky rozšířenými. Jáma III byla zbytkem protáhle oválného objektu $5,5 \times 2$ m, z něhož zach. jen 20 cm vrstvy nad dnem; výplň na rozdíl od ostatních objektů byla sytější hnědá. Z jámy IV zachycen opět jen zbytek oválného půdorysu 75×60 cm. Z výplně jam získán vedle nečetných zvíř. kostí, říčních mušlí a zlomků mazanice jen velmi fragmentární nevýrazný střepový materiál (mus. Lit. inv. č. 1540—1644). Střepy z jam I, II, IV—VI (se šedou výplní) patří k lužické, střepy z jámy III (s hnědou výplní) mají ráz starší doby železné.

Naleziště 2

zachyceno 350—400 m na jv. od prvního. Průzkum zde proveden po hlášení ved. stavby 3. VI. 1961 a zjištěno:

Při zarovnávání okraje příkopu na čtyřicetimetrovém úseku (419, 396—419, 436 km tratě) na vých. straně nově vybudované tříkolejné tratě našli dělníci celkem na 4 místech zbytky nádob, které ponechali na místě, a další odneseny do maringotky. Tato místa, označená jako polohy 1—4, byly krátké závaly z větších kamenů, ležící těsně pod ornici a d. 0,8, 0,7, 0,7 a 1,0 m; vzdálenosti mezi nimi: 3,2, 6,6 a 3,8 m. Polohy 1,2 a 4 lze interpretovat jako zbytky zcela zničených žárových hrobů z mladší doby bronzové a starší doby železné, z polohy č. 3 je pozdnělaténský sídlištní materiál.

Poloha 1: bez nálezů.

Poloha 2: střepy k lužické (o. s. z hrdla kónic. prohnutého; o. s. misky (?) oboustranně zesílený; o. s. misky polokulovité, tenkostěnné; 2 o. s. slabě esovité (snad z okřínu); fragment mísy kónické, pás pod okrajem hladký, pod ním rýha a od ní řídké, svislé rýhování; 9 s. nevýrazných, na jednom orn.: pásy svis. a šikmých rýh). Mus. Lit. inv. č. 1645—51, 1663, 1673.

Poloha 3: střepy pozdnělaténské (2 o. s. zatažených mís, 1 o. s. z mísy s odsazeným, rozevřeným hrdlem — na kruhu; s. z těla, vně pás 3 žlábků, zevnitř 2 lešf. pásy — na kruhu; s. se širším, vlešf. pásem; 2 o. s. zásobnice; 4 s. zásobnic orn. mělce rytými vlnicemi a horiz. rýhami; 1 s. zásobnice s p. svisle hřebenovaným, z hlíny s příměsí tuhy; 3 s. z nádoby s kónic. hrdlem odsaz. schůdkem od vakovitého těla; 12 s. z mísy kónic. s lehce zataž. okrajem; 35 nevýraz. s.; 4 zvíř. kosti). Mus. Lit. inv. č. 1652—62, 1664—70.

Poloha 4: mladší d. bronzová (?) (2 o. s. z hrdla kónicky prohnutého; 3 o. s. nevýrazné; 6 zvíř. kostí a zlomek mazanice s otisky prutů). Mus. Lit. inv. č. 1671—2, 1674—5.

Dále byly z téhož úseku odevzdány nálezy, zachráněné dělníky, ale blíže již nelokalisované. Pocházejí zřejmě z více zničených hrobů, které mohou aspoň zčásti být totožné s výše popsányými polohami; pouze o nádobkách č. 2—4 řečeno, že nalezeny pohromadě, těsně vedle sebe a s nimi i přepálené kůstky — tj. zřejmě z jednoho hrobového celku:

1. Jehlice železná s oble dvojkónickou hlavičkou, hrot chybí, zach. d. 6,4 cm; inv. č. 1676. Obr. 36 : 12.
2. Miska s talířovitým okrajem, hrubě modelovaná, plocha dna poškozená; p. fialově hnědý, hlaz.; v. 3 cm; inv. č. 1677. Obr. 36 : 2.
3. Mísovitá nádobka: nízké kónic. hrdélko, široké nízké tělo s oblou výdutí, na plecích orn.: 4 skupiny vždy po 3 a 3 šikmých, krokvicovitě kladených rýhách, dno omfalovitě zatažené; p. sv. až okrově hnědý, černě skvrnitý, na hrdle stopy tuhování; v. 4,2 cm; inv. č. 1678. Obr. 36 : 1.
4. Konvička billendorfského typu: páskové ouško převýšené, orn.: na spodku hrdla pás 4 horiz. rýh, na plecích 2—3 horiz. žlábků a na výdutí šikmo šrafované trojúhelníky rámované vždy dvojicí mělkých žlábků; p. sv. okrově hnědý, béžový až černý, jemně hlaz.; v. 7,5 cm; inv. č. 1679. Obr. 36 : 3.
5. Miska slabě esovitého profilu, tenkostěnná, orn. na vnitřní ploše vleštěnými trojúhelníky mřížovanými a šrafovanými; p. fialově hnědý až černý, hlaz.; v. 5 cm; inv. č. 1680. Obr. 36 : 7.
6. Mísa široce kónická, s krátce zataženým okrajem; p. fialově hnědý, přešleštěný; v. 7,2 cm; inv. č. 1681. Obr. 36 : 13.
7. Amforovitá nádoba: úzké, prohnuté kónické hrdlo odsazeno od kulovitého těla s oploštělým dnem. Na plecích orn. z mělce nepravidelně rytých rýh: 2 dvojice horiz. rýh a mezi nimi 2 pásy krokvic. pásů z 2—4 rýh, některá pole mezi nimi šikmo šrafovaná; p. šedočerný, pův. leštěný; v. 11,5 cm; inv. č. 1682. Obr. 36 : 9.
8. Dvojkónická nádoba s ostrým, svisle přeskávaným (nehtovaným) lomem, spodek svisle žlábkovaný; p. hnědavě šedý až černý, hor. část přešleštěná, spodní hlaz.; v. 15 cm; inv. č. 1683. Obr. 36 : 11.

9. Amforovitá nádoba: nižší kónické hrdlo s krátce rozevř. okrajem odděleným jen mělkým lomem od těla s hor. výdutí; na okraji a hrdle kořeny úzkého převýšeného ucha. P. hněd. až fial. a černý, přešeš.; v. 16 cm; inv. č. 1684. Obr. 36 : 10.
10. 10 o. s. z mísy kónic. tvaru s lehce zataž. okrajem. P. hněd. až okrový, přešeš.; inv. č. 1685. Obr. 36 : 8.
11. 3 s. z výdutě amforovité nádoby podob. profilu jako č. 7. P. žlutavě hnědý, hlaz., na hrdle a plecích stopy tuhování; inv. č. 1686. Obr. 36 : 5.
12. 4 s. z misovité nádoby: nízké kónic. hrdélko s vyhnutým okrajem, široké tělo se spod. výdutí. P. okrově žlutohnědý, hlaz., pův. tuhovaný; č. 1687. Obr. 36 : 4.
13. 9 s. mísky esovitého profilu. P. okrově hnědý, pův. tuhovaný; č. 1688. Obr. 36 : 6.
14. 7 s. z mísy analog. tvaru jako č. 6, p. leštěný, č. 1690.
15. 20 s. z nádoby analog. tvaru jako č. 9, p. fialově hnědý, se stopami tuhování na hrdle; č. 1691.

Vztah nalezišť 1 a 2 k libochovanskému pohřebišti.

Známé libochovanské pohřebiště bylo objeveno v r. 1872 při stavbě tratě a zkoumáno pak řadou archeologů i amatérů, naposledy *R. v. Weinzierlem* v r. 1905. Jeho rozborem se zabývali především *Ľ. Böh*m a podrobně pak *E. Plesl*.¹⁵² Podle nich se nálezy dělí do čtyř stupňů a obrážejí prakticky celý vývoj severočeské skupiny lužické kultury, počínaje starším stupněm (fáze Libochovany I — per. BD) a konče jejím dožíváním ve starší době železné, v době k. bylanské. Dále zde byly i hroby a jámy laténské. Podle plánu uveřejněného v práci *E. Plesla* se zkoumaná plocha táhla podél vých. strany tratě asi od 90 do 130 m na sever od strážného domku č. 303.¹⁵³ Naleziště 1 je od této plochy 300 m na sever, naleziště 2 jen asi 30 m na jih.

Na *nalezišti 1* byly zachyceny sídlištní objekty lužické a halštatské. Jde zřejmě o část sídliště příslušejícího k pohřebišti a situovaného tedy asi 300 m severně od něho, na terénní vlně, oddělené od mírně se svažující vyvýšeniny s pohřebištem nevýrazným údolím.

Naleziště 2 poskytlo materiál převahou hrobového rázu. Leží tak blízko pohřebišti, že je zřejmě jeho pokračováním a zároveň i dokladem toho, že pohřebiště nebylo prokopáno celé, ale jen zčásti. Pouze poloha č. 3 se ukázala být pozdně laténským sídlištním objektem, který zde však nepřekvapuje, neboť už *R. v. Weinzierl* prokopával na ploše pohřebišti několik jam téhož stáří. Pozdně laténské pohřebiště tedy leželo kdesi v těchto místech.

K nálezům ze starší doby železné.

Na nalezišti č. 2 (pohřebišti) jsou z tohoto období: želez. jehlice s dvojkónickou hlavičkou (č. 1) a nádoby č. 2—5, 7, 9, 11—13 a snad i mísy č. 6 a 10, které však mohou být i starší (obr. 36 : 1—10, 13). Některé tvary jsou na zdejším pohřebišti již známy z hrobů IV. fáze, jejichž rozbor podal *E. Plesl*.¹⁵⁴ Novými typy jsou 3 nádoby z hrobového celku (č. 2—4, obr. 36 : 1—3) a amforovitá nádoba č. 7 (obr. 36 : 9). Uvedený hrobový celek sestává z bohatě zdobené konvičky billendorfského typu, miskovité nádoby a talířku. Konvička náleží do hlavního stupně billendorfské kultury podle *Kropfa*,¹⁵⁵ analogické tvary z Čech jsou z Děčína, Frydštejna o. Turnov a z hrobů z Hořína o. Mělník.¹⁵⁶ Miskovitá nádobka s omfalem je bylanským tvarem s billendorfskou ornamentací, talířek pak je zřejmě domácí, pozdnělužickou imitací talířů bylanských. Tento celek tedy obsahuje tvary a prvky jak čistě billendorfské, tak bylanské a je tedy dalším dokladem současnosti obou skupin na půdě severočeského Polabí, odůvodňované již z více stran.¹⁵⁷ Také amfora obr. 36 : 9 je vlastně bylanským tvarem s ornamentací billendorfského rázu.

Z Čech známe zatím jen 7 nalezišť billendorfského typu: z nich 4 leží přímo na Labi (Děčín Libochovany, Brozánky, Hořín), 1 ojed. nález je vysunut ještě jižněji (Čakovice) a 2 jsou z Turnovska. Hlavní proud se tedy zdá omezen, jak pozoroval již *Ľ. Filip*, na tok Labe.¹⁵⁸ Přitom,

152. *Ľ. Böh*m, *Základy hallstattské periody*, Praha 1937, 72 n.; *E. Plesl*, *Lužická kultura*, 17 n. a 112 n. (zde i soupis starší lit.)

153. *E. Plesl* l.c., 113, obr. 14.

154. *E. Plesl*, *Přežívání lužického základu do mladohalštatského období na pohřebišti v Libochovanech*, *Pam. arch.* LII 1961, 219—228.

155. *W. Kropf*, *Die Billendorfer Kultur auf Grunde der Grabfunde*, Leipzig 1938.

156. *E. Plesl*, *Vztahy severočeské sídelní oblasti k Sasku v mladší době halštatské*, *Pam. arch.* LI 1960, 539—559.

157. *E. Plesl* l.c., 550 n.

158. *Ľ. Filip*, *Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách*, Praha 1936—7, 19; *E. Plesl* l.c., 550.

Obr. 37. Nahoře: Malé Žernoseky, náhorní pláň pod vrchem Dobrým, po jejímž labském okraji se táhnou od České brány (vpravo) až nad žel. stanici (vlevo) pravěké a raně středověké porfyrové lomy; na pravém okraji Tříkřížový vrch (pohled přes Labe od Velkých Žernosek). — Dole: trychtýřovité prohlubně v odpadové suti porfyrových lomů nad Malými Žernoseky, v pozadí Labe a vinice Vendula.

jak zdůrazňoval *E. Plesl*, existují vedle ojed. nálezů i hroby, „které se zcela vydělují od domácího prostředí a jednoznačně se řadí k bělínskému okruhu“.¹⁵⁹ Míni tím hořínské hroby a k nim nyní nutno připočítat i hrobové nálezy z Libochovan. Musíme se ptát, co tyto nálezy výrazně saského původu vlastně představují. Práce z poslední doby dokazují, že v mladší a pozdní době bronzové byla lužická kultura na Litoměřicku omezena jen na území východně od Labe.¹⁶⁰ Ve starší době železné se situace mění — bylanská kultura, stejně jako po ní následující pozdněhalštatský

159. *E. Plesl* l.c., 558.

160. Srv. pozn. č. 47.

cítolibský typ ovládají už nejen západní, ale i východní, dříve lužický břeh řeky.¹⁶¹ Dosud nepublikované nálezy z Vědlíc a Soběnic ukazují, že sféra těchto kulturních skupin zasahovala na východ od Labe až téměř k Úštěku. Za této situace lze Pleslovo hodnocení českých nálezů billendorfského typu jako náznaku pokračující existence původního lužického etnika za vlivů ze Saska a v prostředí poznamenaném již silným vlivem kultury bylanské¹⁶² vztahovat jen na nálezy severně od České brány a z Turnovska. Jižněji od Středohoří již prostředí činí možnost podobného přežívání nepravděpodobnou. Zdejší nálezy bude proto nutné klást do souvislosti s nějakým krátkodobým etnickým zásahem, vázaným patrně úzce na tok Labe.

IV. PRAVĚKÉ A RANĚ STŘEDOVĚKÉ PORFYROVÉ LOMY U MALÝCH ŽERNOSEK

Údaje o této lokalitě čerpáme především ze zpráv *H. Madera*, majitele kamenolomu a vlastivědného pracovníka z Litochovic. Ten shromáždil při otevírání kamenolomu některé poznatky o nálezové situaci a do své sbírky uložil nálezy, bohužel jen zčásti zachované, které je možno použít k datování. V současné době jsou někdejší Maderův lom a vedlejší obecní lom rozšířeny v rozsáhlou těžební jámu, postupující směrem na jih a ponechávající tak naštěstí zatím neporušené ony partie na labském svahu, kde se táhnou v úzkém pásu na okraji strmé stráně pravěké a raně středověké lomové jámy. Bylo by žádoucí zde provést archeologický a geologický průzkum, zaměřený speciálně na otázky způsobu těžby a jejího bližšího datování. V této stati chci podat pouze přehled informací, které jsou prozatím k dispozici.

Geologická situace a poloha lomů

Křemenný porfyr hnědočervenavé barvy permokarbonského stáří zde tvoří efusivní příkrov o mocnosti několika desítek metrů, překrytý šterkopísky staropleistocenní (straškovské) terasy. Na povrch vystupuje pouze v úzkém pásu U-tvaru, dlouhém asi 1,5 km, na labském a opárenském úbočí náhorní pláň, svažující se na jv. od vrchu Dobrého (311,2 m n. m.). Tato porfyrová poloha zde není jediná: jedna menší vystupuje na svahu přímo na sz. okraji M. Žernosek, další dvě nepatrné jsou před a za Císařským mlýnem a úzký, souvislý pás se táhne v d. 1,5 km na jižní straně podél Opárenského údolí, kde začíná 1,6 km západně od M. Žernosek a končí až za Opárenem¹⁶³ (srv. mapu na obr. 6).

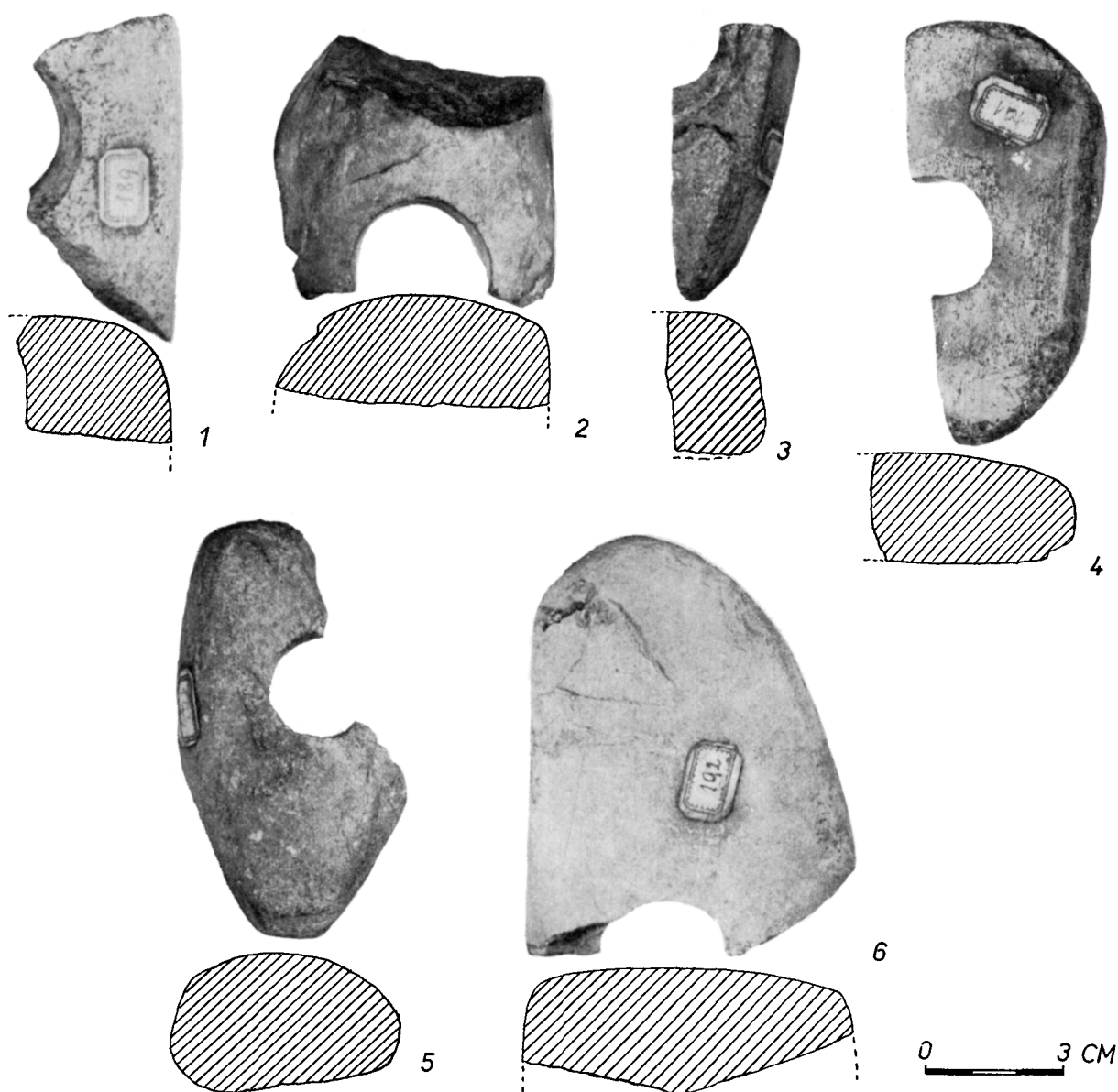
S geologickou situací v celku souhlasí i Maderův popis:¹⁶⁴ „Vom Dorfe Wopparn angefangen, an dem rechten Abhange des Wopparnertales, bis hinunter unterhalb der Kaisermühle, dann in den sogenannten Bauernbüscheln in Klein-Tschernosek, befindet sich in den daselbst lagernden Quarzporphyrfelsen eine ungezählte Menge von trichterförmigen Löchern, umgeben von weiten Halden losen Steingerölls.“ Při průzkumu v srpnu 1968 však zjištěno, že pole suti s trychtřovitými prohlubněmi je výrazně zachováno jen na zalesněné ploše, sahající od býv. Maderova lomu až nad žel. stanici, tj. v pásu dlouhém asi 1/2 km, dále že mizí. Mader předpokládal, že výroba žernovů zde musela být, soudě podle „nur oberflächlich ausgebeuteten, sehr umfangreichen Steinbrüchen“, velmi rozsáhlá, daleko přesahující rámec místní potřeby. „Obwohl dem Felsenkörper die Steine nur in einer Höhe von 3 bis 4 Meter entnommen wurden, so war doch die Ausbeutung . . . eine planmässige. Die vorhandenen leicht erkenntlichen, mit Moos, Heidekraut und Gebüsch bewachsenen Schutthalden und Bruchstellen in Klein-Tschernosek und im Wopparnertale, in der Ausdehnung von dreiviertel Wegstunden Länge, enthalten zu Hunderttausenden rund bearbeitete Mahlsteinfragmente.“ O kvalitě zdejšího porfyru udává, že je „von ziemlich

161. *M. Zápotocký*, Bylanské kostrové hroby na dolním Poohří, Pam. arch. LV 1964, 156—177; *týž*, Nálezy ze sídliště cítolibského typu na Litoměřicku, AR XV 1963, 146—166.

162. *E. Plesl* l.c., 557.

163. *J. E. Hibsich*, Geologische Karte des böhmischen Mittelgebirges — Blatt XII, Wien 1917; Vysvětlivky k přehledné geol. mapě ČSSR 1 : 200 000 M-33-XV, Praha 1963, 79 (*VI. Holub*).

164. *H. Mader*, Klein-Tschernosek und dessen prähistorische Mühlsteinbrüche, Leitmeritzer Wochenblatt Nr. 61 ze dne 1. VIII. 1906, 9.

Obr. 38. Malé Žernoseky, porfyrové lomy. Kamenné nástroje z odpadové sutě v Maderově lomu.

porösen Struktur, bleibt daher immer griffig und scharf und lässt kleine Sandkörner ins Mahlgut gelangen, daher wird derselbe auch als Mühlstein sehr gesucht gewesen sein.“ Obr. 37.

Nálezová situace v Maderově lomu

Při otvírání Maderova lomu v poloze „Bauernbüscheln“ se podařilo získat některé poznatky o staré těžbě. Nejprve musela být odstraněna 2 m silná vrstva „von losem Felsengeröll; dabei fanden wir in diesem Gerölle eine Unmenge Mühlsteinfragmente, d. h. solche Mühlsteine, welche bei der seinerzeitigen Bearbeitung zerbrochen sind und damals als unbrauchbar in den Schutt geworfen wurden.“ V r. 1907 se zde našel známý starobronzový depot tří bronz. dýk;¹⁶⁵ ležely na sobě kdesi na hranicích kat. č. 415 a 416, kde byly objeveny „zwischen Porphyrgerölle am Rande des Dobrey-Plateaus bei Anlage des Steinbruches“. R. v. *Weinzierl* popsal při této příležitosti

165. R. v. *Weinzierl*, TBT 1905/6, 40—1; J. *Kern*, Die Stabdolchklänge aus der „porta bohémica“, der erste Fund dieser Art im Sudetenraume, Sudeta N. F. III 1943 (nevydáno, rkp. v mus. Lit.); V. *Moucha*, Nálezy únětické kultury na Lovosicku, Praha 1961, 53—4.

těž zdejší nálezovou situaci: „Dieses Gerölle ist aber nichts anderes, als der Abfall bei der Verfertigung von kleinen Mühl- resp. Mahlsteinen (35 bis 50 cm Durchmesser) die in rohem Zustande ein bedeutender Handelsartikel nach allen Richtungen des nördlichen, resp. nordwestlichen Böhmens gewesen zu sein scheinen. Solcher Mühl- oder Mahlsteinbrüche gibt es an diesem Plateaurande und im Wopparner Tale viele.“ Dále uvádí, že je otázka, zda a jak souvisí depot s lomy; v porfyrovém odpadu silném až 6 m že nalezeny i fragmenty neolitických kamenných nástrojů a jinde že za těchto okolností nalezeny i časně středověké střepy, sám se však domníval, že lomy zde porušily starší sídliště a že patrně až ony časně středověké střepy přímo souvisí s těžbou.

Nálezy z Maderova lomu a jejich datování

Ve sbírce H. Madera, uložené dnes v litoměřickém muzeu, jsou následující předměty s označením „aus dem Abraume bzw. dem Abfall des Steinbruches“:

1. *Sekeromlat* — zlomek střední části při vývrtnu; hor. zelenavě a světle zrnitá, p. jemně vyhlazený; zach. d. 7,8 cm; $\varnothing$ vývrtnu pův. asi 3,5 cm; inv. č. 70/189. Obr. 38 : 1.
2. *Dto*, nepravidelně tvarovaný; hor. šedá, p. přešleštěný; zach. d. 6,5 cm; $\varnothing$ vývrtnu 3,2 cm; inv. č. 71/190. Obr. 38 : 2.
3. *Kladivovitý mlat*, jedna bočnice chybí; plochý, uprostřed provrtaný, nepravidelně tvarovaný; hor. zelenavě šedá, p. přešlešť., místy obitý; d. 9,9 cm; $\varnothing$ vývrtnu 2,4—2,7 cm; inv. č. 72/191. Obr. 38 : 4.
4. *Sekeromlat* — týlová polovina: nepravidelně opracovaný, spod. plocha odštipnutá, týlová část obitá, zlomený ve vývrtnu; hor. sv. šedo zelenavá, p. pův. leštěný; zach. d. 9,8 cm; $\varnothing$ vývrtnu 2,85 cm; inv. č. 73/192. Obr. 38 : 6.
5. „Hälfte eines Steinbeiles mit stumpf abgebrauchtem Ende. Die Hälfte der Bohrung erhalten.“; inv. č. 74/193 (nezjištěno).
6. „Schneidenteil einer Steinaxt ohne Reste der Bohrung. Spitze glatt abgestumpft“; inv. č. 75/194 (nezjištěno).
7. *Sekeromlat* — část bočnice s náběhem na tyl a se čtvrtinou vývrtnu; hor. zelenavě šedá, p. přešlešť.; zach. d. 6,4 cm; inv. č. 76/195. Obr. 38 : 3.
8. *Sekeromlat*: krátké široké tělo se široce sploštělým ostřím, týlová část z větší části chybí; hor. šedo zelenavá, p. větš. obitý; zach. d. 9,7 cm; inv. č. 77/196. Obr. 38 : 5.
9. „Hälfte eines ringförmigen Netzsenkers mit weiter Lochung“; inv. č. 79 — (nezjištěno).
10. „Brotleibartig geformter Handmahlstein, völlig ungebraucht“; inv. č. 133 — (nezjištěno).
11. „Bronzene Ahle, vierkantig“; inv. č. 125 — (nezjištěno).
12. „Bruchstück eines Eisenkeiles oder einer Bruchstange, zwischen den Porphyrsäulen in einer Spalte gefunden“; inv. č. 87/210 (nezjištěno).
13. „Scheibenförmiger Spinnwirtel“; inv. č. 24/113 (nezjištěno).
14. „Halsteil eines slawischen Flaschengefäßes“; inv. č. 3/157 (nezjištěno).
15. „Gefäßreste“; inv. č. 128 — (nezjištěno).

Prvou skupinu nálezů tvoří kamenné nástroje: je jich 8 kusů, vesměs defektních (části, či jen zlomků). Všechny byly opatřeny vývrtem a u oněch šesti, které se zachovaly z větší části, lze shodně pozorovat nepravidelné, ledabylé tvarování. Typologicky se u určitelných tvarů jedná vesměs o kladivovité mláty. Jejich funkce byla zřejmě ryze pracovní — sloužily k lámání kamene a k jeho opracování. Předběžně je můžeme datovat do mladšího neolitu a snad i eneolitu,¹⁶⁶ nelze však vyloučit, že v těchto spec. podmínkách jich mohlo být používáno ještě později. Na prvý pohled je nápadná příbuznost s druhým podobným komplexem z Čech, ovšem mnohem početnějším — s kamennými nástroji z lomových jam neolitických vápencových dolů na „Bílém kameni“ u Sázavy n. Sázavou, kde také byly právě kladivovité mláty („palice“) nejčastějším typem.¹⁶⁷

Druhou skupinu tvoří hrdlo hradištní láhve (č. 14) a snad i střepy (č. 15); tyto nálezy jsou náznakem funkce lomů v raném středověku. Zbývající nálezy (č. 9—13) jsou nevýrazné.

Nálezy kamenných nástrojů z náhorní plošiny vrchu Dobrého

S funkcí lomů souvisí patrně i kamenné nástroje s označením pouze „Dobry“, „okraj Dobrého“, či „pole na Dobrém“. Vrch Dobry (311,2 m, kat. o. Chotiměř) a přilehlá plošina „Dobrai Platte“

166. S. Vencl, Kamenné nástroje prvních zemědělců ve střední Evropě, Sborník NM A—XIV 1960, 39 (vrtané pracovní nástroje nastupují častěji až v d. keramiky vypíchané).

167. K. Žebera, Archeologický výzkum Posázaví. Neolitické a středověké vápencové lomy na „Bílém kameni“ u Sázavy, Pam. arch. XLI 1939, 51—8; *týž*, kapitola Pravěké mramorové lomy na Sázavě v knize J. Kořana, Přehledné dějiny čs. hornictví, Praha 1955, 43—5.

(kat. o. Chotiměř, Litochovice, M. Žernoseky) se prostírají právě od žernoseckých lomů až po Maderem předpokládané lomové polohy u Císařského mlýna. Mohlo by jít sice o nálezy z dosud nezjištěného neolitického sídliště, ale celé toto návrší kryje šterkopísek staropleistocenních teras a existence neol. osídlení zde proto není vůbec pravděpodobná (na Litoměřicku neznáme dosud neol. sídliště, které by nebylo na spraši). Nejspíše proto i tyto nástroje souvisejí s prací v lomech, nebo s dílnami, ve kterých se vytěžený kámen zpracovával.

1. *Sekeromlat* masivní, ostří chybí, na plochách i bočnicích silně obitý; hor. šedá, p. přešeřt.; zach. d. 23 cm, $\varnothing$ vřrtu 2,6—3,0 cm; inv. ř. 2511 (nález z r. 1962).
2. *Sekera plochá*, trapezovitá, s ostřím sl. kopytovitým; hor. ředavá, p. přešeřt.; d. 12,5 cm; inv. ř. 2510 (nález z r. 1961).
Dalřích 6 nástrojů je z Maderovy sbírky (nezjiřtěny):
3. „Steinhammer, Lesefund, Dobraifelder“; inv. ř. 88/507.
4. „Schuhleistenkeil, lang, alter Lesefund, Dobraifelder“; inv. ř. 89/291.
5. *Dlo*, inv. ř. 91/212.
6. „Steinaxtbruchstück mit der Hälfte der Bohrung, als Klopřstein benützt, Lesefund vom Dobrairand“, inv. ř. 92/494.
7. „Schneidenteil eines Flachbeilbruchstückes mit Schneidenanschliff. Lesefund, Dobrai“, ř. 106/723.
8. „Steinaxtbruchstück mit der Hälfte der Bohrung. Lesefund, Dobrai“, inv. ř. 108/784.

Závěr

Nálezy z odpadové sutě v oblasti Maderova lomu svědčí, že s těžbou a zpracováváním porfyru se zde započalo s max. pravděpodobností již v mladřím neolitu. Údaje o mocnosti suti (2—6 m) i její velký plořný rozsah napovídají značnou časovou délku těžby i její intenzitu. Místní lomy a dílny patřně zásobovaly svými výrobky — ručními mlýnky a drtidly na obilí, v mladřích obdobích pak řernovy — větší oblast. V tomto směru by nám snad mohl pomoci mineralogický rozbor archeologicky datovaných nálezů mlýnků a řernovů ze severozápadních, event. i středních Čech a snad i ze Saska, který by ukázal, kam až se výrobky z řernoseckého porfyru dostávaly. Nepřímou bychom tím získali i svědectví, kdy vlastně — během kterých historických období — byly lomy v činnosti.¹⁶⁸ Z tohoto hlediska je také významné zjiřtění zbytků hráze, zřejmě přístavní, s větřím počtem řernovů, zachycené při bagrování Labe pod lomy v r. 1951. Existence takového zařizení, bohužel nedatovaného, napovídá, že jednou z cest, po kterých se hotové výrobky rozvážely po kraji, bylo též Labe.

O těžbě a výrobě v raném středověku podávají pak výmluvné svědectví názvy obou nejbliřších obcí — Malých a Velkých Žernosek, tj. osad lidí, kteří řernovy sekají. Jednalo se bezesporu o tzv. služebně osady, jejichž obyvatelé byli specialisováni na výrobu řernovů. Existenci dvojice osad téhož jména lze vysvětlovat dvojmým způsobem: 1. buď byly založeny nejprve Žernoseky Malé (též Žernosečky zvané) v bezprostřední blízkosti lomů a později za Labem Žernoseky Velké, anebo 2. potřeba řernovů byla tak velká, že k zajiřtění jejich výroby bylo třeba obyvatel ne jedné, ale dvou vsí, resp. že lidí určených k této činnosti bylo tolik, že museli být rozděleni do dvou osad. V obou řeřeních je však skryt náznak větřšího rozsahu zdejší výroby. Vezmeme-li dále v úvahu, že 1. prvá písemná zpráva o Žernosekách je z roce 1057, 2. vznik služebných osad je kladen do 10.—11. století, 3. jediný dosud známý nález z M. Žernosek (kostrový hrob z míst dneřní řkoly) lze klást do 10. století,¹⁶⁹ můžeme s jistotou usoudit, že lámání kamene a výroba řernovů byly

168. Na Litoměřicku existuje ještě jedna lokalita, kde by snad bylo možno očekávat zjiřtění pravěkých lomů. Jsou to *Hořidla*, vrch 371,9 m n. m., mezi Chotiněvsi, Jiřtěrpy a Třebutičkami, 8 km vých. od Litoměřic. Nasvědčovaly tomu některé starří údaje. Již v r. 1861 předal *F. Beneř* do Nár. musea „kamenný provrtaný mlat, nalezený na návrří Hořidle“ (Pam. arch. IV 1861, 95). Později *J. Haudek* popisuje vrch, uvádí, že mezi lidem se vypráví o měřtu, které zde prý stávalo a v poznámce dodává *F. Hantschel*, tehdeřší redaktor *Mitt. Ex. Cl.*, že v r. 1874 byly tamtéž „mehrere Steinäxte gefunden“ (*Mitt. Ex. Cl. XIII* 1890, 290). A konečně podrobnějši zpráva v *Hantschelově kronice* říká, že „im Jahre 1874 wurden daselbst in den grubenförmigen Vertiefungen — sg. „Trichtern“ — auf der Kuttendorfer Seite mehrere Steinäxte gefunden“ (*Mitt. Ex. Cl. XX* 1897, 22). Údaj o jámovitých prohlubních zvaných „Trichtern“ velmi připomíná situaci u M. Žernosek i kupř. na území lomů a dílen na řernovy na svazích slezské Sobótky. Na vrcholu Hořidel a ještě na několika místech na sz. a sv. straně proráží podlořím na povrch znělec.

169. *A. Profous - J. Svoboda*, Místní jména v Čechách IV, Praha 1957, 834; *B. Krzemieňská - D. Třeřtík*, Služebná organizace v raně středověkých Čechách, ČSČH 12 1964, 637—667; o nálezech srv. *M. Zápotocký*, Slovanské osídlení na Litoměřicku, Pam. arch. LVI 1965, 276, 304, 358.

v provozu v období raného středověku, někdy v 10.—11. století. Je zajímavé, že středověké písemné prameny mlčí. Chybí jakékoliv údaje, které by se týkaly zdejší těžby, výroby žernovů, či jejich rozvozu a obchodu s nimi, i když potřeba žernovů pro množství mlýnů, pracujících na potocích i na řece byla samozřejmě trvalá.¹⁷⁰ I když by bylo možné, že tato fakta prostě nebyla staršími prameny zachycena, těžko to lze říci o prameni takové kvality, jakým byla Berní rula z r. 1654. A přece i v ní jakékoliv údaje tohoto druhu chybí.¹⁷¹ Můžeme se proto domnívat, že lámání porfyru a výroba žernovů v oblasti žernoseckých lomů nepřesahovaly dobu po třicetileté válce a otevřena zůstává otázka, jak vůbec hluboko do středověku zasahovaly.

Žernosecké lomy nejsou jedinou lokalitou tohoto druhu v Čechách. Pozůstatky dílny na žernovy, datované do mladého latěnu byly objeveny na již. svahu Kunětické Hory u Pardubic¹⁷² a na existenci podobných středověkých dílen ukazují místní jména Žernov, Žernovice, Žernovka, Žernovník. V sousedních zemích pak tyto výrobní zjištěny na svazích vrchu Sobótky ve Slezsku (dat. do 9.—12. stol.) a na slovenském Děvíně (ml. latén).¹⁷³ Zatím otevřená je otázka, jaký podíl na krytí potřeby měly menší vesnické dílny, zpracovávající polodomácky místní surovinu, a jaký specialisované dílny s velkou produkcí (jaké byly zřejmě v oblasti žernoseckých lomů), zásobující větší oblasti.

Recenzovala O. Kytlicová.

ZUR BEDEUTUNG DER ELBE ALS VERBINDUNGS- UND TRANSPORTWEG

M. ZÁPOTOCKÝ

I. Die Geschichte des Elbehandels. Die Aufgabe der Arbeit.

Die vorliegende Abhandlung ist dazu bestimmt, an Hand der archäologischen Funde — vor allem der, die aus dem Flusslauf der Elbe entnommen wurden — die Geschichte und die Bedeutung der Elbe als wichtige, Böhmen mit dem Norden verbindende Kommunikation zu erläutern. Übersicht über die einschlägige Literatur, die den Transport und Handelsverkehr auf der Elbe im Mittelalter behandelt, und Wiedergabe verschiedener Ansichten bezüglich der Aufgaben, die dem Elbeweg in der Urzeit zufielen.

II. Die Besiedlung des Elbetales in der Urzeit. 1. Geomorphologie des Elbetales im Abschnitt zwischen Mělník und Pirna. — Die Besiedlung des Elbetales in der Urzeit.

Ab Mělník bis zu ihrem Eintritt in das Böhmisches Mittelgebirge durchfließt die Elbe das alte Siedlungsgebiet, das seit dem Neolithikum ohne Unterbrechung besiedelt war. Anders gestaltet sich die Situation im gebirgigen Terrain des Mittelgebirges und der Děčínér Wände. Auf Abb. 2 A—C ist der Stand der Besiedlung dieses Gebiets-teiles im Neolithikum, in der jüngeren Bronze- und in der Burgwallzeit festgehalten (verzeichnet sind nur die verlässlich bekannten Siedlungs- und Gräberfeldfundstellen) und der Text gibt eine Übersicht der Fundstellen aus den einzelnen Zeitabschnitten. In siedlungsgeographischer Hinsicht zerfällt dieser Teil des Elbestromes in drei Abschnitte: 1. Der Abschnitt zwischen der Böhmisches Pforte und Ústí (Länge: 17 km) bildet nur eine dauernd frequentierte Verbindungslinie zwischen zwei Gebieten der alten Besiedlung — dem unteren Elbegebiet und dem

170. *Ž. Winter*, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století, Praha 1906, 8, 498 (skalniční kamení specialisovaní na výrobu mlýnských kamenů nazývání žernovníky).

171. V 16. svazku Berní ruly (Litoměřicko-visitace VII.—X. 1654) kontrolovány okolní obce; srv. i *M. Volf*, Hospodářský a sociální obraz Litoměřického kraje podle Berní ruly, Sborník archivních prací XVIII—1 1968, 142—236.

172. *V. Diviš-Čištecký*, Starobylá dílna ručních mlýnků na Hoře Kunětické, Český lid II 1893, 708—711.

173. *M. Jahn*, Eine frühgesch. Mahlsteinindustrie am Siling (Zobten), Altschlesien II 1929, 284—9; *J. Filip*, Keltové, 320 (zde i o lomech a dílnách v Podunají); *K. Černohorský*, Žernovy v hospodářsko-společenském vývoji časného středověku, Pam. arch. XLVIII 1957, 495—545; *M. Beranová*, Pravěké žernovy v Československu, Vznik a počátky Slovanů IV 1963, 181—213.

Talkessel zwischen Erz- und Mittelgebirge. 2. Der Abschnitt zwischen Ústí und Děčín (Länge: 26 km) ist im Grunde genommen ein Ausläufer des Siedlungsgebietes zwischen Erz- und Mittelgebirge. Eine zusammenhängende Besiedlung können wir hier erstmalig erst in der jüngeren Bronzezeit feststellen, später war sie nur noch ein Torso und erst in der Burgwallzeit formte sich wieder ein zusammenhängendes Band von Dörfern. 3. Der Abschnitt zwischen Děčín und Pirna (Länge: 38 km) weist nur ganz unbedeutende Spuren einer urzeitlichen Besiedlung auf. Das enge Tal, in dem es keine grösseren, landwirtschaftlich ausnutzbaren Flächen gibt, ist praktisch bis ins Mittelalter unbesiedelt geblieben und diente somit bloss als unbewohnte Verkehrsader.

III. Die Flussfunde.

A. Bronzener Hortfund aus dem Böhmischem Tor.

1. Fundsituation. Hinter Velké Žernoseky mündet die Elbe in einen Engpass, die Böhmisches Pforte — Porta Bohemica genannt. Der Fluss durchbrach hier ein hartes Gesteinmassiv und formte ein enges kanonartiges, 1,7 km langes Tal. Auf dem romantischen Bild aus dem Jahre 1840 (Abb. 4) ist noch der ursprüngliche Stand vor dem Strassen- und Eisenbahnbau festgehalten, die Abb. 5 und 37 (oben) geben die heutige Lage wieder. In den Dreissiger- bis Fünfzigerjahren sind hier beim Baggern immer wieder neue Bronzegegenstände zum Vorschein gekommen. Die Zahl der Funde, die gerettet wurden oder über die wir nähere Auskünfte einholen konnten, ist heute bis auf 86 Stück angestiegen, von denen nur einige wenige zweifelhaft oder unerreichbar blieben (vgl. das Verzeichnis Nr. 1—90; Nr. 8—10 und Nr. 43 sind Armringe aus späterer Zeit, die vermutlich erst später und irrtümlich im Museum zu den Funden zugereicht worden sind). Der gesamte Komplex, der im Museum zu Litoměřice aufbewahrt wird, setzt sich aus 5 nach und nach gewonnenen Kollektionen zusammen (1. aus der Sammlung E. Gattermanns, 2. aus der Sammlung des einstigen Böhmisches Museums in Litoměřice, 3. aus der Sammlung J. Kerns, 4. aus den im 2. Weltkrieg beim Baggern ausgehobenen Funden und 5. aus solchen aus dem Jahre 1951). Auf Abb. 6 ist die Karte der urzeitlichen Fundstellen im Gebiete der Porta Bohemica (Nr. 7 — Bronzefundstelle).

2. Beschreibung der Funde: Nr. 1—90, Abb. 7—13.

3. Datierung. Der ganze Komplex lässt sich, in Übereinstimmung mit den bisher geäusserten Ansichten, in die Ha A 2 — B 1 Stufe ansetzen, vielleicht ungefähr in die Wende beider Stufen. Es handelt sich zumeist um Typen, die in Böhmen nur sporadisch auftreten und für südöstliche Importe angesehen werden. Ihre Herkunft dürfte im mittleren Donaauraum (im weiteren Sinne) gesucht werden: Typen des Karpathenkessels überwiegen, doch finden sich auch süddeutsche-alpine Formen vor, sowie auch solche, die in Böhmen selbst erzeugt worden sein konnten.

4. Interpretation. Bei der Auslegung gehen wir von folgenden Momenten aus:

a) Die Fundumstände. Laut Aussage der Baggerarbeiter wurden sämtliche aufgefundenen Bronzen immer an derselben Stelle gefunden: unter dem Mittelteil des Tříkřížový vrch (des Dreikreuzberges), in der Mitte des Flussbettes in einem höchstens 90—100 m langen Band (man stiess auf sie jedesmal in einigen Tagen) und sie ruhten hier unter einer Sandbank in einer Tiefe von 5—9 m. In Anbetracht dieser Umstände erscheint es unwahrscheinlich, dass die Gegenstände vom Ufer aus in den Fluss geschleudert worden wären; vermutlich sind sie entweder vom Bord eines Schiffes ins Wasser geworfen worden oder mitsamt dem Schiffe untergegangen. Nach der beträchtlichen Tiefe zu schliessen, in der die Gegenstände lagen, drohte der Schifffahrt zur Zeit, da diese den Grund erreichten, keine Gefahr: es gab keine Untiefen, noch Stromschnellen — der Fluss hatte hier Tiefwasser.

b) Die Fundstelle liegt unmittelbar unterhalb des Tříkřížový vrch genannten Berges, dessen jungbronzezeitliche Besiedlung durch Einzelfunde belegt ist. Der erwähnte Berg war die Akropolis des Burgwalls Hrádek, dessen mächtige Steinwälle, wie man annimmt, ebenfalls der Jungbronzezeit angehört haben. Die Bronzegegenstände sind somit direkt unterhalb der Akropolis der einstigen Burgwalls in den Fluss versenkt worden.

c) Die kultur-geographische Situation. Während der Tříkřížový vrch und der ganze umliegende Kreis am Ostufer der Elbe der Lausitzer Kultur angehörte, unterstand das Westufer der Knovíz Kultur. Sofern dies auch zum Zeitpunkt, als die Versenkung der Bronzen erfolgte, der Fall war, vollzog sich dieses Ereignis offenbar an der Grenze beider erwähnten Kulturen.

d) Die chronologischen Schlussfolgerungen geben auf die Frage, ob es sich in unserem Falle bloss um einen einzigen Fund handelt oder um mehrere Fundkomplexe, die im Rahmen der Ha A 2 — B 1 — Periode auf den Grund des Flusses gerieten, keine klare Antwort. Die fremde Provenienz der meisten Fundobjekte deutet jedoch auf eine einmalige Versenkung hin.

e) Spuren der Benützung, Abnützung oder Beschädigung der Gegenstände. Die Oberfläche der Fundobjekte ist mit einer bräunlichen bis schwarzen Wasserpatina bedeckt oder auch teilweise oder gänzlich patinafrei und in diesem Falle stärker abgerieben (bei den Armringen ist beispielsweise ungewiss, ob sie verziert waren oder nicht). Zahlreiche Gegenstände weisen allerhand Beschädigungen auf, einige sind sogar gebrochen oder verborgen — namentlich die Schwerter. In den meisten Fällen besteht jedoch kein Zweifel, dass die Beschädigungen nur vom Baggern herrühren. Mitunter ist die beschädigte Stelle mit Patina überzogen, aber auch in diesem Falle kann die Beschädigung auf eine frühere Baggerung oder auch auf eine heftige Bewegung am Grund der Elbe zurückzuführen sein. Mit Sicherheit lässt sich nichts behaupten, aber einige Beschädigungsspuren — namentlich an Schwertern — dürften schon vor der Versenkung bestanden haben. Bloss der Rest eines Holzstiels in der Lanzenspitze Nr. 16 beweist

klar und eindeutig, dass diese Lanzen spitze (und vielleicht auch die anderen?) zur Zeit der Versenkung bereits auf dem Kanzen schaft aufgesetzt war.

f) Die funktionelle Zusammensetzung. Von der Gesamtzahl von 86 Bronzestücken entfallen auf Waffen 37,2% (22 Schwerter, 1 Dolch, 9 Lanzen spitzen), auf Geräte 21% (6 Beile, 2 Meissel, 2 Sichel n, 3 Messer, 4 Rasiermesser, 1 Fischangel), auf Verzierungen und Schmuckstücke 41,8% (2 Fibeln, 1 Kette, 3 Buckel, 4 Halsringe, 26 Armringe). Der hohe Anteil an Waffen und Geräten (von letzteren können die Beile und Messer auch als Waffen gedient haben) verleiht dem ganzen Fundkomplex einen männlichen und, in Anbetracht der vielen Schwerter geradezu kriegerisch-aristokratischen Charakter. Dem widerspricht nicht einmal die beträchtliche Zahl der Verzierungen und Schmuckstücke: die Kette und die Buckel können mit der männlichen Ausrüstung zusammenhängen und die Fibeln, Halsringe und Armringe ebenfalls.

Die Schlussfolgerungen, die sich aus Punkt a—f ergeben, können — schon in Anbetracht der schwankenden Wahrscheinlichkeit unserer Prämissen — nicht eindeutig sein. Wenn wir von der glaubwürdigsten Annahme ausgehen, dass es sich in unserem Falle um eine untergegangene Schiffsfracht (bezw. ihr Torso) oder um eine über Bord geworfene Schiffsladung handle, lassen sich die Ursachen, die zu diesem Untergang geführt haben, auf zweierlei Weise erklären: entweder ging es um eine intentionale Ursache (a) eine vorsätzliche Versenkung, beispielsweise beim Versuch, das Frachtschiff aufzuhalten, b) eine Versenkung aus Motivgründen) oder aber um einen unvorhergesehenen Schiffbruch. Die Annahme, es handle sich um eine absichtliche Versenkung der Fracht, bestärken die oberwähnten Fundumstände (die Stelle und die Tiefe der Lagerung im Flussbett) sowie die Tatsache, dass sich der Akt unmittelbar unter der Akropolis des Burgwalls vollzogen hat. Das Reststück eines Holzstiels in der Lanzen spitze Nr. 16 deutet an, dass es sich um keine Verfrachtung einfacher Bronzeware gehandelt haben konnte, denn in diesem Falle wären die Lanzen spitzen nicht auf Schäfte aufgesetzt gewesen. Und mit dieser Erwägung verliert auch die unter a) angeführte Möglichkeit an Wahrscheinlichkeit: bei einem Versuch, das Schiff zu kappern, wäre wohl das Verlangen, sich der Fracht zu bemächtigen, an allererster Stelle gestanden. In unserem Fundkomplex ist zwar dieser oder jener Typus in grösserer Zahl vertreten, doch haben wir es mit keiner Serie gleichartiger Erzeugnisse zu tun, vielmehr fällt dem individuellen Charakter der einzelnen Gegenstände eine besondere Bedeutung zu. Gegen die Vermutung eines zufälligen Schiffbruches spricht die Fundsituation (die Tiefe der Lagerung) sowie das bereits erwähnte Faktum: auf die Frage, um was für ein Schiff es sich gehandelt haben könne, bei dessen zufälligem Untergang eine so gewaltige Menge Bronze auf den Grund des Flusses geriet, gibt es meiner Meinung nach nur eine Antwort: um ein mit Bronzeware beladenes Frachtschiff.

Die Interpretation, die in dem Elbefunde eine versunkene oder vorsätzlich versenkte Schiffsfracht sehen möchte, findet somit in unseren bisherigen Erkenntnissen keine Unterstützung. Einigermassen glaubwürdiger erscheint der Motivcharakter der Funde. An diesen gemahnen bestimmte Parallelen verwandten Charakters in den bekannten Funden aus der vorrömischen und römischen Eisenzeit, die in den nordischen Mooren (Hjortspring, Nydam, Thorsbjerg u. a.) zutage gefördert und als haufenweise Opfergabe einer Kriegsbeute ausgelegt wurden. Ein ähnlicher Brauch galt auch bei den Kelten. Wir können den Elbefund ähnlich deuten, d. h. auch in ihm eine nach einem siegreichen Kampf dargebrachte Opfergabe sehen wollen, aber wie sich dieser Vorgang abgespielt hat, ob die Opfergabe auf einmal oder partienweise über Bord geworfen oder mitsamt dem Schiffe versenkt worden waren, auf diese Frage wird sich keine Antwort finden. Auf einen event. Einwand, warum in dem Fundkomplex so ausgesprochen fremde, donauländische Elemente vertreten seien, lässt sich erwidern, dass auch die ältere Gruppe der vorerwähnten nordischen Funde aus der Römerzeit ein ähnliches Bild gezeigt habe: auch sie enthielt zahlreiche Gegenstände völlig fremden (römisch-provinzialen) Ursprungs. Beim Elbefund handelt es sich vermutlich um eine Beute, die entweder aus dem Donaauraum stammt oder gelegentlich eines Zusammenpralls mit einer südöstlichen Gruppe dieser entrissen worden ist.

B. Die übrigen Flussfunde aus der Strecke zwischen Mělník und Pírna — Verzeichnis und Datierung.

Auf Abb. 3 Karte der Elbefunde (die Nummerierung der Lokalitäten stimmt mit dem Verzeichnis überein). Auslegung der Kennzeichen: 1 — neolithische Steingeräte, 2 — dto äneolithische bis altbronzezeitliche, 3 — dto, unbestimmbare, 4 — Bronze geräte aus der mittleren Bronzezeit, 5 — dto, aus der jüngeren bis späten Bronzezeit, 6 — dto aus der Latènezeit, 7 — dto aus der Römerzeit, 8 — keltische Münzen, 9 — römische Münzen, 10 — mittelalterliche Münzen, 11 — mittelalterliche bis neuzeitliche Eisengeräte, 12 — Mühle steine, 13 — Monoxyl.

C. Die Problematik und Interpretation der Flussfunde.

Bei der Wertung eines so verschiedenartigen Komplexes, wie ihn die Flussfunde darstellen, muss mit den Faktoren gerechnet werden, die einen entscheidenden Einfluss auf die Erhaltung und Entdeckung der Funde hatten. Schon W. Torbrügge verwies auf die Tatsache, dass Gegenstände, nachdem in einen Fluss gerieten, mehrfache Filter passieren müssen; ebenso entscheidend sind dann noch weitere Faktoren und zwar gleich bei der Auswahl solcher, den Flüssen entnommenen Funde. Den ersten Faktor und zugleich wirksamsten Filter bilden die Eigenschaften des Materials, aus dem der betreffende Gegenstand besteht, den zweiten seine Grösse, den dritten dass Mass der den Flussfunden gewidmeten Aufmerksamkeit. Dazu kommt als vierter Faktor die Stromstärke und Beweglichkeit des Flussbettes (die Bewegungsfreiheit der gesunkenen Gegenstände, z. B. bei Hochwasser oder beim Eisgang). Als fünfter Faktor ist die Möglichkeit in Betracht zu ziehen, dass der Fluss, in dem sich die Funde vorfanden, vielleicht erst den sekundären Fundort darstellt, d. h. dass die Fundgegenstände ursprünglich in einem Siedlungs- oder Grab-

objekt gelegen hatten (dieser Umstand hängt mit der Ausdehnung und Besiedlung der Flussaue zusammen). Und schliesslich der sechste Faktor: das Ausmass der auf dem betreffenden Fluss vorgenommenen technischen Arbeiten, d. i. der Regulierung des Flusslaufs, der Kanalisation, der Baggerung. Die Anm. Nr. 83 enthält einige historische Berichte über verschiedene Naturhindernisse auf dem Elbelauf — über Untiefen, Stromschnellen, Schotterablagerungen u. a., Anm. Nr. 84 eine Übersicht der vielen Inseln an Hand der Karten aus den Jahren 1780—83.

In chronologischer und funktioneller Hinsicht sind die Elbefunde aus dem Abschnitt Mělník-Pirna wie folgt verteilt (in Klammern die Nummern der Fundstellen):

Neolithikum: 7 steinerne Axthämmer (3, 6, 13, 17, 21, 24). — Neolithikum-Äneolithikum (unbestimmt): 15 steinerne Axthämmer (10, 13, 18, 22), 2 steinerne Beile (10, 11), 27 Steingeräte — Typus unbestimmt (30—40). — Äneolithikum: 1 fassettierter Axthammer aus Stein (29), 1 lanzetenförmiger steinerner Axthammer aus dem jüngeren Äneolithikum oder der älteren Bronzezeit (4), 1 Steinbeil (10), 3 Feuersteingeräte — ein Dolch, ein Beil, eine Sichel aus dem jüngeren Äneolithikum oder der älteren Bronzezeit (10). — Ältere Bronzezeit: 0 (vgl. jedoch die äneolithischen Lokalitäten Nr. 4, 10). — Mittlere Bronzezeit: 1 + × Bronzebeile (25). — Jüngere bis späte Bronzezeit: 5 oder 6 Bronzeschwerter (1, 2, 3, 18, 29), 2 bronzene Lanzen spitzen (24, 30), 5 Bronzebeile (28, 30), 2 Bronzesicheln (5, 17), 4 Bronze-Armringe (8, 24), 1 bronzene Fibelnadel (5), 1 bronzener Angelhaken (10), 86 Bronzegegenstände aus dem Funde von Porta Bohemica (Aufzählung s. oben). — Ältere Eisenzeit: 0. — Latènezeit: 1 Bronzerädchen (10), 1 bronzener Armring (27), 1 Münze (29). — Römerzeit: 1 Bronzeimer (10), 12, 16 oder 26 Münzen (9, 10, 12). — Frühes Mittelalter: 1 Eisenbeil (10). — Mittelalter bis Neuzeit: 19 Eisenbeile (7, 10, 14, 16, 17, 19, 26, 27), 1 Eisenschwert (10), 1 eiserner Flösserhaken (7), 1 Eisenhebel (7), 1 Eisenhaue (7), 1 Hufeisen, 40 + × Münzen (10, 23, 29). — Undatiert: 1 Bronzespange (10), etwa 20 Mühlsteine (14, 15), 1 Monoxyl (20).

Auf Abb. 24 ist die Anzahl der Funde je nach dem Zeitabschnitt, aus dem sie stammen, und dem Material, aus dem sie bestehen (1 — Stein, 2 — Bronze, 3 — Münze, 4 — Gold, 5 — Eisen) graphisch dargestellt und zum Vergleich sind die Diagramme zweier weiterer statistisch auswertbarer Fundkomplexe — die Funde aus dem Inn und dem Greiner Strudel auf der Donau — hinzugefügt. Die graphische Darstellung der Elbefunde weist 4 Höhepunkte auf, im jüngeren (?) Neolithikum, in der jüngeren bis späten Bronzezeit, einen mässigeren in der Römerzeit und einen ausdrucksvollen im hohen Mittelalter bis in der Neuzeit. Dazwischen liegen Zeitabschnitte, in denen Funde fast fehlen. Einen gemeinsamen, besonders kennzeichnenden Charakterzug aller drei Diagramme bildet der hohe Anteil an Bronzen aus der jüngeren bis späten Bronzezeit.

Sofern es sich um die Interpretation handelt, können wir die Flussfunde in 3 Gruppen teilen: 1. Gegenstände, die während der Schifffahrt versehentlich verloren gingen oder infolge eines Schiffbruches versanken, 2. Gegenstände, die, sei es beim Vollzug kultischer Handlungen, sei es aus profanen Gründen in den Fluss geworfen worden sind, 3. Gegenstände, die aus am Ufer gelegenen Lokalitäten sekundär in den Fluss geraten waren. Es bedarf wohl keines besonderen Hinweises, wie schwierig es in den meisten Fällen ist, zwischen den oberwähnten Möglichkeiten und insbesondere zwischen der ersten und zweiten die richtige Wahl zu treffen. Der Versuch, die einzelnen Fundgruppen zu interpretieren, bleibt daher bis auf weiteres nur eine vorläufige Hypothese:

Steingeräte sind in den Flussfunden besonders stark vertreten, doch ein Grossteil dieser Funde lässt sich leider nicht revidieren. In funktioneller Hinsicht handelt es sich fast ausschliesslich um Axthämmer. Von den erhaltenen Exemplaren dürften die meisten ins jüngere Neolithikum anzusetzen sein. Von Litoměřice abwärts nimmt deren Zahl ständig zu, im Talkessel von Libochovany und bei Děčín ist die Fundzahl besonders hoch, doch die Kette der Fundorte erstreckt sich zusammenhängend bis nach Pirna. Inwieweit wir es hier mit Opfergaben zu tun haben, lässt sich nicht entscheiden, auf alle Fälle beweist aber die ungewöhnlich hohe Fundzahl steinerner Axthämmer, dass auch auf diesem unbewohnten Abschnitt der Elbe zwischen dem nordböhmischem und sächsischem Gebiet ein allem Anschein nach reger Verkehr bestanden haben musste. Die Feuersteingeräte sind offensichtlich nördlichen Ursprungs und können mit der Aufgabe zusammenhängen, die der Elbe als Verbindungsweg mit dem Norden zufiel.

Unter den Funden von Bronzegegenständen überwiegen bei weitem die aus der jüngeren bis späten Bronzezeit. Der Fund aus der Porta Bohemica pflegt als Beleg für die Bedeutung der Elbe als Handelsweg oder auch direkt als versenkte Schiffsfracht, die aus dem Donaoraum nach Norden befördert werden sollte, angesehen zu werden. In dieser unserer Abhandlung sind hingegen wiederum Belege für die Annahme erbracht, dass es sich um einen Votivschatz oder um eine Opfergabe gehandelt habe. Die Anschauung, auf der Elbe habe sich ein Fernhandel abgewickelt, ist zwar verlockend, aber nicht hinlänglich begründet, ja bestimmte Umstände sprechen sogar gegen sie (vgl. die Anm. Nr. 91 — Voraussetzungen: entsprechende Schiffe, Bootsleute, die mit den örtlichen Bedingungen der Schifffahrt vertraut waren, Möglichkeit einer freien Durchfahrt durch die verschiedenen Gebietsteile, Rückbeförderung der Schiffe gegen den Strom, Instandhaltung der Uferstege). Der Fund aus der Porta Bohemica wird freilich noch im weiteren Zusammenhang mit der Frage der sog. Fremdbronzen, denen er inhaltlich und chronologisch voll zugehört, gewertet werden müssen (unter „Fremdbronzen“ versteht man die über Böhmen nordwärts verbreiteten Typen aus dem mittleren Donaoraum). In der Verbreitung dieser Typen kann man eine Begleiterscheinung der Konflikte sehen, die sich irgendwo an der Südgrenze der Lausitzer Kultur oder noch weiter im Südosten abgespielt haben. Was die Frage anbelangt, weshalb die Bronzen in den Fluss gerieten, schliessen wir uns der Meinung W. Torbrügges an, der diesen Umstand in erster Reihe den damaligen Kultbräuchen zuschreibt.

Bei den Gegenständen aus jüngeren Zeitabschnitten dürfte die oberwähnte Interpretation auch auf die latènezeitlichen Bronzerädchen, den römischen Eimer und vielleicht auch auf die römischen Münzen zutreffen. Hingegen

sind die mittelalterlichen und neuzeitlichen eisernen Geräte — vor allem die Mehrzahl der Beile — wohl fraglos auf unvorhergesehene Verluste der Schiffer zurückzuführen. Der Fundkomplex eiserner Geräte aus Roudnice hängt, wie schon die Fundumstände eindeutig beweisen, sicherlich mit dem Bau und der Rekonstruktion der dortigen gotischen Brücke zusammen. Die Mühlsteine aus Žernoseky, die zugleich mit den Resten eines Hafendammes entdeckt wurden, weisen wiederum auf die Beförderung solcher Erzeugnisse auf Schiffen in einer nicht näher bestimmbar Zeit hin (vgl. Beilage IV).

IV. Schlussforderungen.

Die Elbefunde sind fast ausschliesslich beim Baggern des Flusses zutage gekommen. Sie stellen somit einen Komplex zufällig aufgedeckter Gegenstände vor, aus dessen Zusammensetzung überdies eine ganze Reihe von Faktoren objektiven und subjektiven Charakters Einfluss hat. Immerhin führt jedoch eine Analyse dieser Funde und ein Vergleich mit der Fundsituation, wie sie sich auf anderen Flussläufen ergab, zu der Feststellung, dass sich in der Zusammensetzung der Flussfunde im Südteil Mitteleuropas eine bestimmte Gesetzmässigkeit kundgibt. Ihr Hauptmerkmal ist der hohe Prozentsatz der Funde aus der Zeit der Urnenfelder. Den Aussagen der Flussfunde kommt eine dreifache Bedeutung zu: zunächst sprechen sie als archäologische Typen an und für sich, überdies unterrichten sie uns aber auch über die Aufgabe, die der betreffende Fluss als Verbindungs- und Verkehrsader und als eine bestimmten Kultvorstellungen und Bräuchen verknüpfte Stätte erfüllt und schliesslich vermögen sie auch die Topographie der Besiedlungen entsprechend zu ergänzen. Ihre Interpretation ist freilich in den meisten Fällen nicht eindeutig. Manche Funde bezeugen einfach nur das Bestehen eines Schiffahrts- und Fischereibetriebs, aber viele (und dies gilt eben von Funden aus der jüngeren bis späten Bronzezeit) sind höchstwahrscheinlich in Ausübung einer Kulthandlung in den Fluss versenkt worden.

Dass die Elbe schon seit dem Neolithikum Böhmen mit Sachsen verbunden habe, das bezeugen zahlreiche Funde von Steingeräten. In den folgenden Zeitabschnitten schwankt die Menge der Flussfunde ganz beträchtlich, doch wäre es offenbar unangebracht, daraus negative Schlüsse ziehen zu wollen. Wir sind ausserstande abzuschätzen, inwieweit der Schiffsverkehr auf der Elbe dem Handel galt und um welche Waren es sich hier gehandelt habe, obzwar, um nur ein Beispiel anzuführen, der Handel mit Salz bereits im frühen Mittelalter durch historische Berichte belegt ist und begründete Voraussetzungen für die Annahme bestehen, dass er bereits in der jüngeren Bronzezeit, ja vielleicht sogar noch früher existiert habe. Ein Vergleich der zahlenmässig äusserst geringen urzeitlichen Funde aus den Terrassen der Fusspfade im Erzgebirge mit der Unzahl von Flussfunden aus dem Abschnitt Ústí-Pirna könnte, mit bestimmten Einschränkungen, zu der Schlussfolgerung führen, dass eben die Elbe der Schauplatz des bedeutendsten und regsten Verkehrs mit Sachsen und zugleich der am stärksten frequentierte Verbindungs- und Handelsweg war. Doch verwiesen wir bereits in unseren obigen Ausführungen auf die vielen Schwierigkeiten, welche die Elbeschiffahrt behinderten sowie auf die Tatsache, dass diese auf eine bestimmte Jahreszeit beschränkt war. Beides wirkte hindernd auf die Entwicklung des Flusstransportwesens, verhalf aber andererseits wieder den Fusspfaden im Erzgebirge zur Bedeutung, die sie niemehr verlieren konnten.

Vier Beilagen zur Urzeit des Elbelandes von Litoměřice.

I. Urzeitliche Funde vom Gipfel Radobyl. (Zur Frage der Interpretation der urzeitlichen Keramikfunde und Bronzedepots aus den Anhöhen des Böhmisches Mittelgebirges.)

1. Berg Radobyl bei Litoměřice.

Auf der Süd-, Südwest-, West- und Nordseite des Bergkegels, praktisch dicht unter seinem Gipfel, sind in einer dünnen Oberschicht zahlreiche Keramikscherben aufgefunden worden, die in die Spätbronzezeit (jüngere Lausitzer Kultur) und in die ältere Eisenzeit angesetzt werden konnten; 1 Scherbe stammt aus der späten Burgwallzeit. Abb. 25, 26. Die Möglichkeit, es habe sich um Reste einer Höhensiedlung oder eines Brandgräberfeldes gehandelt, erscheint durch die Beschaffenheit des Terrains ausgeschlossen. Wir nehmen an, dass die hiesigen Funde mit Kultvorstellungen, die sich auf diesen Berg bezogen, zusammenhängen. Die Keramikscherben, mit denen der Berggipfel geradezu besät ist, lassen sich auf den ritualen Brauch zurückführen, nach dem die Gefässe, in denen die Nahrung und die Getränke d. i. die Opfergaben herbeigetragen wurden, an Ort und Stelle zu zerschlagen.

2. Zum Problem der Interpretation der urzeitlichen Funde von den Bergen des Böhmisches Mittelgebirges.

Aus diesem Gebiet stammt eine Reihe von Funden, die am Bergfuss, auf den Abhängen oder auch auf den Gipfeln der Berge und Anhöhen verstreut waren und die sich — ähnlich wie die Funde von Radobyl — auf die übliche Art nicht interpretieren lassen. Vgl. Abb. 32 (Deutung der Merkzeichen: 1 — Bronzedepot, 2 — dto auf der Siedlung, 3 — Eisenfunde der Bronzen auf den Bergen, 4 — Keramikfunde auf den Bergen in den unbesiedelten Lagen, 5 — Mikroexhalationserscheinungen).

a) Die Bronzedepots. Gelegentlich ihrer Bewertung vertauscht man oftmals die je nach der Zusammensetzung der Depots vorgenommene Klassifizierung mit der Erläuterung, weshalb sie angelegt worden sind. In solchen Fällen wird dann in einem Atemzug von Depots der Metallgiesser, der Händler, von Schatzkammern reicher Leute, von verborgenen Horten auf Siedlungen oder auch von Votivgaben, aber nicht weiter erwogen, dass hier eigentlich zwei

verschiedene Dinge miteinander vermengt werden. Eine gewisse Möglichkeit, diese Frage zu klären, fand sich im Leitmeritzer Mittelgebirge. Bei genauer Lokalisierung im Terrain kann uns nicht entgehen, dass die Stellen, an denen die Depots angelegt waren, einen zum Teil spezifischen Charakter haben, wobei die Klassifizierung solcher Depots nach deren Zusammensetzung verschieden ist. Um eine möglichst lückenlose Vorstellung zu gewinnen, gehen wir von einer Gesamtübersicht aus, die alle auf dem böhmischen unteren Elbegebiet angelegten Depots von der älteren Bronzezeit an bis zum Beginn der Eisenzeit umfasst. Im Verzeichnis, das 32 Depots aus 27 Fundstellen anführt, sind vor allem die Fundumstände berücksichtigt. Eine Überprüfung der Lage der einzelnen Fundstellen führte zu der Feststellung, dass 75% aller lokalisierten Depots am Bergfuss, auf Abhängen des Gebirges oder an anderen erhöhten Stellen angebracht waren, in der Regel in felsigem oder steinernem Grund. Dieser grosse Prozentsatz sowie der Eindruck, der sich aus der Untersuchung der in Augenschein genommenen Lokalitäten ergab, berechtigt zur Annahme, dass die deutlich erkennbare Bindung der meisten Horte zu einer bestimmten Anhöhe oder zu einem bestimmten Berge offenbar kausaler Natur ist. Bei der Wahl der Lage scheinen geradezu bestimmte Absichten und Regeln massgebend und entscheidend zu sein: die Wahl entfiel auf Anhöhen und Berge von ausgeprägter Form, die, von den anderen abgesondert, emporragen und in einigen Fällen überdies Mikroexhalationerscheinungen aufweisen. Ähnlich scheint es sich auch mit den vereinzelt Bronzefunden aus dem böhmischen Mittelgebirge zu verhalten. Der Brauch, ganze Depots und auch einzelne Bronzegegenstände an ähnlichen Stellen zu hinterlegen, kann mit den religiösen Vorstellungen des Volkes aus der Bronzezeit von der Bedeutung bestimmter Hügel und Berge in Zusammenhang gebracht werden. Wenn diese Voraussetzung zutrifft, wäre die Mehrzahl der Depots in diesem Gebiet aus Motivgründen in die Erde vergraben worden. In Betracht kommen hier nicht nur Horte mit ganzen Gegenständen, sondern — und dieser Umstand muss überraschen — auch Depots von Bruchstücken und Rohstoffen, die man bisher begreiflicher Weise als Lager der Metallgiesser und Händler angesehen hat. Die Überprüfung der Hypothese vom überwiegend votiven Charakter der Depots müsste auch zur Revision einiger bisher verbreiteter Vorstellungen führen; vor allem jener, die von der Verteilung der Depots ihre Schlüsse hinsichtlich des Verlaufs der Handelswege ableitet, dann aber auch einer anderen, die wissen will, dass Zeitabschnitte, in denen die Zahl vorhandener Depots sichtlich ansteigt, Zeiten der Unruhe und bedeutsamer Veränderungen waren. Wir fragen uns nunmehr, inwieweit solchen Schlussfolgerungen eine allgemeine Gültigkeit zugesprochen werden darf. Sofern das ausdrucksvolle Relief des Böhmisches Mittelgebirges in der Tat jenes günstige Moment darstellt, das uns ermöglichte, die aus Motivgründen angelegten Depots zu identifizieren (im Norden verhelfen dazu die zahlreichen Torfmoore), sind wir zu der Annahme gezwungen, dass dort, wo uns kein solcher günstiger Umstand zuhülfe kommt — wie z. B. in den Ebenen Mittelböhmens — die Möglichkeit, eine solche Unterscheidung zu treffen, genommen ist.

b) Weitere Fundstellen, die keinen Siedlungscharakter haben. In Betracht kommen vor allem die Funde vom Berge Boreč (Abb. 31 : 2, starke Mikroexhalationen) und Kamýk (Abb. 31 : 1, Terrainsituation). Auch einige weitere Lokalitäten weisen wahrscheinlich keinen Siedlungscharakter auf.

Schlussfolgerung. In diesem Beilage wollten wir den Nachweis erbringen, dass im Gebiet des Böhmisches Mittelgebirges eine Reihe von Fundstellen aus der Bronzezeit und dem Beginn der Eisenzeit existiert, die, wie wir mit Recht annehmen können, keinen profanen Charakter haben. Es ist allgemein bekannt, dass schon seit der Urzeit zahlreiche Anhöhen und Berge, sei es ihrer Gestalt oder Lage wegen, sei es im Hinblick auf bestimmte spezifische Charakterzüge, als Sitze der Gottheiten, der Geister der Verstorbenen u. a. galten. Mit diesem Glauben waren dann verschiedene Kultzeremonien verbunden. Nach den schriftlichen Berichten und den Überlieferungen zu schliessen, war die Anzahl solcher heiligen Berge beträchtlich, die archäologischen Belege sind jedoch in dieser Hinsicht sehr unergiebig. In Böhmen bildet einen solchen archäologisch belegten Fall die auf dem Hang des Berges Burkovák in Südböhmen aufgedeckte grubenförmige Kultstätte. Vermutlich hängen auch die Scherbenfunde aus Radobýl, Boreč, Kamýk und vielleicht auch von einigen weiteren Bergen mit der kultischen Bestimmung der betreffenden Anhöhen zusammen. Das gleiche gilt schliesslich auch von den Bronzedepots und Einzelfunden der dortigen Berggehänge.

II. Bronzewaffen und Bronzegeräte aus dem Gebiet von Litoměřice.

Im Verzeichnis sind die bisher unveröffentlichten, in die mittlere, jüngere und späte Bronzezeit datierten Materialien angeführt. Abb. 33—35.

III. Neue Funde aus Libochovany und die Frage des Billendorfer Eingriffs in Nordwestböhmen.

Neue Siedlungs- und Gräberfunde aus Libochovany (Abb. 36, Karte auf Abb. 6, Nr. 2, 3) und deren Beziehungen zum bekannten Libochovaner Gräberfeld. Unter den Grabgefässen aus der älteren Eisenzeit ist auch Keramik des Billendorfer Typs vertreten. Die Funde dieses Typs aus dem böhmischen Elbegebiet stehen vermutlich mit einem kurzfristigen ethnischen Eingriff aus dem Norden in Zusammenhang.

IV. Urzeitliche und frühmittelalterliche Porphyrtsteinbrüche bei Malé Žernoseky.

Übersicht über die hauptsächlich aus den Berichten H. Maders, des Besitzers eines der hiesigen Steinbrüche, entnommenen Angaben. Die geologische Situation, die Lage der Steinbrüche und die Fundumstände im Steinbruch Maders (Abb. 37). Im Abfallschutt fanden sich Steingeräte vor, die wahrscheinlich ins jüngere Neolithikum angesetzt werden können. In typologischer Sicht handelt es sich durchwegs um Hammeräxte, die hier offenbar zum Brechen

und Bearbeiten der Steine benutzt worden waren (Abb. 38); ähnliche Typen zeigten sich auch in den neolithischen Kalkbrüchen bei Sázava. Schliesslich wurde im Schutt auch ein Hort von 3 Dolchen aus der älteren Bronzezeit, der Hals einer burgwallzeitlichen Flasche und weitere Scherben, die heute verschollen sind, gefunden. Mit den hiesigen Steinbrüchen hängen wahrscheinlich auch die Steingeräte aus dem Hochplateau der Anhöhe Dobrý zusammen (Verzeichnis).

Die Funde aus dem Abfallschutt des Maderschen Steinbruches beweisen, dass der Abbau und die Verarbeitung des Porphyrs hier vielleicht schon im jüngeren Neolithikum eingesetzt habe. Die Angaben über das Ausmass des Schutthaufens (2 bis 6 m) und seine grosse Flächenausdehnung sprechen für eine lange Dauer der Förderung und ihre beträchtliche Intensität. Die lokalen Steinbrüche und Werkstätten versorgten mit ihren Erzeugnissen — mit Getreidehandmühlen, in jüngeren Zeitabschnitten dann mit Mühlsteinen — offenbar ein weites Gebiet. Nur eine mineralogische Analyse der datierten Funde von Mühlsteinen aus NW-Böhmen und vielleicht auch aus Sachsen könnte uns darüber aufklären, bis wohin diese Erzeugnisse gelangt waren. Reste von einem Landungsdamm, die zusammen mit mehreren Mühlsteinen beim Baggern im Jahre 1951 auftauchten, lassen den Schluss zu, dass einer der Wege, auf denen die fertigen Erzeugnisse weiterverfrachtet wurden, eben der Elbestrom war. Das Bestehen dieser Förderung und Erzeugung im frühen Mittelalter bezeugen vielsagend die Namen der beiden in nächster Nähe gelegenen Gemeinden — Malé und Velké Žernoseky, auf Deutsch: kleine und grosse Gemeinde „der Leute, die die Mühlsteine hauen“. Sicherlich handelte es sich um sog. Dienstgemeinden, deren Bewohner auf die Erzeugung von Mühlsteinen spezialisiert waren. Wenn wir in Betracht ziehen, dass 1. die erste schriftliche Mitteilung, die sich auf Žernoseky bezieht, aus dem Jahre 1057 stammt, 2. der Ursprung der Dienstgemeinden in das 10.—11. Jh. gelegt wird und 3. dass der einzige bisher bekannte Fund aus Malé Žernoseky (ein Skelettgrab) ins 10. Jh. datiert werden kann, lässt sich mit Bestimmtheit annehmen, dass die Steinbrüche und die Erzeugung von Mühlsteinen im frühen Mittelalter, etwa im 10.—11. Jh. im vollen Betriebe waren. Jüngere Berichte über diese Tätigkeit fehlen bisher.